

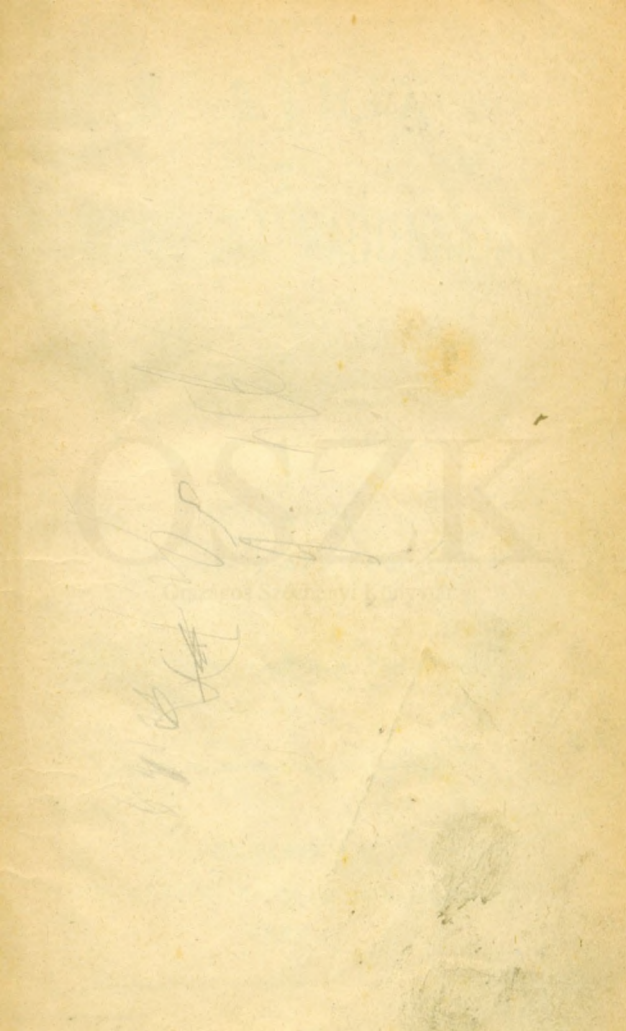
311.169

OSZK

.....

[Faint handwritten signature or initials in the upper right corner]

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BEATRIX

VAGY

A MŰVÉSZET MADONNÁJA.

IRTA

LEGOUVÉ ERNŐ.

FORDITOTTA

TELEKI SÁNDOR.

(Külön lenyomat a „Magyar Polgár“-ból.)

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT K. PAPP MIKLÓSNÁL

1880.

311169

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
5	Növedéknapló
1958. évf.	2490. sz.

LEVÉL

HUNYADY MARGITHOZ.

Kegyednél voltam egy este, művészetről csevegénk; elmondám tapasztalataimat e téren, figyelemmel hallgatá s végre azt kérdé:

— Olvasta-e „Fülöp szerelmé“-t, Feuillet Octávtól?

Nem olvasám. Másnap elküldte, én végig nézém, s különösen azon helyeket, melyeket írónnal megjegyzett; — megírámtal kegyednek véleményemet e műről, s ez alkalmat nyújtott többszöri vitatkozásra.

Én feledém Feuilletet, Fülöpöt; — mult hónapban egy jó barátom és rokonom látogatására mentem, — nem volt ott hon, — unalmamban az asztalon levő köny-

vek közül egyikét kezembe vettem, — gépiesen kezdém olvasni, s midőn e tételhez jöttem:

„Európa az utóbbi években három
„kitűnő színésznőt látott és csodált, kik
„egyenlő mértékben egyesíték magukban
„a dicsőség és tisztaság fényét. Meg is ne-
„vezhetném őket, s talán kötelességem is
„volna, miután hősnőmet ők teszik való-
„színűvé, — de inkább oda hatok, hogy
„fölismerhetők legyenek. Ez nem azt te-
„szi, hogy saját képeiket rajzoltam volna,
„ — a regényíró nem fényképész, s nem
„is kell, hogy az legyen, — de miután hol
„baráti viszonyok, hol hű elbeszélések kö-
„vetkeztében jellemökkel megismertedtem,
„föltettem magamban, hogy hármájokból
„egy negyedik személyt vonok le, kinek —
„bár azokból születik — nem kevésbé meg-
„volt a saját élete . . .“

A regény mellett viradtam. Eszembe jutott kegyeddel való vitatkozásom, — Legouvé nekem ad igazat. A könyvet elhozám engedelem nélkül, lefordítám, s most nyilvánosan kérek bocsánatot Teleki Domokostól hogy regényét elraboltam.

Volt nekem egy bátyám, — igen művelt, eszes, tudós, érdekes ember: Teleki Imre 1792—93 ban künn rekedt Párisban, személyesen ismerte Dantont, Robespierret, Saint-Justet, s különösen Klotz

Anacharsist; — ő kezdte velem a francia irodalmat megismertetni, — nagy könyvtára volt, s bibliothekájának nagy részét még életében oda ajándékozta, nem tudom már melyik collegiumnak.

A tanár urak egyszer tiszteletére mentek; — az öreg ur kérdezősködött a könyvtárról, mire az egyik tanár, szinte szégyenkezve mondá:

— Biz abból már több kötetet el-sikkasztottak.

— Örvendjen rajta, tanár ur, mert lát-szik, hogy olvassák!

E családi hagyomány szolgáljon ment-ségemül. —

Tengerész kitétel: „l o b o g ó f e - d e z i a p o r t é k á t,” — az író neve ke-zeskedik művéről.

Legouve Ernő a harminczas évek iro-dalmi dicsőségének öreg gárdájából száрма-zik, — a francia irodalom a r a n y k o r á - b ó l, — melynél magasztosabbat soha egy kor sem ünnepelt, s ha visszaemlékszünk ez í r ó t í t á n o k neveire, csodálkozó bá-mulattal kell meghajolnunk azok előtt, kik az emberiségnek oly fényesen világítanak.

Csak néhány nevet említek, kik a lángész legióját képezik, kiket bátran ne-vezhetnénk a t i z e n k i l e n c z e d i k század eleven szépirodalomtörténetének.

Hugo Victor, Lamartine, az öreg Du-

mas, de Balzac, Sue Eugen, George Sand, de Vigny Alfréd, Méry Gauthier Theophil, Janin, Muset Alfréd, Karr Alphons, Scribe, Laménais, Delavigne Kázimir, Beranger, Michlet, Quinet Edgard, Blanc Lajos.

Ragyogó constellatio a szép-irodalom csillagos egén.

Legouvé Ernő a francia akadémia tagja, — egy a negyvenből, — 1807. február 15-én született Párisban; eleintén szindarabokat írt, legtöbbnyire Scribe el közösen. — Néhánynak czimét emlitem: Adrienne Lecouvreur, (1849.) Bataille des dames, (1851.) Les contes de la reine de Navarre, (1853.) Medée; — e tragediát Ráchelnek írta, — nagyszerű, pompás, magasztos versekben, költészeti ékesszólással, — a nagy tragikai színésznő — mint maga mondá — erején felülinek találta; — 1856 ban Montanelli olaszra fordította s Ristori asszony eljátszta, olyan erővel, bensőséggel, igazán, hatalmasan, hogy midőn a két világrészt — mindenütt diadaltól kísérve — átutazá, Medée volt leghiresebb szerepe.

Legouvé a francia senatus egyik republicanus tagja, s Franciaország egyik legnevesebb írója, — azon ritka, kivételes megáldottak közé tartozik, kik aggkoruk daczára, egészséges testtel, fiatal lélekkel, remekműveket teremtenek.

Isten áldja! — haladjon a művészet
rögös útján békével, kitartással, szerencsé-
vel, — s tartsa meg

Kolozsvárt, 1879. decz. 15.

barátjának

Teleki Sándort.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

I.

Ha van Európában ország, hol a költészet, zene, s mind az mit a művészet szép elnevezés alatt szeretünk, még lelkesedés tárgya: ez Németország. — Más államok fejedelmei rendelnek ugyan képeket, emelnek emlékoszlopokat, segítik az írókat és zeneszerzőket... de mi ez reájok nézve? Kötelesség. Németországban ez cultus. Csak itt lehet látni nagyhercegeket, kik operákat irnak; királyokat, kik költeményeket adnak ki; uralkodókat, kik azzal vigasztalják magukat világtalanságukban, hogy fényes zene-ünnepélyeket rendeznek, s mikor a színek világától meg vannak fosztva, a hangok világában keresik a lélek életét. Palotáikban a művészet nem jött-ment egyén, kit valamely előcsarnokban várakoztatnak, — sem vendég, ki csak a szalonig hatolhat, — hanem barát, családtag, ki bárhol

megfordul, mindenbe belevegyül, s a mindennapi életben részt vesz. —

A mi kedves Berliozunk „zenees-télyek“ czimü érdekes könyvében, a tőle megszokott módon festi a fejedelmek és művészek barátságos, csaknem testvéri viszonyát; mikor olvastan, mintha Weimar kis eudvara született volna újra előttem, hol Gothe írta volt Schillerhez: „A nagyherczeg és a nagyherczegnő ma nálam theáznak, s remélem, hogy érdeklél fogják hallgatni „Mohamed“ em felolvasását. Ha részt óhajt venni ez ünnepélyen, szívesen látott vendég lesz.“

Régóta gondolkozván azon, hogy fessek egy a saját művészete által szentesített nagy művésznőt; egy természetszerűen tiszta lelket, mely pályáján a lángész művei segélyével egész az általa tolmácsolt érzelmek magaslatáig emelkedik: azt hiszem, hogy e képhez nem választhattam alkalmasabb keretet egy ily németországi udvarnál, — mely egyidejűleg udvar is, családi kör is, s melyben a költészet — mint a levegő — mindent eltölt, fényével mindent ragyogóvá tesz, s magából az eszményből valóságot teremt. — Ám e keret mellett is megtörténhetik, hogy hősnőm néhány reális gondolkozó előtt majd igen költőiesnek tűnik fel, — pedig festés közben szinte nem teszek egyebet, mint visszaemlékezem.

Európa az utóbbi években három kitűnő színésznőt látott és csodált, kik egyenlő mértékben egyesíték magukban a dicsőség és tisztaság fényét. Meg is nevezhetném őket, s talán kötelességem is volna, miután hősnőmet ők teszik valószínűvé,— de inkább oda hatok, hogy felismerhetők legyenek. Ez nem azt teszi, hogy saját képeiket rajzoltam volna, — a regényíró nem fényképész, s nem is kell, hogy az legyen; de miután hol baráti viszonyok, hol hű elbeszélések következtében jellemökkel megismerkedtem, föltettem magamban, hogy hármójukból egy negyedik személyt vonok le, kinek—bár azokból születik—nem kevésbé meg volt a saját élete. Olykor a szenvedélyek kifejezéseit, a nagyságok vonásait ép oly nőtől veszem át, kiről — ha megnevezném — csodálattal tapasztalnák, hogy ezek sajátjai valának. Pedig e csodálkozás nem volna jogosult. A művésznők, mindenek előtt összetett és ellenmondásokkal telt lények, lelkök olykor a bukás pillanatnyi érzetének föllángolása alatt, a rendetlen élet örvényéből egyszerre válogatott, de haj! mulékony érzékenységre emelkedik, mely — miként a villám — fényes, de ép oly hamar elröppenő is. Ez érzelmek egy pillanatig ép oly őszinték valának, mint másoknál; s midőn ezeket oly lelkek számára vesszük át, melyek nem

buktak el: csak kiegészítjük a létező egyéseket azokkal, amik mások is kellett volna hogy legyenek. —

Ha tehát az olvasó szives lesz követni, átlépjük együtt a kis M. herczegség határait.

Udvar és herczegség e perczen éppen nagy mozgalomban vannak.

Vilmos herczeg már két év óta nem volt otthon; először súlyos betegség tartá távol, azután a megnyujtott frankfurti gyűlés, melyben a németországi apró fejedelemségek rendezésével foglalkoztak. Az igazgatás, két év óta egészen az uralkodó anyjának, a nagyherczegnőnek, s fiatal fiának: Frigyes herczeg kezeiben volt. Hanem a gyűlés befejezte működését. — Vilmos herczeget mindennap várták, s anyja megkettőzteté tevékenységét s szellemes leleményességét, hogy visszatértekor fejedelemségét kiszépítve, megújulva mutathassa be.

A fejedelemnőtől a munkásnőig: minden rangú nőnek egyik legkedvesebb tulajdonsága, a hazatérési meglepetések, s az otthon palota-e, vagy csak egyszerű szobácska, az keveset határoz, a varázsgyűrű, mely a változást előidézi, mindig ugyanazon egy tündérnek: a házitűzhely tündérének varázsgyűrűje. Ki nem emlékezik közülünk, hogy testvérünket, anyánkat lát-

tuk, amint órákon át változtatták a butorokat, vásároltak egy-egy becses tárgyat, vagy valami új festést terveztek, mely a házat meghittebb, vidámabb színben tün-
tette fel az érkező előtt. Olyankor csak egy érzelem foglalja el őket: az öröm és meglepetés villám sugarára várnak, mely a változtatások láttára a kedvesek szemén és száján egyszerre kitör. S mit is mon-
danak e változtatások a háládatlan utazó-
nak, ha nem azt, mit különben is tud:
hogy távozzék bár akármilyen messze,
azért mégis otthon is van.

Senki sem értett jobban e szeretet-
reméltó gondoskodásokhoz, mint. M. her-
czegség nagyherczegnője.

Már huszonkét éves korában özvegyen
maradt; s bár szép, bár imádat tárgya,
bár herczegnő, még pedig Európa egyik
legnemesebb királyi törzséből származott
herczegnő vala: elég ereje volt arra, hogy
már csak anyai kötelességeinek éljen to-
vább. Egyetlen vágya, öröme az volt, hogy
fiai egyidejűleg emberekké és uralkodók-
ká nevelje. -- mert ő szíve mélyén ki-
rályné vala; s miként Sevigné asszony:
minden kellemet, minden tevékenységet,
sőt mondhatnám — anyai érzéseinek fel-
áldozott indulatai minden kaczérságát is,
anyai érzelmeibe vitte át. — Semmi sincs
kedvesebb egy becsületes asszonynál, ki-

ben pedig minden kellék meg van arra, hogy ne legyen az; vagyis — kinek képzelőhetsége elég élénk, szíve elég hajlékony, feje elég heves arra, hogy a szenvedélyek minden kitöréseinek ki legyen téve, s mégis ájtatos és szent érzésekre fordítja mindazt, mi rendesen földiesebb szerelmet lobbant fel s tesz költőivé.

Ilyen volt a nagyhercegnő. A természet művészi érzéssel, tevékenységgel, lelkesedéssel ruházta fel,— az anyagi gyöngédség komolylyá, tisztává tette,— regényes nő, kinek nem volt regénye; ezért ömlik el egész lényén, minden szaván, a komolyságnak és ábrándnak kedves vegyülése,— mintha az az előre érzett, kikerült, olykor talán meg is bánt szerelem a költészet szelid sugarait hintette volna reá; s ha ezekhez vesszük mindig méltóságos, sőt büszke magatartását, mely nála állása mély átérzéséből származott átlátjuk, hogy az m.-i nagyhercegnő egyidejűleg bizalomra és tiszteletre, rokonszenvre és becsülésre ébresztett, — de mindezt egy kis tartózkodással vegyítve

Különben — ha egy festő hű képet akart volna róla venni, nem választhatott vala kedvezőbb pillanatot, az elbeszélés kezdeténél. Saját termében volt, egy kis domborművet tartva kezében, melyet gondosan porozott; kamarásával, az ifju Ol-

denburg gróffal beszélgetett javítási, ujitási, sőt még zeneestélyeire vonatkozó terveiről is,—majd fiaira tér,—anya, művésznő, uralkodónő: e három szóban egészen benne volt.

— Foglaljon helyet, gróf ur, — szólta, — s beszélgessünk előbb saját ügyeinkről, aztán az ön küldetéséről. Bár fiata! még, anyja emlékeért, ki irántam nagy odaadással viseltetett, oly vonzalmat érzek ön iránt, minőt a világért sem érdemel; rossz ember!... De — tévé hozzá mosolyogva — mi nők mindnyájan olyanok vagyunk: csak azokat szeretjük, kik nem érdemlik meg.

— Szabad-e megköszönnöm, Felség? — mondá a gróf mosolyogva.

— Meghiszem azt! — Kétszeresen! Nos, hát kezdjük s menjünk rendre. De előbb mondja csak, miféle vita támadt a vadászáton, — s miféle párbaja volt unokatestvérének, Koerner kapitánynak?

— Tudnia kell Felségednek, hogy a mikor Koerner szerelmes....

— Mindenek előtt megtiltom, hogy országomban valaki szerelmes legyen, kivéve saját nejébe, — s minthogy unokatestvére nőtlen...

— De Felség, akkor mit tegyünk?

— Várjanak!

— De addig is, ha az ember oly sze-

relmes, mint Koerner mindig, mint egy dühös . . . .

— Ime, ez ismét tiltva van! M. herczegségben nem dühöngnek. Ejh, hagyján, ha még csak azért dühödnék! De ő azért is dühödik, hogy adósságokat csináljon, s ne fizesse meg. Nem tűrök többé udvaromnál ily rendetlenséget.

— Felséged nyugodt lehet, majd én vigyázok reá.

— Jó, — viszonzá vidáman, — de akkor kezdje azon, hogy magára vigyázzon.

— Felség! . . .

— Jó, jó, mi értjük egymást! . . . De lássuk — tevé hozzá a kis dombormű-re mutatva, s patyolatkendőjét a márványon gyöngén végig húzogatva — muzeumunk melyik termébe helyezzük e kis remekművet, mit az én kedves Frigyesem hozott nyolcz nap előtt?

— Szemben a Raphael-képpel.

— Ugy van! A mi két hóditmányunk egymással szemben! Ah, egy ily értékes Raphael-kép egy ily kis tartományban, mint a miénk: valóságos dicsőség! — Megbizásom értelmében, jelen volt-e a mi két közkútunk befejezésénél?

— Maga Frigyes herczeg helyezte föl tegnap az utolsó köveket, s a víz ma reggel óta már az ó-városrész minden házához befoly.

— És pedig ingyen, — nagyon természetes. Víz és világosság: ezeket kell bőven eljuttatni a szűkölködők házaikhoz, — mert ugyanakkor az egészség, tisztaság s maga a vidámság is behatolnak oda. — Hát az új kórházunk?

— Frigyes herczeg ma reggel állította be az igazgatót, s már holnaptól kezdve száz beteget vehet föl.

— Nos, kedves uralkodónk meg lehet elégedve anyjával és testvérével, mikor majd Frankfurtból visszatér. — Ah, mert nekem sok okom van ügyeinkre felvigyázni; a gyűlésen komoly dolgok merültek fel, mik talán e kis államra is vonatkoznak . . . . De ne gondoljunk még a jövőre, hanem foglalkozzunk az utolsó és nagy meglepetéssel, mit mindkettőjük számára tartogatók.

A nagyherczegnő ez utóbbi szavakat kissé halkabban ejté ki, s az ifju Oldenburgtól még csöndesebben s bizonyos titokzatossággal kérdé:

— Megérkezett-é?

— Ma éjjel két órakor.

— Hová szállásolta?

— A palotához kapcsolt pavillonba, a mint Felséged rendelte.

Pompás! — Ez aztán az eljárás, melynek szerencsés sikere önt még inkább emeli becsülésemben. Mert e lény iránt oly vonzalmat érzek . . .

— Hogy felséged megengedi, miszerint csodálkozzam felette. A fejedelemnői nemes elnevezést senki sem viseli magasztosabban s jogosultabban, mint ő, — az elvek komoly ridegsége által senki sem tűnik ki úgy, mint ő, — de utoljára is, e nő, ki felségednek kegyét annyira megnyerte — **s z i n é s z n ő.**   ki

— Nem, — ő egészen kivételes lény.

— Tehetsége által, elismerem.

— Jelleme, élete által!

— Élete? . . . jelleme? . . . Hogyan, felséged ismeri . . .

— Minden viszonyát, mi őt érdekli.

— Ott született, ama regényes hegyek között, melyek a német Schweitz és Lombardia között emelkedve, lakóikat egyidejűleg olasz kellemmel s germán ábrándozással töltik el. Atyja órás volt; idősb fivére, egyetlen megmaradt rokona, szegény falusi pap volt a hegyek közt; — ott őrzé őt maga mellett, — s kegyességben, emberszeretetben nevelte föl, s már gyermek korában homlokán annyi isteni fény, lelkében oly angyali tisztaság tündökölt, hogy a „kis Madonna“-nak nevezték.

— Miként most a „művészet Madonnaja“-nak nevezik.

— Bátyja, ki szenvedélyesen szeretete a zenét, alamizsnából, egyházi szolgálatból, takarékoságból egy gyalog orgonát

vásárolt, melyet a karban, az oltárhoz közel helyezett el, s melyen isteni tiszteletek alatt Beatrix játszott, kit ő erre megtanított. Azt mondják, hogy semmi sem volt meghatóbb, épületesebb, s egyszerűsmind kedvesebb, mint ez ifju leány a templomban. A kar, egy kis oszlopszat által volt elválasztva a templom hajójától; úgy hogy az orgona mellett, ez elzárt helyen, mintha csak otthon lett volna, bátyjával és istennel, — elmerülve az egyházi szolgálat alaki részleteibe, le s föl járva a karban, s nyugodtan, mosolyogva, meghitten társalogva az Úrral, mint egy jó baráttal. — Az ember Euripides Jonjának, vagy Racine Elliacinjének gondolta volna „A t h a l i a” ban.

— Mily kép!

— Vegye hozzá, hogy elragadó hangja volt; arcza és lelke nyertek rajta kifejezést, s a szent zsoltárokat annyi buzgósággal és kellemmel énekelte, hogy nem-sokára az egész vidékről oda sereglettek, hogy a vecsernyéken hallgathassák. De tizenhét éves korában egy különös eset érte, mely azonban gyakoribb, mint gondolnók: szép csengő hangja egy heves lelki rázkódás alatt hirtelen elveszett, s midőn visszanyerte, csak időnként jelentkezett, mint a föl-fölfakadó forrás. Már csaknem elveszett a művészetre nézve, midőn a vé-

letlen Schillernek egy művét játszta kezébe; — lelkesedés ragadja meg a költészet iránt; halhatatlan tragicus költőnk nagy műveit oly elragadóan kezdi szavalni, mint ahogy Marcello zsoltárait énekelte, s lángesze -- huszonkét éves korában színpadra ösztönzi....

— Különös elhatározás! — egy szent, ki színésznővé lesz.

— Az még különösebb, hogy a színésznő szent maradt. Szigorú, sőt titokzatos; s négy év óta, mióta Európa bálványozza, szerzeménye egy nagy részét folytonosan jótékony czélokra fordítja; — legnagyobb dicsőségei között se feledkezett meg gyermekkori istenfélő életmódjáról, — s szívét többszöri heves ostrom mellett se szállta meg a legkisebb gyöngeség sem.

— Mégis — azt mondják, hogy tehetsége a szerelmes jelenetekben tündöklék leginkább.

— Igen, de mily szerelem az! — Lehet hogy ez tünteti föl leginkább e sajátóságos lény különleges jellemét. Hallottam, hogy egy tehetséges író, egy darabot írt számára; mit egyik barátjának megmutatott. — Ne is mutasd be Beatrixnak! — szólta a barát, a darab elolvasása után, — mert nem fogja eljátszani. — Miért? — Mert hősnőd kedvese hősnődnek. — Hát aztán? — Hát aztán az, hogy

Beatrix sohasem fogja eljátszani egy szerető szerepét.

— Óh, óh! — mond Oldenburg nevetve, — ugyancsak kicsi körre szorítja játékrendjét!

— Nem, — ő ellenkezőleg kiszélesíti azt. Ő a vén Germania kettős költői szellemét hívja föl; mint jó német nő (ez is egy oka kegyemnek) — meggondolja, hogy nyelvünkön épen oly jól tudnak fordítani, mint eredeti műveket teremteni; — ő felölelte együttesen: Schiller Théc-láját, Sophocles Antigoneját, Euripides Alcestejét, Shakspere Desdemonáját, Corneille Paulineját, s így az irodalmak legnemesebb alakjaiból egy kíséretet alkotva magának, társaságukban a színpadra lépett, de inkább testvér, mint magyarázó gyanánt; s míg egyfelől életében ép oly tiszta maradt, minő tehetségeiben vala, — másfelől bemutatta előttünk a nő csodálatos példányképét, kit Isten háromszorosan megáldott, midőn zeneművésznővé, tragikai hősnővé, és becsületes nővé teremtette!

— Tegye hozzá Felséged: és szép nővé?

— Ah, pogány! — Legyen! Igaza van: és szép nővé, mert a birodalmak között is legistenibb: a szépség birodalma; s mindezek: szépség, tehetség és becsület,

teszuek engem boldoggá, hogy udvaromban tudom őt, hogy beszélhetek vele, hogy láthatom... De ön, ki már látta, mondja csak....

— Én nem láttam! — Hát lehet-e őt látni?!... Én eddig még csak azt láttam, aki akadály abban, hogy ő látható legyen... felügyelőjét, Barnumját, a híres Kingstont, ki félelmében — nehogy valaki bálványához közelítsen, a legsajátságosabb ember a világon.

— De jól megmondta-e neki, hogy azt ohajtom, hogy megérkezésök, ma estig titok maradjon? — Magam akarom ezzel meglepni az én kedves Frigyesemet.

— Óh Felséged nyugodt lehet! a művésznőt, Kingstont, az utánok járt titkárt, a kocsisokat, kik szállíták, a kulcsárnőt, ki fogadta, s a szolgáló cselédekét kivéve, senki sem tudja.

— Ime, egy jól őrzött titok!

— Kétségkívül!... Nem hiában, hogy heten őrizzük; nem is számítva Koernert! — Mert ő tudja, hogy a művésznő idejő; érette vívott párbajt, ő belé szerelmes.

— Majd csinálok rendet!... De amott látom kedves Frigyesemet; — hagyjon magunkra, s térjen vissza, mihelyt ő eltávozott.

Frigyes csakugyan előtűnt a csarnok

végében ; — lassan, lehajtott fővel haladt, anyját észre sem vette ; oly szenvedélyes mélabúba volt merülve, minő csak a huszonöt éves lelkek sajátja.

Az ifjuságnak is meg van a maga külön spleenje, mely azonban nem unalom, nem is szomorúság, — s mely ép oly feltűnő nyomokban jelentkezik, mint a legrettenetesebb, legszentebb fájdalom a világon, mint az anyák fájdalma, kik gyermeköket vesznek el. Ilyenkor a szegény anyákon oly halványság ömlik el, minő csak is rajtok látható. Ám az ifjuságnak is megvan saját halványsága ; nem oly szívszaggató ugyan, de a szívet mégis bizonyos regényes, költői hatásnak teszi ki.

Oldenburg, a herczeg arczának láttára, megütődve távozott, a nélkül, hogy vele találkozott volna ; Frigyes pedig belépett.

II.

„Szeretek egy halandót, ki a szerelem iránt érzéketlen; szíve rendithetlen a gyöngéd beszéd előtt; szemei kikerülnek a tekintet.”

Romeo és Julia.
(I. felv. III. jel.)

A hercegnő vizsgálta fiát, ki nem vette észre őt; de amint megpillantá, arcát hirtelen megváltoztatta, s úgy szólván levette bánata fátyolát, mely arcát eltakarta, mint ahogy levetjük az alkalmatlan köpenyt, vidáman, gyöngéden, anyjához sietett.

— Ah, te vagy kedves anyám! — féltem, hogy rosszul vagy, de szerencse, hogy huszonöt évesnek látszó arcod megnyugtat.

— Mindig oly gyöngéd lesz öreg anyád iránt, mintha nem volnál uralkodó?!

— Oh, uralkodó! . . . Vald meg, hogy eszemből kiforgasson . . . Először is: én csak ideiglenes uralkodó vagyok; helyettes fedelelem, ki csak kedves bátyám, Vilmos megjöttére várok, hogy ismét alattvaló, az az lovassági ezredes legyek; — másodszor: ha eszembe jut, hogy államunkat legterjedelmesebb pontján gyalog megjártam három óra tizenhét percz alatt . . .

— Oh, te újra kezded gunyolódásaidat, az én vakondturásom fölött!

— Attól őrizkedem ám! . . . Egy vakondturás, mely maga aranyot terem!

— Hogy — hogy?

— Kétség kívül! Jól emlékezhetel, hogy néhány év előtt a város mellett aranyér fedeztetett föl, s hogy bátyám rögtön megrendelte a kifejtés, kibányászás munkálatait. Nos, a sok fáradság végre méltósikert aratott, — egybehordták a nyert aranyot, s én abból verettem . . .

— Ugyan mit?

— Három pénzdarabot! — Óh istenem, igen! . . . hármat! — Ezek közül egyet a muzeumba helyeztettem, érczekben való gazdagságunk bizonyítéka gyanánt; — másodikat az állami pénztárba tettem, hogy az előre nem látott kiadások mint háboru, invasio, stb. költségei fedezhetők legyenek; — a harmadikat pedig forgalomba bocsátottam, hogy szaporítsam

államunk forgalmi tőkéjét, s ez által elősegitsem az ipar vállalatokat.

— Ez az egész, derék gunyolodó?
— Lássuk, tedd még hozzá, hogy — mi-ként Monacco fejedelme, te sem állhatsz boszut a szomszéd fejedelmen, mert kikölcsönözted ágyuidat. — Kicsinyeld, csufold a mi kis államunkat! — Hát aztán?! . . . Az államokat nem a düllők száma, hanem a fejedelem neve teszi. Van akárhány gazdag ur, kinek Oroszországban több werst földje van, mint nekünk mértföldnyi területünk, — több falva, mint nekünk alattvalónk, s azért mégis egész életében alattvaló marad; míg te fiam, néhány ezer alattvaló élén, homlokodon letörölhetlen szent jelvényt hordozasz; királyi fő vagy!

A nagyhercegnő oly méltóságteljes hangon ejté ki e szavakat, hogy Frigyes, ki ismerte elveit e tárgyban, rögtön elhallgatott, nehogy megsértse; de anyja nemsokára visszanyerve természetes kellemét, odaadó, jóságos hangon folytatá:

— Államunk kicsiny . . . annál jobb!
— legalább egy sohaj sem emelkedhetik a nélkül, hogy meg ne hallanám. — Államunk kicsiny . . . annál jobb! legalább jobban kormányozható! — Én nő vagyok, az az többé-kevésbbé gazdasszony, ki szeretem, hogy a ház tiszta, ragyogó legyen, — s ha terjedelmes birodalmom volna, csak

szomorúsággal kellene gondolnom arra a sok tisztátalan kloákára, szemetes utczára és járhatatlan útra, melyeket országom magában foglal; míg így, hála éppen kicsinységének, az én kedves miniature-országom gondozott, tiszta, megnyerő és díszes lehet, mint saját palotám, a festészet és költészet szépségei között! . . . . Ferrara is kicsiny volt, de Tassó benne tündökölt! Urbino elért volna fejedelemségünk egy szögletében, de Raphael benne született! — Hát Verona, Pisa, Ravenna?! . . . ezek is kicsinyek voltak, de azért hallhatatlannok, mint a szellemek, melyeket segélyeztek . . . . Nos, hát ily nagyságot kívánok én magunknak; a 16-ik század olasz városainak nagyságát . . . azok nagyságát, de azok botrányai nélkül . . . s ez álmaim megvalósulásához mi szükséges? — Egy fejedelem, kiben nemes szív legyen, — s ez benned megvan.

De ami nekem hiányzik, kedves gyöngéd anyám, az maga a korona. Bátyám a nagyfejedelem, nem én! . . .

— A jövő: jövő, — s a frankfurti gyűlés sok változást szülhet . . .

— Hogyan?

— Megmagyarázom később . . . De hogy tovább ne menjünk, házasságod Margit hercegnővel nem ád-e neked a legtöbb reményt a koronához?

— Igen! . . . de mi bajod kedves fiam? Egészen elhalványodtál . . . Nos, tárd föl szived előttem, mint aki mindenkinél, még bátyádnál is jobban szeretlek! Tudod, hogy köztünk két titkos kapocs van, melyek folytán mi egymáshoz annyira hasonlítunk! — Ezért ismerlek én téged oly igen jól! . . . Mi bajod? . . . Mikor e házasság három hó előtt először szóba jött, te örömmel ragadtad meg . . . a hercegnőt szeretted . . . de nehény hét óta, mióta Észak-Németországon rövid utazást tetél . . .

— Igaz! — Ez utamban változott meg minden, mert ez alkalommal láttam meg őt!

— Ah, tudtam! . . . Ismét a szerelem! . . . Mily rettenetes eszméje volt a jó istennek, hogy e mindent felforgató érzést teremtette!

— Légy nyugodt! . . . Ez egyszer nem forgat fel semmit! — Házasságom meg fog történni, mert te ohajtod, s irántad való gyöngédségem adott erőt, hogy meneküljek, amikor bajom még nem vált gyógyíthatlanná.

— Menekülni! . . . De hát ki az a ön? — hogy szeretted meg?

— Ki ő? — ezt én nem tudom neked megmondani. Hogy szerettem meg? — egy nap, csaknem egy pillanat alatt!

— Óh, te mondád jó anyám, hogy mi hasonlítunk egymáshoz! — Szivemben a te leggyöngédebb és legbensőbb lényed van megjegeczedve. Csakhogy az a regényes képzelődés, mely benned, az eszmény és tisztaság példányképében, egészen költőiségben, a szerencsétlenek iránt való részvétben, fiaid iránt való szeretetben nyer kifejezést: engem váratlanul az első tekintet azon rettenetes szenvedélyének dobott oda, mely Rómeót és Juliát halhatatlanokká tette... Alig hogy hangját meghallottam, már is éreztem, hogy ha nem ragadom ki magam e várázs hatása alól: veszve vagyok; hogy e szerelem egy óra múlva erősebb lenne nálam, de még nálad is; hogy csak e ztelenségeket sugallna, s én azokat mind teljesíteném, — hogy azt sugná, hogy szegjem meg szavam, s én megszegném, — hogy szakítsak e házassággal, s én szakítanék; hogy téged bánatba sodorjalak, s én arra is képes lettem volna...

— De ki tehát e nő? — Hiszen e szerint szörnyeteg?!

— Óh nem! angyal ő, s mert angyal, azért távoztam. — Szörnyeteg ellen védheti magát az ember, de mikor angyal tör vesztünkre, csak egy menekvés van: a futás!

— Valóban megijesztesz! . . . . .
félek . . .

— Ne félj semmit; hat heti távollét sokat elmosott az első pillanat benyomásaiból. Olykor csak álomnak tűnik fel az egész. Csak látása tenne ismét örültté; de minthogy többé soha se látom . . . biztos vagyok magam felől; — csak arra kérlek, hogy ne nagyon siettesd házasságomat.

S e szavak után hirtelen távozott, — komoly gondolatok közt hagyván anyját.

A herczegnő pillanatnyi gondolkozás után felkelt, kinyitotta kis írószekrényét, hol rendesen írni szokott, s néhány levélből álló iratot vett elő, melyet meglehetősen sokáig vizsgált figyelmesen. Oldenburg gr. e helyzetben találta, midőn belépett.

— Mily gondok felhőzik Felséged homlokát? — szólt, — s merjem-e kérdeni, hogy miféle irat az, mely Felségedet oly nagyon elfoglalja?

— Ez irat? . . . kedves gróf, ez fiam képe.

— Hogyan?

— Mikor egyik gyermekem beteg volt, följegyeztem minden jelenséget, minden változást, mely a szenvedéssel folytatott harczában felmerült, hogy legyőzhessenem fájdalmait, ha újra előállanának. Így tettem lelki betegségeik alatt is. Egy bajjuk sem volt, melynek történetét ne irtam volna meg, változásról-változásra, napról-napra.

— Hát ez az az irat?

— Oh, ami ezt illeti, ez nem tőlem való; e történetet fiam maga írta, de nem betegségről, hanem egy szenvedélyről, — az elsőről, az egyetlenről, melyet ifjusága ismert, melyet azonban a halál összetört . . .

— A halál?

— Igen, a halál, mely neki két évi szenvedést okozott, s akkor még csak huszonkét éves volt. A véletlen kezembe játszta ezen kéziratot, — ebből tanultam meg, hogy szive mily sok busongó gyöngédséget rejt magában, s hogy szerelme mennyi bánatot és fájdalmat egyesít.

— Felséged engedelmeiből megjegyzem, hogy a herczeg jelleme sokat változott az utolsó három év alatt.

— Igaz.

— Én, kinek szerencsém volt kortársa lenni, alig ismerek reá; — mindig szenvedélyes képzelőtehetsége most kevésbé viharos. A színi előadásokon, miket a palotában rendeztünk, s melyekben a herczeg igazi művész-tehetséget árult el, most szívesen és nagy élvezettel játsza a szeles, szellemes ifjak szerepeit, — mint a milyen Mercurio.

— Ugy van; — s azt hiszem, hogy aggodalmam nem is egyéb, mint gondos-

ságom tulzása. — De vegye, s olvassa ez iratot; olvassa el, aztán majd megmondom, mit várok öntől.

A gróf fogta az iratot, s olvasta amint következik.

III.

.....
.....
„A könyvek közt születő vonzalmak, gyakran a legtisztábbak, és legtartósabbak, — és én következőleg szerettem meg Máriát :

Anyám, gyermekkoromban — látva, hogy egészségtelen vagyok, — minden évben elküldött két-három óra atyai nagy anyámhoz, az öreg Wilhelmine herczegnőhöz, ki egy félreeső, magános, majdnem vad helyen lakott, honnan [számúzve volt minden etiquette. — E kedves, tiszteletreméltó nő engem gyöngéden szeretett, talán azon vonzalomból, mely az élet két ellenkező szélén állókat összeköti, — talán azon gyönyör miatt, mit az ember érez ha valakinek támasza, midőn maga is tá-

maszra szorul, — végre talán . . . mert szeretett; de miért is keressük a szeretet indokait egy nagyszülőnél? — Az én vonzalmam sem volt kevésbbé élénk iránta. — Minden ember mosolyogna, ha leírnám egy őszi esténket, mikor még tizenkét éves voltam. Akkor voltam legboldogabb, ha a tűz közelében mellé ültem a karosszékbe, még pedig keskenybe, hogy annál közelebb essem hozzá, s ott olvastam neki a képzelőtehetséggel felruházott gyermekek természetes odaadásával a költők legszebb helyeit, melyeket már akkor könyv nélkül tanultam; ő bámulva hallgatott, — s most midőn visszaemlékezem kedves, szelid arczára, bizonyos vagyok, hogy azt mondotta magában: „Mily nagy fejedelem lesz ebből!“ — Nem, hogy nagyon olvasott lett volna, nem; s egyedül — lehet, hogy soha sem élvezte volna e jeles műveket, — de abban az örömben hogy engem lelkesülni látott, ő tanult . . . ő értett én bennem.

Azok között, kik körében éltek, barátság és bizalom tekintetében elsők voltak: egy szegény főnemes özvegye, s ennek leánya Mária.

Egyszer, — akkor husz éves voltam — amint szokásom szerint egy őszre nagyanyámhoz mentem, ez beteg lett. Nem hagytam el ágyát. Mária is — hol anyjá-

val, hol magára, minden este eljött pár órára a beteg ágyához ; s én, ki nem hittem a betegség hálás voltában, élénk és édes örömet találtam abban, hogy nagyanyám mellett Máriával virasszak ki, oly szép vala !

Mikor a beteg pihent, s csak ma gunkra voltunk, a szoba másik végére mentünk Máriával, s ott egy asztalnál halkán együtt olvastuk „Herman és Dorothea“-t, — s midőn valamely megragadóbb jelenethez értünk, például oda, hol Dorothea eltávozik, ez egysznrű és szomorú szavaknál : „Őn távozik kisaszony, távozik“ .... egyik a másikhoz toltuk a könyvet, mert könyeink miatt nem olvashattunk több sort egy folytában. Gyakran úgy tetszett, hogy sohajt, nyögést hallunk, — egy kedves beteg mellett füleinkben mindig fájdalmas sohajok zsonganak ; -- ilyenkor a nyitott könyvet az asztalon hagyók, megtörültük szemeinket, s lábujj-hegyen, előrenyújtott karokkal, lélekzetünket visszatartva, a betegágyhoz közeledtünk, s hallgatóztunk. A legkisebb neszre, mozgásra odamentünk, — Mária egy-, én másfelől. Én csöndesen felemeltem jó nagyanyám fejét, Mária itallal kínálta, s én nem tudom leírni azon átható kedves érzelmeket, mik szívemet eltöltöték, midőn Máriával a betegápolói tisztet

megosztám, s a szerelem és fájdalom érzelmeit így egybevegyithetém. Egy csésze, melyet együtt fogánk meg, — keze, melyet a párna mögött megérintheték, — e gyönyörű ifju arcz, szomoruan odaborulva a kor és szenvedés által elhervasztott ábrázatra, — az a hatvan év tele, e tizen-nyolcz tavasz gondozása alatt: mindez gyönyör és fájdalom volt reám nézve, mert életem e két nőhöz volt forrva.

Nemsokára csak egy maradt, akit szeressek. — Egy reggel nagyanyám magához szólított, s elég szilárd hangon így szólt: „El kell válnunk! — En gagyogni akartam valamit, például — hogy: „Ne beszélj ilyeneket!“ — de ajkaim oly erősen kezdtek remegni, hogy egy szót sem birtam kiejteni, hanem fejemet két kezemre hajtva, ágyára hanyatlottam. Ő csendesen megsimogatott, ujjait hajam közé rejté, s fejét némi erőlködéssel megemelve, megcsókolt, s szaggatott hangon folytatá: „Jó gyermekem! neked szép szőke hajad, szép kék szemed, s nagyon szeretős szived van; nem egy ifju nő mondja majd, hogy szeret, — de lásd egy se lesz, ki úgy szeressen, mint agg nagyanyád; — mikor odalenn leszek, látogass meg olykor, nem gyakran, csak egyszer egy évben, névnapomon, s hozz olyankor nekem rezedát. Ugy e gyermekem, hozol nekem rezedát?“ ...

Nem feleltem, nem is csókoltam meg, hanem zokogva térdreestem.

„Jó gyermekem! — szólt tovább, — hát ugy fáj neked, hogy nagyanyád elmegyen? ... Mit gondolsz? ... Nagyon öreg vagyok már! ... Kitartás! ... Aztán te nagyon boldoggá tettél Frigyesem! ... s ez szép volt tőled! ... egy vén, beteg unalmas asszony ... s te nem hagytad el ifju létedre! — áldalak is ezért, s ez szerencsét hoz reád! ....

Meghalt.

Nem estem kétségbe, mert e szerencsétlenség természetes, egyszerű, előrelátott fájdalom vala; s a csüggedés, az önmagából kikelt lélek e rettentő válpontja, inkább az élet és reményteljes vonzalmak, a megszakadáskor elevenen vérző érzelmek romjainak szomorú osztaléka, nem az oly összeköttetéseké, melyek úgy bomlanak fel, mint az elkopott kötelék. Így az én fájdalomam is, sem ki nem tört, sem föl nem háborodott, hanem csöppenként szűrődött szivembe, mint a keserű és folytonos bánat; — egész valóm könnyel, búskomorsággal telt el; különben is ez volt első veszteségem, — először történt, hogy a halál, reám nézve valóság lett.

E név: halál, egy szó, melyet csak akkor értünk meg, ha érezzük, hogy valaki meghalt, s talán semmi sem borzal-

masabb az életben, mint e fájdalom első megizlelése, — mint az az első nap, melyben egy kedvesünk előtt állunk, ki még csak egy óra előtt is beszélt, lélekzett, mozgott, — most pedig már nem szól, nem lélekezik, nem mozdul többé, s az ember elmondhatja magában, mint az agg Ádám, Ábel előtt: „H a l o t t !”

Szivem és születésem szerint német vagyok, s e gyász alkalmából fölmerült metafizikai gondolatok által elijesztett lelkem megzavarodott, utat vesztett a végtelenségben, — nem tudta hova szálljon, s egy ormot keresett, hol megpihenjen. El-mehettem volna anyámhoz, de nagyanyám megbízott utolsó óhajtásai végrehajtásával, s így néhány hétig még a kastélyban kellett maradnom, — még ott kellett maradnom a leltározás, hagyományozás, a halál e szomorú részletei között. Mária volt az én isteni gondviselésem, — szárnyai alatt leltem menhelyet. Fölemelt, mint a hogy emelik a fészkeből kiesett didergő madarat, s szívére szorítva, résztvevő szavaival fölmelengetve mondá: „Sirjon, — én is önnel sirok !”

Néhány nappal nagyanyám halála után, amint szomorunak látott, kezét nyujtá s így szólt: „Ön oly jó, hogy szeretnék húga lenni !” — E percz óta húgomnak szólitám, s ő bátyjának nevezett. — A

helyett, hogy szomorúságomat oszlatni igyekezett volna, mindig vesztésemről beszélt; de nem hogy bánatomat megviselje, hanem mert mindketten bizonyos élvezetet találtunk: ő abban, hogy engem vigasztalt, én abban, hogy általa lettem vigasztalva.

Hogy inkább éreztesse velem a testvériséget, gyászba öltözött, mint én, — és sohasem tudnám megmondani, hogy mit éreztem, midőn őt így láttam, az én bánatomba öltözve. Mikor ugy estefelé, valami gazdasszonyi teendő alászólitotta, én a lépcsőzet tetőjére álltam, hogy szemeimmel kísérhessem, — minden tizedik foknál előtűnt fekete gyászruhájában, kezdetben mint tisztán körvonalozott alak, majd mint meghatározhatlan árny; míg végre csak ruhája suhogását hallám, — mire eszembe jutának Juliának Romeohoz intézett szavai, mikor ez az erkélyen alászáll: „Nekem ugy tetszik, hogy most, miután leszálltál, ott látlak holtan a sir fenekén . . . oly sápadtnak látszol!” — e szomoru szavakra gondoltam, s oly félelem fogott el, mintha sohase térne többé vissza ide fel.

Minthogy a mi gyöngéd viszonyunk gyászfátyol alatt, könyek közt született, nem is hasonlított más hasonló viszonyokhoz, — fájdalomam és szerelmem annyira egybeolvadtak, fájdalomamban annyi szere-

lem, s szerelmemben annyi fájdalom volt, hogy reám nézve nagyanyám elvesztése, s a Mária szerelme: ugyanazon egy dolog vala. Olyan komoly s áhítatos is volt szerelmünk, mint egy imádság; gyakran beszéltünk istenről, kit tiszta, szűzies viszonyunk tanujául hívtunk fel; — ha húsz éves érzéseim fölébredtek e szép és angyali teremtés mellett, midőn homlokát ajkaimhoz közelíté: csak tiszta, nyugodt szemeibe kelle tekintenem, hogy önmagam előtt elpiruljak, — egész nagyravágyásunk az volt, hogy tökéletesek legyünk, hogy annál méltóbbak legyünk egymáshoz, — s ezért imádkozánk! —

Most huszonnyolcz éves vagyok, hat éve mult, hogy Mária meghalt, azóta sokszor voltam boldog, s nem egy élvezetben részesültem, — s mégis odaadnám a világ minden képzelhető gyönyörét, egy vele töltött félórai imádkozásért. — Midőn néhány pillanatnyi ájtatos merengés után szemét fölemelte: oly szép vala! Mily égből alászállt különös fény ragyogott arczán! . . . Ah, Raphael bizonyára megváltoztatta volna szűzeit, ha egy ily pillanatban látja vala őt! . . . Mikor e perczekre gondolok s jelenleg vizsgálom magam, úgy érzem, hogy buktam! — Akkor oly jó, oly nemes, jótékony, ájtatos valék! . . . Mellette annyira érzem, hogy

egyidejűleg ember és fejedelem vagyok! — fejedelem! a hősi dicsőségről alkotott álmaimban, — ember, a szenvedők iránt való mély részvétem által. Ő mindig megragadta és fölemelte lelkemet. —

Erre nézve egy fölemelő körülmény jut eszembe. Egy este néhány vendég volt a kastélyban; — az est folyamán — talán fizikai szenvedéseim miatt, vagy talán erkölcsi izgatottság következtében, mely néha szomorúságba vegyül, — sértő szavakat használtam egy fiatal emberrel, Hanser Vilmos gróffal szemben, kit azonban nagyon szerettem. A társaság éjfélkor eloszlott. Épen lefeküdtem, mikor ajtómon kopogtak. Mondám, hogy szabad; — az ajtó megnyílt, egy kéz, melyet rögtön felismertem, a keskeny nyílás között összegöngyölt papírt dobott be hirtelen, s az ajtó bezárult. . .

Fölnyitám a papírt, s olvasám

„Vilhelm ur engem megbántott ma este; — ön az egyetlen, kit ő szeret, s ön oly sértő, keserű szóval illette, hogy a szerencsétlen fiatal ember egész este néma, szótlan maradt. Esdeklem, keljen föl, s keresse fel rögtön, nyujtsa kezét, s engesztelje meg őt. Gondolja meg, hogy neki holnap még virradat előtt indulni kell, s talán nem is látják többé egymást két hónapig. Ne távozzék bánatos szívvvel,

még pedig oly bánattal, melyet ön okozott neki. Talán nincs igazam, hogy oly bánattal foglalkozom, melyet senki se vett észre; de arcának változása, az ön, ajkáról elröppent szóra, nekem nagyon feltűnt. Engem örökre üldözne egy lény szerencsétlenségének, ön által okozott szerencsétlenségének tudata. Keresse föl őt; egy barátságos szóval mindent helyrehozhat. Ön jó, nagyon jó lesz . . . . ugy-e bár? — Köszönöm! —

A legszivszaggatóbb látvány, egy egész család fájdalma az atya halála után, — egy zokogó szerető élettelen kedvese mellett, — az anya mérhetlen fájdalma tizenhat éves leánya halála miatt: nem ontottak volna szemeimből nagyobb záport, mint ez a természetes, szelid, egyszerű levél; mint az a gondolat, hogy most egy lény saját hibám miatt nem alhatik, s természetes ártatlansággal mondja: „Menj, kérj bocsánatot!” . . . De leginkább az lepett meg, hogy e szemérmes, nyílt szívű leány eljő egyedül, éjnek idején, azon férfi ajtajára, kit szeret, csakhogy azt egy lelki furdalástól megmentse! — Mennyi ártatlanság, e szemérmetlenségben!

Hanem együttlétünk nem volt ment a viharoktól; — a hamu alól, mely alvó szenvedélyeimet látszólag elfödte, olykor lángok csaptak fel, melyek nem egyszer belém kaptak.

Egy este, anyja, kissé betegesen, meghúzódott a kandalló mellett, úgy, hogy egyedül éreztük magunkat a teremben; — zöld ernyő borította a lámpát, hogy a beteg a megtört világosságban jobban pihenhessen; a szobában félhomály és mély csönd vala. Nemsokára fölkeltek a kandalló mellől, hol mindketten ülénk, s szó nélkül, alig lélekzelve, a terem másik végén állt asztalhoz menénk. Ő a pamlagon ült, én egy kis széken lábainál foglaltam helyet; — a félelem, hogy anyját fölébresztem, visszatartá ajkaimon az ittasultság és szerelem érzetét, mely szíveimet dagasztá, s hosszasan néztük egymást szótlantul; kezem kezében, fejem térdem, s az uj érzés hatása alatt sirtam, és boldog valék. — Végre hozzám hajolva szólt: „Tehát szeret ön engem? — Örökre! — felelém. S beszélgetni kezdénk halk hangon. — E tartózkodó szóváltásban, ez alig kifejezett eskükben, e tanu jelenlétében, ki minket nem hallott, sőt a szoba félhomályában is, valami körvonalozhatlan, titokzatos hatás nyilvánult, mi meglágyítá szíveinket, s feltartóztathatlanul ragadott a szerelembe. Hogy inkább halljuk egymást, s minket ne halljon más, még közelebb kelle simulnunk; én fölemeltem fejem, ő hozzám hajolt, — lélekzünk egybeolvadt, szavaink szinte csókok

valának. Nem voltam megszokva, hogy ily közel legyek hozzá, szemeim kápráztak, észem megzavarodott, — most hirtelen észrevettem ujján a gyűrűt, melyet nagyanyám hagyatékából én adék neki... a halál gondolata kioltá szenvedélyemet, s könyekbe merülve menekültem a szobából.

Különben nem egyszer leptek meg baljóslatu gondolatok Máriát illetőleg; s az a meghatározhatlan félelem, hogy elvesztem őt, még megszentelte szerelmemet. Ez indokolatlan rettegést, a szomorú előérzet valósága váltá föl.

Halottak napja volt; — ez ünnepélyes nap, mikor az egész világ magába száll, s még az atheista is a templomba lopózik imádkozni, — mert van-e ember, kinek legalább egy gondo­zandó sirja ne volna? — s van e ember, ki — midőn e szomorú emlék megragadja — föl ne sóhaj­tana! „Én istenem!“ — Reggel virágot vittem nagyanyám sirhalmára, s a hárs-soron mentem visszafelé, még egészen remegve... az ember mindig fázik, ha sokat sir. Az ég szürke volt; a nyugati szél a temetőbe vitte a harangszót, mely a halottakat illeté. Harmathoz hasonló sűrű eső szállt alá, s a kőrisfa levelei, ott az ághegyen, párszor megrezzentek, aztán lehulltak. A szomoruság, az ősz, s a hideg gondolatainak hatása alatt, lecsüggesztett

fővel haladtam tovább, midőn balra egy kis kereszt tűnt fel lábaim előtt; — félre kifordulva, az útra kihajolva, úgy állt ott, minden virág nélkül, meztelen és elhagyottan, hogy magam se tudom miért: úgy tűnt fel előttem, mint egy ifju leány kinyújtott karokkal. Megszántam, — megálltam mellette, s aláhajolva hogy a feliratot lássam, vastag fehér betűkben e szót olvastam: „Mária“.... Mária! — az ő neve! — Hisz tegnapelőtt láttam, és tegnap, sőt ma reggel is; ma reggel még azon panaszkodott, hogy nem jöhet velem nagyanyám sirjához, még egy órája se múlt, hogy nekem köszönt, . . . ki nem mondhatom, hogy e lehetetlen csapás mennyire lesujtott, — hogy sirkeresztre irt neve mennyire marczangolta lelkemet!... Ő és a halál.... Ah, én istenem!... Egy tához támaszkodtam, s miután néhány perczig ott fuldokoltam, a nélkül hogy sirni tudtam volna, mintha mellem szét akart volna repedni, fájdalmas vonaglás között zápporként ontám azokat a nagy nehéz könnycseppeket, melyek oly nehezen indulnak meg, de utjokban égetik szemeinket; — aztán hirtelen félelem fogott el, megiramodtam, a keresztre se nézve, — s a hárs—, majd a cyprus-soron végig sietve, egy kocsiba vetém magam.“

E szavaknál a gróf megállt, s így szólt a nagyherczegnőhöz:

— Az irat itt félbe szakad? . . .

— Igen, — felelé ez, mert nem volt ereje hogy folytassa. Nem bírta leírni e szót: halál, — mert az az ifjuleány nem-sokára azután meghalt. Bár csak huszon-két éves volt, mikor e sorokat írta — ennek már hat éve, — amint látja, oly erős szenvedély nyilatkozik azokban, hogy e perczen valóban rettegek. Arcza, melyet én ismerek, s halványsága — uj szenvedélyt árulnak el, s én ettől remegek.

— Ki iránt, fölség?

— Épen ezt nem tudom; ép ezt akar-nám tudni, s e tekintetben számolok önre.

— Reám? . . . szóljon fölséged!

— Mondám, hogy uj szerelemtől féltem őt. Nos hát, a nővel, ki szenvedélyét fellobbantá, útjában találkozott, hat hó előtt, — talán Bécsben

— S fölséged tudni kívánja, hogy ki az?

— Igen! . . . Természetes, hogy sem azt nem kívánom öntől, hogy e bizalom fö-lött csodálkozzék, sem azt, hogy feltűnő módon vezesse a nyomozatot; — írhatna ön a nagyherczegség megbízottjának Bécsbe, megtudandó, hogy fiam rendesen kikkel érintkezett, s ha valami gyanura jogosító-ról értesül . . . .

— E pontra nézve már is szolgálha-tok fölségednek némi fölvilágosítással.

— Minővel?

— Először is, magam is azt hiszem, hogy az a titokzatos személyiség Bécsben lakott.

— Ah, hát miből hiszi ön ezt?

Ugy tetszik, hogy a herczeg szórakozottsága utazása alatt mindenkit meglepett. S mi több, az a bizonyos nő, az udvari körökhöz se tartozik.

— Honnan tudja ön?

— Egy ismeretes nő sem volt a herczeg által figyelemre méltatva. Az tehát ha nem is a legalsó, de bizonyára homályos osztályhoz tartozik. Az is föltehető, hogy elég gyakran találkoztak, mert a herczeg hetenként két-három nap nem ebédelt az udvarnál, — olykor meg épen a városon kívül időzött, s csak későn tért haza. — Hozzá tehetem, fölséged megnyugtatóására, hogy a közvélemény, a herczeg szórakozottságában inkább képzelgési szeszélyt, — mint komoly dolgot látott.

-- Köszönöm felvilágosításait, melyek utba igazithatnak, és megnyugtатnak. Különben is Frigyesnek ma reggel tett azon elhatározó nyilatkozata, hogy Margit herczegnővel leendő házasságára vonatkozó terveinket folytassuk: mindenagodalmamat eloszlatja. — Távozzék tehát s sziveskedjék kézbesíteni Beatrixnak e pár soromat.

A gróf távozott; a nagyherczegnő pedig merengve, s még mindig az iratot vizsgálva, ott maradt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

A pavillon, melyet az ifju Oldenburg gróf Beatrix számára berendeztetett, kapcsolatban volt a kastélylyal. A nagyhercegnő mindenről gondoskodott, hogy a művésznő bizonyos szentélyben érezze magát, — hogy művészetét, melyben annyira kitűnt is, gyakorolhassa. Egy könyvtár, mely a különböző nemzetek drámai remekműveivel volt telve, tanuló szobául szolgált, — s a szeretetreméltó előrelátás e terem egyik szögletébe házi orgonát helyeztetett, Marcello zsoltáraival, Haendel és Palestrina énekeivel megrakva. Semmi sem lehetett volna Beatrix tehetségeivel, természetével jobban öszhangban, és meglátjuk miért. A színészi művészet, legteljesebb kifejezésében, rendesen az átalakulás művészete, színműveket eljátsza-

ni, annyi mint önmagunkból kivetkőzni, —
— s az ilynemű tehetség titka ép abban a
különös hatalomban rejlik, melynek segé-
lyével szelid, sőt gyöngé ember vaddá, ke-
gyetlenné, rettentővé alakulhat át, s ezt
oly hű ábrázolásban állítja elénk, mintha
tökéletesen azt látnók magunk előtt.

Beatrixban nem volt meg ez ado-
mány. Tegyük hozzá, hogy nem is volt
szüksége reá, mert tehetsége nem volt
egyéb, mint önmaga, kifejlett állapotban.
Minthogy azon szerepek természete, me-
lyeket elvállalt, mindig öszhangzott azon
érzelmekekkel, melyek benne természeténél
fogva megvoltak, vagy meglehettek: —
mindig saját szivéből meritett erőt, hogy
ez érzelmekig fölemelkedhessék, melyek
aztán viszont őt emelik fel önmagukig.
Neki elég volt, hogy megváltoztassa An-
tigone, Cordelia, Desdemona, Iphigenia,
Paulina vagy Julia öltözkését, hogy — min-
dig saját egyéniségében maradva — a szü-
zies szerelem ez isteni, kedves alakjait föl-
elevenítse. — Midőn Garick, Talma és
Rachel k. a. Shylockot, IV. Károlyt, Atha-
liát akarták ábrázolni, hosszasán tanulmá-
nyoztak, számtalanszor elolvasták szere-
peik minden szavát, hogy kikapják a mon-
datot, a szót, a felkiáltást, mely az egész
személyiséget magában foglalja, — s csak
tartós, csöndes — ugyszólván — kotlás

után bontakozott ki előttök a héjból apránként a különös alak, melyhez nekik hasonlítani kellett, s melynek taglejtéseit csak hosszas idomítás után utánozhatták az utolsó mozdulatig.

Beatrixnál nem volt szó ilyesmiről; ő a zenét használta előkészületre. Ő orgonált, vagy olykor énekelt, midőn egy szerencsés hangulatban egyszerre csak eltalálta a hangot; ilyenkor lelke lassanként azon nagy lelkekig emelkedett, melyeket e költészet teremtett, s ilyenkor csak önmagát kelle ismételnie, hogy azokhoz hasonlítson. Tehetségének e különös jellege, Beatrixból, a többinél eszményibb, de azért a többivel egyforma, valódi művésznőt teremtett; mert a tettett érzelmek, melyeket neki a művészet kölcsönzött, amint száján nyertek kifejezést, saját egyéni élete izgalmainak hangját ölték fel.

Oldenburg gróf, másnap reggel nyolcz óra tájt a tornáczon volt, mely a Beatrix pavillonját a kastélylyal összeköté; — utolsó rendelkezéseit tevé, hogy az épület e részét hangversenyre alkalmas helyiséggé alakítsák át. — Nagyon csodálkozott, amint értesült, hogy Beatrix fenn van. A híres művésznők rendesen későn kelnek. Kissé ideges képzelőtehetségek inkább hozzászokik a tartós virasztáshoz, mint a reggeli órák békés üdeségéhez. Beatrix, ki-

nél minden, mind az ész, mind a szív egészséges és tiszta volt, ellenkezőleg, szeretete mindazt, mi az egyszerű élettel kapcsolatban áll. — Kingston, az ő igazgatója, gyakran beszélte, hogy mily nagy volt az ő csodálkozása, midőn egy reggel, melynek előestéjén Beatrix a legszenvedélyesebb lelkesedések tárgya volt, amint kilencz óra tájt lakása előtt elhaladt, őt már megfésülve, felöltözve, hímzése mellett, ablakánál látta, mint egy ifjú leányt, ki estéjét szülői körében tölté, vagy mint egy kis varrónőt, ki napi keresményére van utalva.

Semmi sem jellemzi jobban e kis körülmenynél, — de egyszersmind semmi sem magyarázza meg inkább a Kingston aggodalmait.

E tisztaság, ez egyszerűség alkoták a Beatrix hírnevének egy részét; — a tisztelettel vegyült csodálat bizonyos dícskörbe helyezte őt, mi sokat érő pengő érczczé változott a Kingston kezeiben. Ezért úgy őrzé ez ártatlanságot, mint saját tőkéjét, — folyton remegve, nehogy az erény valamely deficítje, pénztárában űrt okozzon.

Alig is lépett be Oldenburg gróf, ő is rögtön ott termett, fáradtan, ijedten, a legszigorubb rendeleteket osztva mindenesének.

— Reménylem, jól megértett ön: egy megvesztegethetlen őrt az ajtó elé.

- Megvan.
- Mindig egy szobalány legyen az előszobában.
- Úgy lesz.
- Ha egy bizonyos Koerner kapitány akarna hozzá bemenni . . . .
- Zárt ajtóra talál.
- S ha ő, vagy más, levelet akar hozzá becsempészni . . . .
- Elkoboztatik.
- Elkoboztatik! . . . ismétlé a gróf, előlépve.
- Gróf Oldenburg úr! — felelt Kingston meghajolva.
- Ejh, istenem! Kingston ur, — tévé hozzá a gróf mosolyogva, — mennyi elővigyázat, mennyi félelem! — Ön hasonlít dou Bartolohoz.
- Igen, egy Bartolohoz, ki háromszáz Almavivát kell hogy meggyőzzön. Ah, gróf ur, ha tudná, mit tesz: egész szerencsénket egy nő erényére alapítani! egy oly változó érték, oly könnyen megromolható eledel! — Bolondság, de én olyan vagyok, én csak a lehetetlen vállalatokat szeretem.
- Bocsánat, bocsánat! . . . hát Beatrix?
- Óh, ő sohasem szeretett! . . . azt hiszem. . . Csakhogy így tartana! csakhogy a „művészet Madonnájá“-ból. . . .

— Ne legyen Madonna gyermekkel! folytatá a gróf nevetve. Utoljára is, az még nem volna oly nagy baj, legalább önre nézve.

— Nem lenne nagy baj?! — Hisz el volnék veszve vele együtt... Hisz tönkre mennénk!

— Bocsánat, bocsánat! Hát más primadonnák hogy tesznek?

— Mások, mások! — Azok hozzá vannak szokva! De ez... oly ártatlan, oly nemesszívű!... Ha egy szenvedély megragadja, az határtalan lesz!... mely egész lelkét, fenekestől felforgatja. — S ez még semmi! de ott a közönség, a közönség! mely soha se bocsátana meg neki egy botlást!

— Ejh mit, én azt hiszem, a közönség nem oly kérlelhetetlen!... És másokkal szemben....

— Másokkal, másokkal! már megszokta!... de a kiket egyszer piedestálra helyezett, nem tűri, hogy leszálljanak. A közönség féltékeny, mint egy férj, — vagy inkább: mint egy szerető.

-- Mint egy szerencsétlen szerelmes!

— Ezek a legrettenetesebbek!... annál többet adnak bálványuk erkölcsére.

— Mentől inkább érzik, hogy abból csak ez az övék.

— Valósággal; — aztán legalább a

bálvány mindnyájokat egy lábra helyezi. De ha egyiket kitünteti, azt hiszik, hogy velök szemben hűtlenséget követ el.

— Hűtlenséget, mely engem nagyon kisértetbe hozna, ha ő lennék, — mond a gróf. Megcsalni egyszerre tizezer embert!

— Szerencsére én itt vagyok, s öröködöm!

— Hogyan, ön le s föl sétál erénye körül?

— Hát ugyan a kincs mellé nem állítanak-e öröket? — Istenem, én nem kívánok tőle lehetetlenséget! Csak négy évi szigort!... többre nincs szükségem!

— Négy év!... egy személytől!... Hisz én ismerek igazgatókat, a kik ennyivel egész személyzetök részéről megelégednének összevéve!

— Kivált itt, hol Beatrixot — mint mondják — nagy veszélyek fenyegetik.

— Itt!... és miért?

— Beszéltek egy csábítóról, egy...

— Koerner kapitány?

— Nem ő!... őt is figyelembe ajánlák, de megtettem óvintézkedéseimet, s ugyan ügyes legyen, hogy Beatrixig tudjon hatolni. — Hanem egy másról van szó!...

— Ah, másról is beszéltek önnek?
— folytatá a gróf mosolyogva.

— Rettenetes ember!... egy nő sem menekszik előle!

— Ej, tudja-e nevét?
— Csak melléknevét mondták meg,
de ez is bőven elég!... „Ellenállhatatlan“-
nak nevezték.

— Dicsőséges melléknév!

— S pedig nagyon is megérdemli!...
három nap alatt kilökte a porosz herce-
get a nyeregéből Fiorilla körül!

— Nem, nem! önt megcsalták!

— Igazán? — mond Kingston örö-
mel.

— Igen... mert nyolczczal tett úgy.

— Lásza ön!... tehát igaz!? — Hát
csakugyan létezik-e szörnyeteg?

— No, no, csak ne oly durván ba-
rátaim irányában!

— Ön ismeri, gróf ur?

— Egy kevésbé.

— Az istenre kérem, nevét...

— Inkább szeretem, hogy találja ki
... De mondja csak, miféle levélcsoma-
got szorongat a kezei közt?

— Hogy ez mi, gróf ur? — Alig
mult három napja, hogy Heidelberget el-
hagytuk, s már is egy halmaz levél!...
mind szerelmes, az bizonyos!...

— Ön megismeri külsejéről?

— Nagy tapasztalataim vannak!

— S mindeniket kézbesíti Beatrixnak?

— Óh mind, az sok lenne! Tíz kö-
zül körülbelől kettőt, melyek kevésbé ve-

szélyeseknek látszanak, — De csitt! im itt jön ő!

Beatrix valóban megjelent a tornácz végén; egy lapot tartott kezében, s olvasva haladt, úgy, hogy nem vette észre a grófot, ki félrevonult. Kingston hozzálépett, s egy igazgató teljes udvariasságával kérdé:

— Hogy érzi magát ma reggel a két világ bálványa, az istenség?

— Óh kedves Kingstonom, — felelt Beatrix vidáman, s tovább olvasva, — ki-méljen meg e badarságoktól; úgy beszél, mint egy programm.

— Hisz én csak azt mondom, amit egész Europa beszél!...

— Ebből látszik, hogy Európa nem mindig tudja mit beszél.

— Az ön dicsősége....

— Az én dicsőségem!...Nincs szó, mely inkább megszegyenitene! — Dicsőség, azért, hogy elszavalunk néhány mondatot, a mi nem is tőlünk telt ki. — Ejh, mit érdemel hát akkor az, a ki teremtet?! feledést, részvétlenséget?... Igen, igen, nekem évenként százezer frankot adnak, hogy játszam „Wallenstein“-ban, de Schillert nélkülözésben hagyták meghalni!...De hagyjuk, ne beszéljünk erről; hallgassa meg e leírást, ha képes megérteni!...

— Egészen fül vagyok.

Beatrix a hirlapra mutatott s olvasni kezdte:

„Néhány nap előtt egy fiatal munkásleány haladt el a kastély terén, — egy kocsi elgázolta; — fiatal ember ugrik elő, félholtan felveszi s haza viszi. A mi azután következett“ ...

— Már gondolom!

— Szerelemről beszélt neki...

— Csábitó!

— Majd háláról ....

— Uzsorás!

— A leány hallgatta...

— Esztelen!... Nem kell hinni az olyanoknak, kik az embert a lovak lábai alól kimentik!

— A leány hallgatta... szerette...

— S be is bizonyította?!

— Igen, azt tette! — felelt Beatrix, — de hallgassa csak tovább. Aztán tovább olvasta: „Másnap, midőn az ifju azon érzéssel, melyet ő győzelemnek nevezett, odasietett, a leányt halva találta; mellette ez egyszerű szavak voltak leírva: „Tegnap nem tudtam kéréseinek elmentállani, ma pedig szégyenemet nem tudom eltűrni, — ön életveszélynek tette ki magát érettem, én meghalok ön miatt. Nem tartozunk egymásnak. Isten önnel!“

— Ah, mily megható levél!... kiált

föl Kingston, — s a leány igazán meghalt?

— Igen, igazán! . . . ez önt meglepi, nemde? — Nos hát, én . . . ha egy szenvedély ragadna meg, mi — istennek hála, nem következik be. . . .

— Majd rendet csinálnék én! — szólt magában Kingston.

— Hasonlólag cselekedném! . . . Becsületünket feláldozzuk szerelmünknek! . . . Életünket föláldozzuk becsületünknek! . . .

— Ez aztán a nemes elv! — kiált fel önkénytelenül a gróf, előlépve.

— Ön gróf ur, — szólt Beatrix elpirulva — ön itt volt?! . . . . ön halotta? . . .

— Azt, a mit soha sem felejték el asszonyom.

— De hisz ez árulás! . . .

— Melyet nincs okom megbánni, s örökké fogom áldani a nagyhercegnőt, hogy egy kézbesítéssel bizott meg, mely alkalmat nyújtott. . . .

— Kézbesítés a nagyhercegnőtől?! — szólt élénken Beatrix, átvevén Oldenburg gróftól a czédulát, s gyorsan feltörve azt. Ah, ez előre kárpótol mindazért, mit mindjárt Kingston fog nekem olvasni . . . mert látom, hogy egy csomó levelet tartogat.

— Megengedi-e asszonyom, hogy e

szemelvénynek tanuja legyek? szolt a gróf Beatrixhoz.

— Hogy megengedem é, gróf ur? — sőt kérem önt erre, már csak azért is, hogy alázatra kényszerítsem, megmutatván, hogy hová száll alá a férfiak esze, mikor egy nőnek irnak. Lássunk, kezdjünk a leltározáshoz.

S megragadva a levélcsomagot, azok feltöréséhez kezdett.

— Megmondtam! Mindig ugyanaz a régi dal! . . .

S olvasta:

„Asszonyom! mily elragadó volt“ . . . ez egy; tűzbe vele! — A második: „Asszonyom! az ön isteni tehetsége“ . . . kettő; tűzbe! — Harmadik: „Asszonyom! mikor én önt oly igézőnek láttam“ . . . három; tűzbe! — Lássá gróf ur, ezekhez hasonlókat naponként tucatszámra olvasok; most is egy óra hosszat folytathatók. . . Ah, itt van egy, ez aztán a legeredetibb!

„Asszonyom, midőn M-ben először fog játszani, tekintsen a zenekarban jobbra a harmadik székre; ibolyacsokor lesz mellemen, s remélem, hogy szerelmem“ . . .

— Nos, — szolt Beatrix a grófhöz, nevetve, — mily csábítás! . . . Nem egyszer kérdék tőlem a nők: „Mit tesz ön, hogy ugy ellent tud állani?“ — Ugy jött

mindannyiszor, hogy ezt feleljem: „Mit tesz ön, hogy elbukik?” — Mert van egy nagy orvosság a szerelem ellen: maguk az udvarlók.

S beszéd közben folytatá a levelek feltörését, és félre dobását, míg egyszerre hirtelen megállt. Pir borítá el arcát, homlokán az erek kidagadtak a méltatlanságtól, sőt haragtól, s önkénytelenül felkiáltott:

— Minő szemtelenség!

— Mi az? — szoltak egyszerre a gróf és Kingston.

— Nézze gróf ur! — felelt rövid, szaggatott hangon, — nézze, s olvassa fenhagon. . .

S a mint a gróf szabadkozott:

— Igen, igen, olvassa csak! . . . s ez olvasta:

„Asszonyom! arcának egyik legnagyobb bája: az a több ezer kis hajfürt, melyek oly csinosan omlanak le csaknem nyakáig. Mit szólna hozzá, ha valaki e fürtök mindenikébe egy-egy bankjegyet ajánlana tekercs gyanánt?” . . .

— Minő gyalázat! — kiálta fel Oldenburg.

— De felelek neki! — szolt Beatrix, — s egy asztalhoz sietve, tollat ragadt, kezei görcsösek valának, s ujjai vonaglottak a papíron.

Aztán felállt, s ezt olvasá:

„Uram! Ha oly alacsonynya lennék, hogy eladjam magam: egy ezredrészét se érném meg annak, amit ön ígér, — de ha az életben valaha csakugyan átengedem magam: minden kincsével se tudna megfizetni.“

Halványan, feunállva, reszkető orrlyukakkal, büszkeség és megvetéstől csillogó szemekkel — magasztos vala! — De a haragot nem sokára undor és utálat kifejezése váltá fel szép arczán, s a levelet eltépve, szólt:

— Igen megtisztelném ez aljasságot, ha annyit foglalkoznám vele; — inkább elbeszélem egy drezdai találkozásomat.

— Beszélje, asszonyom, beszélje!

— Tudniok kell önöknek, hogy ez urak igen találékonyak a kezdés módozataiban; egyik legszokottabb az irás: „Asszonyom! lángesze által fölvilanyozzva, egy drámát, egy szerepet irtam az ön számára, melyet szeretnék bírálata alá bocsátani.“ Természetes, hogy e darabból egy szó sincs megírva, de azt hiszik, hogy ha egyszer ez ürügy alatt közelembbe jutottak, kellemes és szellemdús modoruk...

Beatrix nem végezte be szavait, midőn az erkélynek a kertre néző ablaka nagy zörejjel fölpattant, s a terembe egy férfi ugrott be, fölkiáltva:

— Valahára itt vagyok!

— Koerner! — szólt magában Oldenburg.

S hirtelen a kapitányhoz közeledett, mit ez észrevéve, halkán szólt:

— Hallgass, s mutasd, hogy nem ismersz.

— Miféle számárságot fog ez most elkövetni? — gondolá a gróf.

Hanem Beatrix e zord invasio hatásából magához térve, Koernerhez közeledett, s a merészségtől kissé meghatva szólt:

— Szabad-e kérdenem, uram? . . .

— Hogy mit keresek itt asszonyom? . . . Ez természetes kérdés! — Jöttem, hogy lássam a híres Beatrixot . . .

— S ezen az uton, uram? — kérdi Beatrix mosolylyal.

— Istenem, asszonyom! én ép úgy szerettem volna mást is . . . de erre voltam kényszerítve.

— Kényszerítve, hogy az ablakon jöjjön hozzám? — viszonzá nevetve.

— Kétségkívül, asszonyom, miután az ajtót kérlelhetetlenül elzárták előttem . . .

— Ez Koerner kapitány! — gondolá Kingston.

— Tehát csak egy segélyforrásom volt: hogy átugorjam a kőkerítésen, s föl-másszam az erkély oldalán . . .

— Tehát nagyon vágyott engem látni, uram?

— Ha vágytam-e?!...

10 — Nos, hát már látott ön... tehát most ugyanazon uton...

S az ablakra mutatott.

— Ah, bravó! — kiált föl Kingston nevetve.

— Hogyan? — szólt Koerner hévvel, — nem érti ön asszonyom, hogy ki vagyok, s mi hoz ide?

— Távolról sem uram!...

— Én költő vagyok asszonyom, költő, kit lángesze elragadott.

— Nem mondtam? — szólt Beatrix halkán Oldenburghoz; — hallgassa meg jól, hogy mi következik itt.

Aztán legudvariasabb kellemmel fordult Koernerhez:

— Ah, ez egészen más, most már mindent tudok. Ön bizonyára egy drámát vagy tragédiát irt számomra.

— Tökéletesen úgy van, asszonyom!

— Pompás, mert épen egy új szerepre vágyom.

— Most már benne vagyok! — gondolá magában Koerner,

— A darab két felvonásból áll?

— Háromból.

— Szép felosztás... Nos uram, miután valóban fáradsággal jutott hozzám, úgy illik, hogy meghalgassam. Ime Oldenburg gróf, ki méltó hallgatója lesz, —

és Kingston ur, igazgatóm.... Tehát olvassa fel nekünk darabját.

És Beatrix, ki fölkelte volt, letült, s széket mutatott Koernernek, kétségbe ejtő barátsággal.

— Pompás, asszonyom! — szólt hozzá halkán Oldenburg; — ah, a szegény kapitány! nézze csak arcát!

— Nos uram? ... mond Beatrix Koernernek.

— Nos asszonyom, nem számítva ily kegyes fogadtatásra....

— Nem hozta el darabját?

— Ugy van! mond Koerner, örömtelt készséggel.

— Ah, nem baj, annál jobb!... El fogja beszélni nekünk.

— Én, hogy elbeszéljem?!

— Ha, ha! még jobb! — nevetett magában Kingston.

— Nagyon szeretem hallgatni az irót, mikor saját műveit meséli el; — folytatá Beatrix; — lelkesült tekintete, arcza lángolása, hangja mozdulatai, a legjobb színésznél is tökéletesebben kiegészítik darabját... s biztos vagyok benne, hogy egy remekmű, ön által előadva: kétszeresen remek mű!

— De... asszonyom!...

-- Mondjam-e, hogy akarom? folytatá Beatrix, mindig kellemesebb hangon.

A kapitány ekkor már nem tudta, hová legyen. Kalapját kezeivel marczangolva, száját szavakra nyitva, majd ismét lezárva, a szegény ember kinos helyzetben volt.

— Ön most csinálja drámáját, uram?
— fordult hozzá Beatrix.

— Ugyan!... asszonyom!... épen keresém....

— Hogy hol kezdje?... ah igen, értem!... az elég zavarba ejtő. De én nem féltém önt, uram, — egy férfi, kiből elég tehetség van, hogy bejusson valahova, az kivezető utat is talál. Mindezek előtt lássuk, mondja meg a czimét.

— Igen, a czimét!... a czimét! — ismétlék Oldenburg és Kingston.

— A czim... ön a czimet kérdi?...

— Épen azt!

— Hát... hebegé Koerner.

— Ah, tudom hogy áll a dolog! — folytatá Beatrix. Ön úgy tesz, mint a legtöbb lánghész, kik csak az opera után kuszitik meg a nyitányt. Ön sem talált még czimet. Ah, igazi költői fő!

— Igaz, igaz!

— Különben a czim nem határoz a cselekvényre nézve. Hol játszik a darab?

— A szigeteken. Asszonyom bizonyára járt a szigeteken?

— Soha, uram.

— Ah mily ég, asszonyom! mily tenyészet!

S már egy tüzes előadást kezdett a földközi tengerről, gondolva, hogy kime nekszik, de Beatrix rögtön megállította:

— Lám, lám! Mily képzelő tehetség! Ha tovább is önre hagynám, képes volna eifeledni drámáját leirá-áért; — de női kíváncsiságom résen áll. Halljuk a tárgyat!

— A tárgyat!... Ime: Egy vad ... fiatal leány... fekszik... egy barlangban ... Ön érti, ugy-e asszonyom?

— Tökéletesen, uram!

— E fiatal vad magas ... barna ...

— Hagyjuk a képet! Mintha látnám! — de égek a cselekvényért.

— Ez megmagyarázható.

— Hogy belé zavarodik! — gondolá Kingston.

— Tehát... folytatá Koerner kénosan, — .... egy ifju ... vad ... fekszik a barlangban ... s ez ifju ... nem ... bocsánat, tévedtem! ... nem így ... de igen! ... így, így! — Igen, igen, e fiatal vad ...

— Nos, e fiatal vad? ...

— Alszik!

— Jó, nagyon jó! ... színezést, érdekelt! — tévé hozzá Beatrix, Kingston és Oldenburg felé fordulva, kik helyeslően intettek.

— Ej, teringettét! minő helyzet! —
gondolá Koerner.

— Folytassuk! szólt Beatrix.

— Mondám asszonyom, hogy ez ifju
... vad ... aludt ... midőn a hálósobá
ból ... hirtelen ...

— Bocsánat uram, de ugy tetszik,
hogy az ifju barlangban aludt, — tehát
hálósobába ....

— Igaz, igaz asszonyom, — ezerszer
igaza van! ...

— Mily jó ön, uram, hogy elfogad-
ja szerény birálatomat! — de esküszöm,
hogy többé nem szakasztom félbe!

— Ellenkezőleg asszonyom, könyör-
göm ...

— Nem, nem, az elmetszi az érde-
kesség fonalát, Tehát gróf ur, s ön King-
ston, legyünk némák, mint az oszlopok.

— Mint az oszlopok! — Ismétlé
Kingston.

Koerner folytatá, mindinkább meg-
kövülve:

— Mondám, hogy az ifju vadnő aludt
a barlangban, midőn egy francia tiszt ...
látva ... e szép vadnőt ... mint alszik
... hirtelen ... fölébreszti ... Figyelem-
mel kíséri, ugy-e asszonyom? — (szólt,
remélve, hogy félbeszakítják; de mindhár-
man némák maradtak.) — S ekkor ... az
atya hozzá megy ... beszél vele ... igen,

ugy van . . . hozzá ment . . . midőn az ágyu . . . hirtelen . . . fölveri a palotát . . . a kormányzó . . . a feketékkal, kik kókuszt vittek . . . megjelenik . . . és . . .

S ekkor a kapitány oly nevetségesen mozgott székén, s a fiatal vadnőt, a barlangot, a feketéket s a kókuszt, oly sajátságosan keverte össze, hogy Beatrix, Oldenburg és Kingston, kik már egy idő óta nevettek, hahotában törtek ki. Koerner nézte őket egy darabig, aztán vélők együtt nevetésben tört ki:

— Ha, ha, ha! . . . a vége az, hogy sohasem voltam ily ostoba! . . . Fel kellene hogy akasszának, ifju vadnőmmel, kormányzómmal, s kókuszaimmal együtt! . . . ha, ha, ha! . . . kókuszaim! . . . Pokolba a szemfényvesztéssel! . . . Asszonyom, az én nevem Koerner Rudolf, kapitány vagyok. — Zene! . . . annyit értek belőle, mint ez az ur! (Kingstonra mutat) ki ugy tetszik, nem áll erősen e téren. — Verssek! . . . annyit gondolok velők, mint egy régi eltört fegyverrel; — s ami a drámát illeti, veszsze el, ha valaha gondoltam arra, hogy készítsek . . . mig ön oly jó izüen nem gúnyolódott velem! — mert ön nagyon csinosan megtréfált! . . . Ej be jól befont! — Így szóltam magamban: „Borzasztó ostoba vagyok, de neki ördögi esze van!” — S én magamon kívül voltam

örömben, bár nem látszott rajtam; — ez mind jobban, jobban megerősített gondolataimban, — mert ön csak jól érti, hogy miért ugrottam be az ablakon, miért tettem kockára nyakamat, hogy önt láthassam . . . Nos hát, igen, úgy van . . . Szeretem önt! — Mit felel erre?

— Ha, ha, ha! ez aztán többet ér a kókuszoknál! — Szólt Beatrix nevetve.

— Ön nevet? — ejh, hisz ez jó jel.

— Hogyan uram, ön merészel?! — kiált föl Kingston.

— Csendesen, jó emberem, nem szóltam önhöz! — s aztán a művésznőhöz folytatá:

— Nyilatkozatom kissé elhirtelenkedett, átlátom, de annál őszintébb. — Szeretem önt a dühöngésig! — Ma reggel egy kis bárócska félvállról beszélt önről, — arczába vágtam kardomat; — unokatestvérem, Oldenburg gróf megmondhatja; — egy hó előtt húsz mértföldet utaztam kengyelben, hogy önnek egy negyedóraig tapsolhassak; s érzem, hogy a világ minden nemes tetteire kész vagyok, csak szeressen engem . . . . Az ördögbe is! ily szerelem nem minden bokorban terem; — nem hatja meg önt?

— Nagyon félek, hogy nem.

— Igazán?

— Igazán!

— Nem viszonozza szenvedélyemet?

— A legkevésbbé sem.

— Megfoszt minden reményemtől?

— Istenem, úgy van!

— Nagyon kedves! — gondolá Kingston.

— Na, majd meglássuk! — kiáltá Koerner.

— Igazán? — S ugyan mit fogunk látni uram? — folytatá Beatrix vidáman.

— Nem kényszeríthetem, hogy szeressen.

— Hogyan, ön hajlandó átlátni ezt?

— De mást sem fog szeretni!

— Ej, és ki tiltja meg, uram?

— Teringettét, magam!

— S ugyan miként, kérem?

— Nagyon egyszerűen! Az első embert, ki önnek udvarol, megölöm.

Kingston érdeklő hallgatta.

— Nagyon ügyes! — folytatá Beatrix, — de ismerni is kellene ám, hogy megölhesse! . . .

— Óh bizzék bennem, majd fölfedezem én! — Egy lépést sem tesz ön, hogy ne kövessem. Ablakai átellenébe költözöm, — ha ön kimegy, én is kimegyek; ha valaki bejő, én is követem, — elfogok minden levelet, ellesek minden tekintetet. . . .

— Igen, bizonyos gyalog kapus! . . . Ennyi fáradság jutalmat érdemel, s mert

nem akarom önt elveszteni, fizetését má-
tól fogva folyósítem . . . . Kingston, adjon
e jó embernek egy dénárt, isten nevében,
s mutassa meg neki az utat, . . . azt, melyet
még nem ismer, az ajtó felé . . . A vi-
szontlátásig, fiam! . . .

S kecses gondtalansággal fordult el
tőle.

— Ha, ha, ha! „fiam!“ — mond Ol-
denburg, s hahotázva egy székre dült.

— Ezer villám! — kiált fel Koer-
ner, csúfolódik velem!

— Azt hiszem, igen.

— No, de esküszöm . . . .

De Kingston, ki Beatrixot elvezette,
hirtelen Koerner után ment, kézen fogta,
s a szoba másik végébe vezette, — s míg
a gróf tovább is nevetett, így szólt:

— Derék fiatal ember!

— Mi az?

— Terve bámulatos!

— Mi?

— S magam is segédkezem.

— Ön?

— Én kifogadom önnek a szállást.

— Álmodom? ! . . .

— Sőt — minthogy azt mondják,
hogy ön nem gazdag . . . .

— Hajh! . . .

— Kérem engedje meg . . . .

De mielőtt szavait befejezhette vol-

na, a herczeg előttint a tornác végében, néhány főur társaságában. Oldenburg gyorsan felugrott s eléje sietett.

— Ki az a nagy művésznő, — kérde a herczeg, — ki herczegségünkbe érkezett?

— A hires Beatrix, herczegem.

— Ah!... felelt a herczeg, s szó nélkül távozott.

V.

Valódi mély érzésü emberre nézve keserves dolog, ha egy színésznőt szeret. Az ily szerelemben egyszerre kéj és szenvedés minden, szeretettségünk, vagy nem: a fájdalom csaknem egyenlő. Melyik féltékenység hasonlítható azon férfiéhoz, ki szünet nélkül mondhatja: „E nő szeret, ő enyém, egyedül enyém, ő mondja s én hiszem! . . . s tekintete, szavai, arcza, mindez: az egész világé! Azon szavakat, melyeket én csak reszketve ejtek ki, melyeket csak magunk közt, suttogva mondunk el, a gyöngesség isteni mámorában; e nő elmondja nagy közönség előtt egy másiknak, s minő másiknak! . . . gyakran az első jött-mentnek! Egy rossz vidéki színésznek, egy kórhely, s talán becstelen embernek! S ez tegezi kedvesünket egy egész közönség előtt,-

karjaiba emeli mindenki szemeláttára, s a nő felel neki, s azon tekintettel illeti, melyet mi ismerünk! . . . Nem! egy valóban szerelmes szívre nem lehet ennél kínosabb valami! De — másfelől, van-e párja azon benső örömnek, mint midőn szerelmesünket mindennap a művészet minden szemfényvesztése, a ruházat minden átalakítása által fokozott szépségben láthatjuk, — midőn tudjuk, hogy ugy szólván két állása van, s a való életből folytonosan idealis, költői életbe lép át, — reggel nagyvilági nő, este a lángész gyönyörű képzeleti teremtménye; midőn látjuk, hogy Racine szenvedélyét, Corneille nagyságát, Beumarchais szellemét, Marivaux kellemeit, s Molière lángeszét ölti magára, s midőn fény, csillogás és lelkesedés között szinpadra lép, az ember elmondja magában: „E nő, kitől az egész színház életet nyer, két óra előtt még kezemet fogá, még így szólt: Csak éretted élek; előttem te vagy az egész világ!“ . . .

A fájdalom és ittasultság, az elragadtatás és kiábrándulás e különös vegyülése teszi oly sajátságos jellegüvé a színésznők által föllobbantott szerelmet. E nők mindig hevült állapotban tartják a lelket, s jelenlétök a szinpadon, melynek bűvészi előtűnésekre emlékeztető színezete van, s mindaz, mit szíveik titokzatosságáról, éle-

tükről gondolunk: a nézők közül gyakran ismeretlenül maradó érzelmeket, ideges, beteges szenvedélyeket keltenek föl, melyek annyival mélyebbek, hogy titokban mulnak ki a szív fenekén, melyet föl-emésztének. Beszélik, hogy egy szegény zenész a karból, beleszeretett egy énekes-nőbe, két évet töltött vele szemben, mindennap látta, minden este hazakisérte, de saha semmit se szólt, míg a második év végén, elcsüggedésében kivégezte magát. Hogy szegény hangszerkezelők vagyunk-e, vagy hercegek: nem lényeges; az állás nem határoz. A lelkek e sajátságos urnői előtt — ki nem látta? — gyakran a legmagasabb állásuak legféltékenyebbek és alázatosabbak. — Így Frigyes herceget is szíven találták mindjárt, amint Beatrix nevét előtte kiejtették. — Kezdetben csak mézét érezte ez új érzelemnek, s Beatrix reá nézve rendre: Julia, Desdemona, Antigone, Paulin volt, — a nélkül, hogy megszűnt volna Beatrix is lenni; — — gyanította homályosan, hogy alapjában véve ez átalakulások nem egyebek, mint ugyanazon lélek különböző arczai, úgy hogy ő e kedves teremtések egybeolvasztva, e sok bájt, fájdalmat, szépséget, öltözéket, szívküzdelmeket összeadva, ezekből egyetlen lényt alkotott, ki tiz lényből volt összeállítva, — egy elragadó lényt,

őt, kit szeretett, s ebben az ugyanazoni-
tásban oly öröme telt, hogy azt szavak-
kal sohasem lehet kifejezni.

De az elragadtatást lassan-lassan ke-
serőség váltá fel, — a fátyol lehullt, s mi-
dőn átlátta — ha mondani lehet — tisztán,
hidegen, hogy e nőt igazi szenvedély-
lyel szereti, mint minden valódi szerelmes
embert: őt is kínos fájdalom szállta meg.
Mi sem lett volna reá nézve könnyebb,
minthogy Beatrix előtt megjelenjék, — ál-
lása minden ajtót feltárt volna előtte, —
nem akarta; félt. Ám e percz óta folyto-
nos nyugtalanságok fogták el, miket nem
tudott megnevezni. — Hosszu órákon át
elfeküdt pamlagján, — szomorú élvezettel
engedve át magát az ideges spleennek,
mely emészté: az udvarnál nem ismertek
többé reá. Olykor, hogy a gyanu élet el-
vegye, vidámságot színlelt, beszélgetett
aztán hirtelen megállt, félve, hogy ha to-
vább is beszél, nem tarthatja vissza köny-
nyeit. Ha valamelyik este Beatrix játszott,
már reggel kiment, s olvasgatta a szinla-
pokot, s azon ürügy alatt, hogy a külön-
böző színházak hirdetéseit olvassa, hosz-
szasan ott maradt, s elmerengett azon a
veres vagy sárga papírra nyomtatott neven,
megnézve minden betűjét, s gépiesen ré-
szekre szedve a szót, — aztán elment a
második harmadik, negyedik laphoz, s uj-
ra kezdte az olvasást.

Mikor hazament, megvétette a lapokat, melyek róla beszéltek, s kéjjel éldelte a dicséreteket, mintha saját magát illették volna. — Olykor olvasás közben haragra lobbant, szerelme méltatlankodott, látva, hogy Beatrix nevéhez és személyéhez az első jött-mentnek is joga volt, s bárki irhatta és mondhatta róla: Beatrix bámulatos, vagy: Beatrix hideg volt. Ilyenkor összetépett s tűzbe dobott minden lapot, majd megszégyelte magát s megijedt ez esztelen kitörésektől, s kimerülten, önmaga felett könyezve, visszahanyatlott székére.

Amint eljött az est, csak egy gondolata volt: hogy megszökhessék mindenkiktől, s hallgathassa egyedül. Ilyenkor azt mondá, hogy sétára, vagy kéjkirándulásra megy a zöldbe; s miután a városon kívül megebédelt, s az est leszállt, titkon bejött egyedül, színházba sietett, s egy földszinti páholy szögletében megvonult. A világért sem ment volna később, mint egy félórával a kezdet előtt; mert bizonyos édes fájdalmat érzett a várakozás alatt, midőn elmondhatá: látni fogom őt! — A lassanként megtelő páholyok, az egyenként érkező zenészek, az előkészített hangszerek elhaló hangjai, a mozdulatlan függöny, mely őt tőle elválasztá, a magasan álló karzat, — a földszint, félig álók-

kal, félig ülőkkel, mely zajgott, mint hullámos tenger: mind e körülmények, melyek más néző előtt közömbösek, vagy unalmasak, a páholya szögletébe vonult Frigyesre nézve kedvesek valának; — ez is egy módja volt annak, hogy őt szeresse.

Kilép a színpadra. — Vajjon elemében van-e ma este? — Játékhoz kezd... Nem; egy anya, ki gyermeke első szavát lesi, nincs oly izgatottságban, mint Frigyes, ki csupa fül, Beatrix első szava után. Ha az előadás sikerült, ha mindenfelől tapsvihar zúdult fel, úgy érezte, hogy az egész közönséget szereti! — Szeretett volna kezét nyujtani mindenkinek, aki bravot kiáltott, — ami őt magát illeti, ő sohasem tapsolt, — nem mert. — Hanem aztán az ő szenvedélyének a drámája az előadás végén kezdődött, amint a függöny legördült, a színészek kijáró ajtajához állt, s ott a herczeg, csaknem uralkodó létére, éjfélig is elvárt esőben; hidegben, hóban egy-egy oszlop, egy fa, egy csoport ember mögött, köpenyébe burkolózva, minden tekintetet elkerülve. Szíve hevesen dobogott, valahányszor az ajtó fölnyílt, — hirtelen odaközeledett, de ha nem Beatrix volt, helyére tért, s várt tovább. — Ki tudná megmondani, hogy mit érzett ilyenkor lelkében? — A legkülönösebb tervek, legeszetlenebb elhatározások üzték egymást agyá-

ban . . . . „Ha lábaihoz vetném magam, s könyörögnék, hogy szeressen? . . . . Ha kocsijába rohannék, s megragadnám, mikor még Julia szerelme irgalomban tartja? . . . . Ha a kerekeid alá buknám, hogy sérülést szenvedjek miatta, — legyek fölemelve általa, s elszállítva talán ő hozzája? . . . .

E közben az ajtó felnyilt, Beatrix egészen kendőkbe volt pólyálva, s láttára Frigyesnek minden terve füstbe ment. Fé-lénk szemérem vett rajta erőt, még jobban eltávozott, nehogy észrevétecsék; Beatrix pedig kocsijába lépett, az ajtót becsukták, az inas hátul felült, a kocsis megpattintá ostorát, Frigyes pedig ott maradt tört szívvcl, tekintetével a távozó lovakat kísérve!

Ily érzelmek közt élte végig a herczeg bécsi napjait. Mikor előadás után hazament, hányszor irt egész éjjeleken róla, hozzá, ellene, könyzáporral öntve a papírra lelke tartalmát! Hányszor kapta a hajnal végsőt lobbanó lámpájának hamvado tűze mellett. Kimerülten, kuszáltan, bágyadt szemekkel, bevégzetlen levelek özönében!

Végre egy napon már nem tudta tovább kiállani; egy elég különös alkalom kínálkozott, hogy Beatrixot lássa, vele beszéljen, a nélkül, hogy kilétét fölfedezné, s ő ez alkalmat megragadta; — e má-

sodperczig tartott együttlét meghozta az utolsó csapást. Beatrix oly kedves, annyira új színben tűnt föl előtte, — ártatlanságával s szíve nemességével annyira elbűvölte, hogy megérté, miszerint egy ily mérvben növekvő, s kimenetel nélkül levő szenvedély ellen csak egy menedék van: a futás. Felhasználta tehát erre csekély maradékát, kitépte magát Bécsből, s visszatért M.-be. Az idő uralkodói gondjai, anyjának gyöngédsége lassanként lecsillapíták e benső vihart, s már lélekzeni kezdett, mikor Beatrix megérkeztéről értesült!... Beatrix az ő közelében, az ő udvarában csaknem födele alatt! Nem tudta elhinni, s reménynyel, félelemmel telve, ezer tarka érzés izgalmai alatt rohant... nem! lépdelt higgadtan a Beatrix által elfoglalt pavillon felé. Itt tudta meg az igazat Oldenburgtól, kinek azzal a közönbös „ah“-fölkialtással felelt, mely nagyon is mély felindulást takart el.

VI.

Amint láttuk, Kingston Koernerrel távozott volt a herczeg odaérkezésekor; Oldenburg, miután a herczegnek felelt, elhagyá a pavillont, s a téli kert felé tartott, midőn a tornáczon végig haladva, az igazgatót látja nagy izgatottan feléje közeledni. Koerner, ki minden ajánlatot visszautasított, s azt mondá, hogy inkább szereti csak úgy ingyen megverekedni, értéére adá, hogy a grófra alkalmazták az „Ellenállhatlan“ czimet, s vele történt az a kaland Poroszországban, szegény Kingston, veszve érezte magát, s Oldenburghoz szaladva, felkiáltott:

— Gróf ur! gróf ur! igaz-é a mit hallok?... e csábító...nem!...akarám mondani: szörnyeteg...nem!...ez a...

— Ha! ha! — felelt Oldenburg nevetve, hát megtalálta már?

— Mit? hát csakugyan nem csaltak meg? ön az, ki...

— Ime, egy udvariatlan csodálkozás, Kingston ur, — ön tehát nem talál méltónak arra, hogy egy szép asszonynak tesszem?

— Hajh! ép azért remegek, mert nagyon is méltónak találom!... különösen egy kalandról beszélnek, melyben a porosz herceget kiüté Fiorilla körül a nyeregből... még pedig...

— Óh ez csakugyan csiklandós, — szólt Oldenburg, — ki mulatott az igazgató tünődésén, s ha akarja, hogy elbeszéljem...

— Ha akarom-e?!...

— Nos tehát, Poroszországban valék, mint rendkívüli követ; a királyi herceg maga a jóság volt irántam, együtt vívtunk, együtt reméltünk, csaknem barátok valánk. — Egy napon ő felsége levelet kap Fiorillától, ki iránt szintén némi jóságot tanusított, ...de atyja fölfedezi a levelet. A herceg, félve atyja szigorától, ráfogja, hogy a levél nekem szól...ime, felelős lettem sorsáról, kényszerítve vagyok az erkölcs érdekében, hogy gyakrabban beszélgessek Fiorillával, — mutassam magam mindenütt Fiorillával, s vacsoráltassam Fiorillát... Mi következett?... ön kitalálja?... kezdetben csak a herceg

nevében beszéltem ugyan, de az én hangom szólt; mindent csak a herczeg nevében adtam, de az én kezem nyujtá; — s a helyett, hogy mindig „Ö“-t használtam volna, olykor elvétettem a névmást, s „Én“-t ejtettem ki... Mit gondol, a névragozás nagyon bajos; — s istenemre, Fiorilla és én oly rosszul ragoztunk, hogy a kegyes herczeg visszahivatta országából a képviselőt, azon okból, hogy nagyon is jól képviselt... Ez az én történetem.

— Kedves, nagyon csinos; — mond Kingston, — annyira csinos, hogy a gróf ur méltán elundorodhatik jövőre minden színésznőtől.

-- Ah, ön úgy találja?! — folytatá a gróf, Kingston érvelését nevetve.

— Kétség kívül! — hisz önmagára nézve már minden unalmas lenne.

— Ej, ej, az — az az egyénektől függ; — felelt Oldenburg, kinek jól esett, hogy emberét boszantsa.

— Hogyan?

— Lehet hódítás olyan, mely amannál is dicsőségesebb lenne!

Az lehetetlen! — felelt Kingston remegve. Gondolja meg csak! ... Fiorilla ... oly szép!

— Igen, úgy van — mond Oldenburg közönnnyel. Megjárta, — de utoljára is — ő már szeretett volt ... míg ellenben egy ártatlan, szűzies, tiszta szív!...

Kingston minden melléknevére reszketett.

— Például egy madonna . . .

— Ah, gróf ur! gróf ur! — kiálta fel az igazgató, nevetséges ellágyulással, — az istenre kérem, ne szeresse el Beatrixot!

— Ah, édes Kingston ur, ez nehéz dolog, mert ő oly szép!

— Szép, szép, ! . . . Még ez is tisztázandó kérdés . . . Én nem találom, hogy . . .

— Ejh, de bezzeg találom én! . . . Minő szemek! . . . Már első tekintete is villanyként hatott rám.

— Lehetséges é? ! . . .

— S nem tudom, csalódom-e, de nekem úgy tetszik, hogy ő is . . .

— Mit mond ön?

— Igen, bizonyos delejes folyamot, titokzatos szerelmi mámort éreztem magunk közt.

— Óh gróf ur! gróf ur! szánja meg millioimat! . . . Csak nem akar tönkrejuttatni egy szegény kereskedőt? ! . . .

— Miért kereskedik hasonló czikkével? ! . . . S ha már meg kell válnom, épeu ön hi föl e harczra . . .

— Én? ! . . .

— Igen! . . . úgy jön, hogy megmérközzem önnel! . . .

— Gróf ur !

— Oly szép dicsőség volna önt le-
győznöm ! . . . Legyen ! — a koczka el-
van vetve ! — Kingston ur, én hadat ize-
nek önnek.

— Gróf ur !

— Nem , nem , én már kimond-
tam !

— Gróf ur !

— Ön nagyon ügyes . . . védje ma-
gát !

— Védjem magam ! . . . folytatá az
igazgató. Megengedi é a gróf ur ?

— Hogy ne ? ! . . . a nélkül miben
állana az én dicsőségem ?

— Megengedi-é, hogy ne tekintsem
rangját, czimét ?

— Mindent megengedek.

— No's, gróf ur, használja fel min-
den eszközét, — én minden kártyám ki-
játszom.

— Csak rajta, rajta, — én is ha-
sonlólag teszek.

— Figyelmeztetem, hogy hihetetlen
védő eszközeim vannak.

— Nekem pedig biztos támadó for-
télyaim.

— Bécsben úgy kijátszom Beatrix-
nak egy udvarlóját . . .

— Berlinben oly ügyesen körülvet-
tem a Fiorilla komornáját . . .

— Az én kémeim a kulcslyukon is átmennek . . .

— Az én czéduláim pedig még a tűfokán is . . . Tehát csak ki a síkra Kingston ur, a síkra ! . . .

S a gróf, az igazgató kétségbeesésén nevetve, a téli kertbe távozott. Ide lépve, nagyon elcsodálkozott, hogy a herceget találja ott egy kamélia-csoport mellett egyedül ülve, és gondolatokba merülve. Távozni akart, de a herczeg felállva szólt :

— Nem ; maradjon, — én egyet sétálok a parkban.

S valóban a legfélreesebb, legárnyasabb utra tért, hogy a magányban inkább összeszedhesse magát. Amint egyedül volt, pár percznyi habozás után, tárczájából egy levelet vont elő, mit néhány perczig szemlélte felnyitás nélkül, mintha még betűit is félt volna látni ; aztán egy heves mozdulattal felnyitá, s olvasni kezdett.

Miféle levél volt az ? Beatrix levele. Frigyes Bécsből hozta azt, hol valahogy hozzá jutott, s megvette, s azóta nem volt elég bátorsága, sem ahhoz, hogy megsemmisítse, sem ahhoz, hogy elolvassa. Nem mintha hozzá lett volna intézve, nem mintha ő, vagy bolond szenvedélye lett volna abban érintve, de mert attól jött, kit ő szeretett, ő érinté e papírt, s e betűk uj-

jai alatt születtek, — sőt mi több: lelkéből keletkeztek, mert természetes jósa-ga, a maga teljességében sugárzott ki azokból.

Olvasta, a mi következik:

„... Ön asszonyom, a mint magát kifejezi: spanyolországi kalandom elbeszélését kéri; — itt következik.

Madridban valék; vendégszerepeltem ott. Egy este Shakspere „O t h e l l o“-ja volt kitűzve; én Desdemonát játsztam, s már készen felöltözve, szerepemet nézegetve, vártam jelenésem pillanatára.... midőn hirtelen zajt hallok, az ajtó hevesen felpattan, s szobaleányom akadályozása és saját tiltakozásom ellenére, egy fiatal nő rohan elé, könyekbe lábbadva...

Lábaimhoz borul, — elmondja, hogy testvérét, egy fiatal katonát, holnap főbe lövik, s csak egy ember segíthet rajta... én, — hogy a királyné engem szeret, hogy épen a színházban van, hogy én menjek hozzá kegyelmet esdekelní; — szóval mindazt, mit egy fájdalomtól magánkívül levő nő elmondani képes. — Épen felelni akartam, szomoruan, hogy én nem vagyok semmi, hogy én nem tehetek semmit... midőn jelzik, hogy jelenésem következik, s lépjek fel... Fellepek, de minő zavarban!... elképzelheti asszonyom!... kezeim még nedvesek valának a boldogtalan te-

remtész könyeitől. — Amint a szinpad elejére léptem, észre vettem, hogy a királyné csakugyan ott van, s még ő adott jelt a tapsra. Ekkor történt velem a legkülönösebb dolog: szerepemhez kezdtem, egy szavát sem feledtem el, a legjobb hangsúlyozással, a legtalálóbbról a legtalálóbbról érzésekkel mondtam el, — pedig egészen egyébre gondoltam . . . magam előtt láttam a szegény asszonyt, hallottam zokogását, s míg verseimet fenhangon szavaltam, a királynőre tekintve, így szóltam magamban: „Ha elgondolom, hogy ajkairól elég volna egy szó, annyi fájdalom enyhítésére! — De hogy nyerjük meg ez egy szót?!“ . . . S e közben, mintegy gépies szokásból, oly hiven szavaltam el egy verset, hogy a terem fölkiáltásai ébresztének föl merengésimből . . . szemeimet a királyné felé fordítám, ő is rokonszenvvel tekintte reám. — Egy terv, egy remény villant át agyamon! — A szájalom — gondolám — testvére a bámulatnak. Hátha most, lelkesedésében lepném meg kérésemmel? . . . Hátha megindítom, eléggé fölzigatom, hogy szívének ura legyen? . . .

Mit tennék még hozzá? . . . A mély megindulás ékesszólásával beszéltem, a királyné meg volt hatva, Shakespeare szövetségesem volt, s egy negyedóra múlva a szegény asszony saját páholyomban volt, s jóltevőjének nevezett“ . . .“

Alig végzé el a herczeg ez olvasást — s képzelhetni, mily izgatottság között — midőn a főút szélén ültetett sűrű fák mögött anyja kocsiját pillantá meg, s abban anyja mellett . . . kit? . . . . Beatrix!

A nagyherczegnő a parkban találkozott vele, s kényszeríté, hogy üljön melléje. A kocsi azon fák mögött haladt el, hol Frigyes állt. Nem fojthatta el mély megindulását, midőn anyját, s azt, kit szeretett, egymás mellett ülni látta. Főleg Beatrix arczkifejezése indította meg. Homloka szerény büszkeségtől ragyogott, mint midőn valaki oly szerencsében részesül, mit sohasem remélt, melyre azonban méltónak érzi magát. A kocsi eltávozott; a herczeg sokáig kísérte tekintetével, nem mervén másképen követni. A nagyherczegnő és Beatrix nemsokára a palota lépcsőzete előtt szálltak ki, együtt mentek föl, s egy elkülönített kis kedvencz terembe léptek bé.

VII.

Híres színésznőknek meg van az a kiváltságuk, hogy különös mértékben fölingерlik más nők kíváncsiságát. Lecouvreur Adrienne leirja egy érdekes levélben, hogy korának nevezetesebb asszonyai, mily érdeklődéssel viseltettek iránta. Napjainkban, azon eszmék hatása alatt, melyek a franczia társadalmat újjá teremték, ez érdeklődés, néhány kiválasztott színésznővel szemben, tiszteletté változott; be vannak vonva a legelőkelőbb családok baráti körébe, — láttuk, hogy történeti nevű nők, leányaik barátnőivé tevék őket; láttuk egy nagy ünnepély alkalmával, hogy a nápolyi királynő, Desdemona legköltőibb személyesítőjét hívta maga mellé, s az egész társaság előtt hosszasan, bizalmasan beszélt vele; végre Anglia királynője nem

akart-é személyesen átadni egy értékes karpereczet leghíresebb tragikai hősnőnknek ?

E tiszteletnyilvánítások, a kedves bizalmasság, különböző okokból magyarázhatók. A lelkesedésről — mit a tehetség mindig felkölt az emberben — nem is beszélve, e csillogó pályák természetes ellentéte homályos eredetökkel, a titokzatossággal burkolt hirnév, mely a színésznők életét környezi; a szenvedélyek, melyeket bennök gondolunk, a költői képzelődés, mit rólok felteszünk; a rendkívüli örömök és bánatok, miket életökről gyanítunk, — szóval mindaz, a mi regényest és homályost rólok gondolunk vagy fölteszünk, csiklandozza a kíváncsiságot, felkölti az érdeklődést, sőt a rokonszenvet is. S különös! csaknem mindig a becsületes nők éreznek legtöbb vonzalmat, e kissé szabályellenes s leggyakrabban egészen a szenvedélyeknek élő nők iránt; igen szeretik, ha elbeszélések, bizalmas közlések által megnyílnak szemeik előtt amaz ismeretlen vidékek, melyektől őket épen erényeik tartják távol; ezek az ők kalandjaik.

A nagyhercegnő tehát — ki különben szive által művésznő vala, — igazi örömet érzett, hogy Beatrixot kezei közt tarthatta. Maga mellé ültette ugyanarra a

pamlagra, s miután az ajtók gondosan be-
lettek zárva, s a csevegéshez jól elhelyez-
kedtek, — így szólt :

— No's, folytassuk beszélgetésünket,
mert nagyon érdekel; a lelkesült kitünteté-
ésekről szoltunk, mikben önt mindenütt
részesíték; mondja meg hát igazán, hol
volt leginkább meghatva? Liverpoolban
talán, midőn az egész közönség ön elé
sietve . . .

— Nem, Feleség, Nem Liverpool-
ban !

— Talán Poroszországban, hol a ki-
rály az egész földszíntet királyokkal tölté
meg . . .

— Nem, Felség, Poroszországban
sem !

— Hol tehát ?

— A nap -- felelt Beatrix kissé
reszketve, — melyen legboldogabb, s ugy-
nevezett tehetségeimre legbüszkébb valék,
az volt, melyen egy nagyherczegnő, ki eré-
nyeivel minden uralkodónő közt kitűnik,
egy anya, ki minden anya között legtisz-
teletreméltóbb, engem, egyszerű színésznőt,
alattvalóinak szemeláttára, kocsijába maga
mellé ültetett.

A nagyherczegnő gyöngé mozdulatot
tett.

— Óh asszonyom ! e napon szívem
megrezzent, de nem a hiuság, hanem egy

sokkal mélyebb érzelem miatt, mely engem saját magam előtt fölemelt. Így szoltam magamban: „Mások azt állítják magukról, hogy bámulnak, szeretnek . . . ő, egyedül ő becsül! S egy ily nő becsülése nagyhercegnőm, megindit, fölemel, lekötelez.

Ez utóbbi szavakat annyira a meggyőződés hangján ejté ki, hogy magas hallgatója szelid mosolylyal felelt:

— Igazán?! . . . s ön épen oly mélyen érezte át rokonszenvem e jelét? — Igaza volt, mert a mit tettem, az tőlem sok volt.

— Jól tudom!

— Ah, önnek roszakat mondtak fölölem. Azt mondták, hogy büszke vagyok állásomra.

— Most már nagyon is látom, hogy erősen csalódtak!

— Nem, nem! Igazuk volt . . . De ön legyőzött . . . s tudja-e mi által? Az által, hogy megvalósítá álmomat: a lángész és tisztaság szövetségét.

— Asszonyom! . . .

— Nem! ezzel ön nekem személyes szolgálatot teljesített. Mind méltatlankodhattam én női becsérzetemben, mikor hallám, hogy a tehetség és szeplőtlen élet összeférhetetlenek, mert oly csattanós példákat hoztak fel ellenem, hogy kénytelen

valék elhallgatni. — Most segítségemre jött ön, ki bebizonyította e csufondáros világnak, hogy a lelkesedés nemcsak a roszt szenvedélyek tüzénél gyújtható meg; megmutatta, hogy lehet az ember híres művésznő és becsületes asszony . . . köszönöm nemünk nevében! köszönöm saját nevemben!

— Óh asszonyom . . . menyői kényeztetés! . . . s még megróják a szégyen színésznőket hiuságukért, — de ugyan hogyan szédülnének el akkor, mikor királynők dicsérik?

— Dicsérem önt, mert szükségem van önre.

— Szüksége reám, felség?

— Természetesen! . . . Hát nem tudja az én reform-terveimet? nem tudja, hogy oly országot akarok teremteni, hol a szép kultusza az első alaptörvény legyen, hol ne legyen semmi csúf . . . csak a férfiak, mert ők ebben nem állhatnak maguknak ellent, — hol minden munkás, minden falusi földmives képes legyen megérteni és élvezni a művészet minden nemét.

— Nem volt-é egy francia király, kinek hasonló vágyai voltak?

— Igen, IV-ik Henrik, tyukkal a fázékban. Ez is szép, kétségen kívül, csak egy hibája van: hogy ha négyen kóstol-

nak belőle, semmi sem marad; míg ellenben a művészetek remekművei nem fognak el megosztás által. Tizezeren táplálhatják szemeiket Raphael egy képéből, anélkül, hogy ez megkisebbednék! Egy egész tömeg hallgathatja Beethoven symphoniáját, a nélkül, hogy a darabból valami elveszne! Mint a szentírás kenyere és hala: mentől több részre osztják, annál inkább megsokszorozódik. De térjünk önmagunkra, mert engem ön érdekel. Igaz-e amit hallék, hogy egy nagy erkölcsi rázkódás hangjától megfosztotta?

— Való, asszonyom.

— S hogy egy újabb rázkódásban visszanyerte azt?

— Visszanyertem? soha! . . . Ha csak nem egy-egy pillanatra, egy-egy pillanattért. Isten ide kölcsönözte még időnként, de már nem volt enyém; s én szegény elvesztett hangomat azon leányokhoz hasonlítom, kik messze mennek férjhez, s csak nagy időközökben látogatják meg szülőiket, kiknek éveken át tartós örömei valának.

— De hogy, mi okból vesztette el?

— Ennek ép oly fájdalmas, mint természetes oka van. Bátyám, ki engem fölnevelt, a mi szegény falucskánk papja volt, s olykor, tréfából, kis káplánjának nevezett; mert valóban részem volt az isteni tiszteletben. Ha bátyám a szentírást olva-

só komoly, férfias hang volt, mely a Jézus szavait magyarázta, s mintegy az égből szállt alá: én a meghatott, könnyörgő hang valék, mely az ég felé tört... Ő beszélt, én énekeltem. Óh sohasem felejttem el ez ájtatos örömeket, mikor bátyám az ünnepélyes csendben térdeit az oltár lépcsőjén megtöré, homlokát pedig az általa fölemelt szentelt ostya előtt meghajtá, s én énekeltem: „O salutaris hostia!“ — Mondhatom, hogy egészen hit és ártatlanság voltam olyankor; nem gondoltam arra, hogy hangomat fitogassam; megköszöntem, hogy van. Áldottam az eget, hogy a hymnuszok éneklésére kiválasztott, s éreztem, hogy isten szeret!...

Beatrix egyszerűsége mindinkább meghatotta a nagyhercegnőt, ki még közelebb húzódott hozzá, rokonszenvesen mondván:

— Folytassa kérem!...

— Egy napon bátyám egy szegény család látogatására ment a hegyek közé, s nem jött haza a templomozás idejére; eléje mentünk s vérében találtuk az uton; lova vetette le. — Haldokló állapotban vittük haza, föl vettem utolsó áldását, — ott voltam, midőn kiterítették; láttam a koporsó-szegek beverését; láttam, amint elvitték; elkisértem a temetőbe; haza mentem egyedül, üres, néma lakunkba; előkészületeket tettem, hogy egy

szomszéd házhoz átköltözzem; ott hagytam a papi lakot, mindezt — egy könyv nélkül; csakhogv később, mikor énekelni akartam, észrevettem hogv — nincs hangom . . . . nincs, még a „D e p r o f u n d i s“-ra sem!

— Elveszté hangját! Szegény gyermek! mily csapás!

— Nem, az első pillanatban nem volt nagyon kegyetlen. Szivem bánata sokkal nagyobb volt, semhogv helyet adhatott volna más fájdalomnak is. — Mi volt hangom elvesztése, testvérem elvesztése mellett? . . . Aztán — gondolám magamban, határozatlanul, meggondolatlanul, — hogv majd csak ujra megjő. Ifju éveinkben oly kevésbé hisszük, hogv ami elmúlt, többé vissza nem jő! Nem úgy jött-e nekem mindig, valahányszor ajtóm felpattant, hogv — testvérem lép be rajta? — különben az a néhány hang, amit egyedül létem alkalmával megkisérlettem, nemsokára egészen megvigasztalt; s így tartózkodás nélkül, örömmel engedtem az uj pap meghívásának, ki fölkért, hogv énekeljek Május ünnepén.

— Nem félt a kellemetlen érzésektől, mik érhatték, midőn egyedül érzé magát azon templomban, hol oly gyakran volt testvérével?

— Ellenkezőleg; boldog voltam e

meghívásra; úgy éreztem, hogyha az ol-
tárhoz közeledem, testvéremhez leszek kö-
zelébb, hogy ő ott lesz, s magam mellett
fogom érezni. Május 1-én tehát megelőz-
tem mindenkit a templomban, hogy imád-
kozás által előkészítsem magam, aztán az
orgonához ültem, mint máskor. Mióta utol-
jára játsztam rajta, senki sem érinté —
(kis falunk nem volt bővében a zeneértők-
nek,) — egészen ellepte a por, s szívem
önkéntelenül elszorult. De kezdetét vet-
te az isteni tisztelet; mikor reám jött a
sor, első hangjaim is oly tiszták, zengze-
tesek valának, hogy magam is meg vol-
tam lepelve... s miért tagadnám? élénk
örömmel töltöttek el. Szinte elfelejték min-
den fájdalmat. Ismét élni kezdtem! Ifjusá-
gom tért vissza!... De az első darab után,
a második közepén, egyszerre úgy érez-
tem, hogy valami legyőzhetlen akadály
visszafojtja hangomat... Ám azért csak
folytatni akarom... Hangom hamis, tom-
pa... Erőlködöm... ekkor végkép el-
akad! — A csapás iszonyu vala! Akara-
tom ellen zokogásban törtem ki... Mint-
ha átok szállt volna meg! mintha ki let-
tem volna űzve a templomból... mintha
Isten sujtana! Hiában vigasztaltak; hasz-
talan kísérték a fiatal leányok rokonszen-
vőknek és sajnálatuknak gyöngéd jeleivel!
... Minden közreműködött, hogy elcsüg-

geszszen! Piedestálról hullottam alá! Mint művésznő, éreztem, hogy a művészet reám nézve elveszett! S bánatom tetőzéseül még arról is meggyőződtem, hogy legszentebb egyházi örömeimben sok része volt a hiúságnak, anélkül, hogy tudtam volna, s hogy én sohasem voltam egészen istené, mint-hogy oly sokba került nekem az emberek szemei előtt hanyatlani! . . .

— Mit? lelkifurdalások emészték e jogos bánat miatt?

— Oh nekem igazam volt, én nem valék többé a templom gyermeke. Emberi indulatok lopóztak lelkembe . . . Annyira, hogy az élet, kis falumban, hol kisebbítve, hanyatlóban érezném magam, elviselhetlenné lett; s elfogadám a szomszéd kis városban lakott vén rokonom vendégszeretetét, oly formán, hogy ennek viszonzásaul, én gyermekeit oktatom.

— Így tehát, mielőtt . . . Beatrix lett volna, szegény nevelőnő vala?

— Valóban nagyon szegény, mert többször végezék szolgálói, mint nevelőnői feladatokat.

A gyermekek nagyon fiatalok voltak — rokonom durva, — vagyona rendezetlen, — s időmet többször töltém mosással, fojtózással, mint leckeadással. Óh ismertem én a nehéz életet! . . . de nem bánom!

— Miért? — Mert azt hiszi, hogy ez emlékek ruházták fel emberies érzésekkel, s indították arra, hogy több városban hasznos alapítványokat tegyen?

— Óh dehogy! — felelt Beatrix vidáman, — amit tettem, kötelességből tettem! Minket oly drágán fizetnek; — illő tehát, hogy szerencsénkért hálásak legyünk! Régebben, mikor a színésznők szegények voltak, megnépesíték a kórházakat, — Ma, mikor gazdagok, csak méltányosságot követnek el, ha alapítják azokat.

— De miféle csoda ragadta ki önt abból a homályból? ki fedezte föl tehetségét? ki vezette a színpadra?

— Egy véletlen. Mikor még gyermek voltam, bátyám, családunk néhány barátjára bízott, kik Németországban utaztak. Akkor mindenütt csak Sophokles „A n t i g o n e“-járól volt szó, melyet egy híres írónk fordított s Mendelssohn illusztrált. Barátaink elvittek e darab egyik előadására, nem annyira hogy időt töltsék, mint hogy ne maradjak egyedül. „Ott is ép oly jól alhatik, mint ágyában,“ — mondák, s elvittek.

— Hány éves volt akkor?

— Tizenkettő, ha jól emlékszem. — Amit akkor éreztem, rendkívüli volt. — Mikor élénk képzelőtehetséggel felruházott gyermekek, hasouló előadásokat lát-

nak, fölindulásuk rendesen észrevehetőleg kitör; — sirnak, reszketnek, — mintha magokon kívül lennének, mintha az előttök folyó dolgok valósággal megtörténnének . . . én nem sirtam, föl se kiáltottam . . . egészen elfogott a bámulat! — Nem mintha indulatom nem lett volna mély, de mert kettős vala: minthogy magamban már színésznő valék, gyanítám ugy homályosan, hogy abban, amit látok, egyéb is van, nemcsak igazság, nemcsak a kifejezett érzelmek . . . és ezen egyéb, t. i. a művészet, izgatottá, nyugtalanná tett. Engem megindított egyidejűleg az is, amit mondtak, az is, amint mondták; s ez összetett, homályos érzelmek, az a csodálatos jelenség, mit előre érzék, anélkül hogy értettem volna, s mely egész lényemet zavarba hozá, azt eredményezék, hogy egész előadás alatt mozdulatlan, magamba zárkózott maradtam . . . kutattam! — Előadás után barátaink azt kívánták, hogy beszéljek valamit a darabról és színházról . . . de egy szót sem lehetett kivenni belőlem; én még mindig kutattam, gondolkoztam; annyira, hogy egyik zsembesebb barátunk így szólt: „Menj feküdni, kis bamba!” — Futottam is örömet, mert alig vártam, hogy magamra legyek. S valóban — a helyett, hogy aludtam volna, mind azon törtem a fejem, hogy kita-

láljam, ismételjem, s újra csináljam mind-
azt, amit láttam; — utánóztam, vagy leg-
alább igyekeztem utánozni a szereplők
hangját, Antigone mozdulatait, könyörgő
kifejezéseit; s különös! én oly könyeket
csaltam ki szemeimből, minőket a szerep-
lők nem voltak képesek fakasztani! . . .

— Hogy van ez? — szólt közbe a
nagyhercegnő, — én nem értem egé-
szen? . . .

— Igaz, hogy ez egy kissé bonyo-
lult jelenség, de azért nem kevésbé igaz.
Ha egy színész szemében könyeket látunk,
ne gondoljuk, hogy ez csak az általa ki-
fejezett érzelmek hatása; a mi őt a leg-
gyakrabban, s talán a legmélyebben, meg-
hatja, az a mód, melylyel azokat kifejezi;
szava, játéka, s az a hang hatják meg,
melyen azoknak kifejezést ad; ő is nézi
játékát, mint a közönség: szereplő is néző
is, egyszerre.

— Valóban különös!

— Im, ez még talán különösebb.
Alig hogy barátaink fölkeltek, hozzájuk
szaladtam, s nagy meglepetésökre, hozzá-
tehetem: nagy megütődésökre, a külön-
böző szerepekből egész részleteket mond-
tam el, — az éj magányában megtanul-
tam, visszaidéztem, vagy kiegészítettem
azokat a részleteket, melyek engem leg-
inkább meghatottak. Most már ép ugy

nem tudtak elhallgattatni, mint előbb megszólaltatni; míg végre este kimerültem, s heves láz lepett meg, — ekkor sietve bátyámhoz szállítottak.

— Hogyan? színi hajlamai oly meszsze vihetők vissza?... Én azt hittem, volt már legalább is husz éves, midőn tehetségeit önmagában fölismerte.

— Ugy van! mert ez, csak testvérem halála után két évvel történt. Ez az első művészi benyomás mulékony volt, mint minden gyermeki érzelem; hamar elfelejték bennem a drámai lelkesedés e fölvilámlását; elfeledtem magam is, — s két évig — egészen kis rokonaimnak szentelve magamat, — csak arra gondoltam, hogy éljek és haljak, mint egy öreg rengető nagynéne, miként ezt hegyeink közt mondják; midőn — egy napon, egy könyv-árus ügynöke kopogtat ajtónkon... kimegyek, s közönbösen nézem könyveit, s mit találok?... Sophokles *A n t i g o n e*-ja fordítását. Villám cikázott ki e könyvből! Magamhoz veszem, s egyszerre újra születik bennem minden, mit nyolcz év előtt láttam és hallottam! Igen!... újra láttam és hallottam. A többit gondolhatja Fölséged! Egy rokon, kit elfog az öröm; barátok, kik tapsolják az ugynevezett csodát, régi templomi énekesnői hirnevem, mely újra születik, s uj tehetségén segélyére si-

et; aztán egy napon egy odavetődött befolyásos ember; egy értelmes igazgató, kit értesítenek; s azután... a feltűnés, a művészet, s a szerencse: ez az én történetem!...

A nagyhercegnő hallgatott; vonzódva, mondhatuók: neki bátorodva a hallottak miatt, égett a vágytól, hogy még többet tudjon... Vágyott, de nem merte szóba hozni, a kényes pontra, a mindennek fölött érdekes tárgyra: a szerelemre. Nehány percnyi hallgatás után, folytatá tehát:

— Mit? ez a története?... ez az egész története?

— No igen, ez az egész!

— Lássuk! — folytatá a legnagyobb kellemmel, bocsásson meg nekem!... Vannak kérdések, melyeket más nőkkel szemben nem mernék felvetni, mert félénk a felelettől... Önnel szemben nincs mitől tartsak e részben! — Mondja meg tehát: hogy élhetett át annyi szenvedélyes lelkesedést, s biztos vagyok felőle: oly sok őszinte vonzalmat, a nélkül, hogy saját maga meg ne indult volna? Mi tisztította meg?

Beatrix elpirult, majd halkán felelt:

— Álmodom!...

— Hogyan? álmodik?!...

— Igen! — Olykor azért nem szeret az ember, mert nagyon is képes arra,

hogy szeressen. A szerelemnek oly isteni eszményét hordja keblében, hogy különbös marad a való iránt . . . s végre is az ember nem szerethet önmagára; — találnunk kell valakit, ki érzéseinket viszonozza, s ha ezt nem találjuk fel . . . Lám, az, a mit álmodunk, ily módon őriz az ellen, amit látunk.

— Ám ekkor — szolt tovább a nagyhercegnő, — engedje meg, hogy kíváncsiságomat a végletekig vigyem, s még egy kérdést tegyek.

— S az?

— Ön, ki nem szeret, hogyan képes oly jól visszaadni a szerelmes jelenségeket? . . . Ön hallgat . . . kíváncsiságom sértené talán?

— Oh, fölség! . . .

— Akkor hát feleljen kérem; mert szív-talány sohasem tett még ily kíváncsivá.

A színésznő habozott; aztán a zavar és kellem e kedves vegyülékével felelt:

— Ily természetű tárgyban, az embernek talán van egy kis joga, hogy egy kicsit hazudjék, s nagyon félek, hogy ezzel éltem. De — folytatá — úgy tetszik, hogy hibát követnék el, ha nem mondanék el mindent fölségednek. Ha tehát . . . — újra habozott, — miként felséged mondja, főleg egy idő óta hű kifejezéseket hasz-

nálok a szerelmi jelenetekben, ennek nagyon természetes oka van . . .

— Álma megvalósult ? . . .

— Szinte !

-- Ah, szegény eiméletem ! . . .

— Ne ítélje még el. — Csak egyszer láttam azt, kiről gondolám, hogy szeretem.

— Valóban ?

— S bizonyára nem látom többé soha !

— Hogy látta meg ? Mikor látta meg ? Hol látta meg ?

— De ez ismét egy elbeszélés, mit fölséged tőlem kíván, pedig már hármát mondtam el.

— Nem, csak egyet mondott el . . . mindig ugyanazt . . . lelke történetét . . . és őszintén megvallom, hogy semmi más nem kelti fel annyira rokonszenvemet.

-- Ha fölséged rászánja magát, hogy meghallgassa . . . Tehát egyszer, midőn Bécsben valék, s egy szerencsés véletlen által hangom is megjött, ép oly . . . ép oly . . .

— Mondja ki: ép oly szépen, minthogy már ugy is ezt gondolta — magammal együtt.

— Legyen tehát ! mondá a művész nő nevetve, — ép oly szépen, minő régen volt. Hallottam valamit a vakmunkások intéze-

téről... Egy gondolatom támadt hirtelen. E szegény emberek — mondám magamban — csak a hangok világában élnek, a zene egyik legfőbb gyönyörük lehet. Hátha énekelnék nekik néhány szép zsoltárt?

— Mondom, hogy ön természetes szövetségese!

— Irtam a felügyelőnek, azt az egy föltételt kötve ki, hogy e dologról senkit se értesítsen, s csak a vakok legyenek jelen. Elfogadta; — én oda mentem s egy nagy szinkörben már mind el voltak rendezve ez ifjak, sorban, hajadon fővel. Mit éreztem magamban? Azt talán, hogy e tettem valóban rokonszenvből származott s minden biaságtól ment vala? Vagy talán azt az örömet, hogy azon a napon önzéstelenül működöm, mert semmit sem szerzek.

— Ez oly öröm, melyet nagyon kevesen kívánnak izlelni!

— Vagy talán e szegény emberek háláját? Nem tudom; de áll, hogy sohasem énekeltem úgy, mint akkor, érettök s különben is addig ismeretlen örömet éreztem ott... Mikor a közönség előtt vagyok, mindig bizonyos tartózkodást érzek magamban, mert tudom, hogy minden tekintetnek ki vagyok téve, míg én senkinél sem állhatok meg tekintetemmel. De

ott megmertem nézni mindenkit, mert tudtam, hogy ők nem néznek engem. S egészen ez örömknek adva át magam, bizonyos gyönyörrel tekintettem az egyes arcokra, melyek közül nem egyet könyek borítottak el, midőn a terem egyik szögletében, egyszerre két látó szemet pillantok meg!...

— Hogyan vette észre azokat?

— A tekintet!... Ah asszonyom, mily bámulatos dolog az a tekintet! Arczom ez ifju — fiatal és szép volt — látára meglepetést és izgatottságot árult el. De midőn e tekintet, ez emberi tekintet, mit egy óra óta nem láttam, felém irányult, — midőn e fényt, mely a nappalnál sze-
lidebb, mert világosságból és lélekből áll, ismét föitaláltam, — midőn e szemekben a gyöngédség, kérés, és félelem kifejezéseit láttam, mintha mondták volna: „Ne üzzön el, én oly boldog vagyok!” — egy perczig lefegyverezettnek, legyőzöttnek érezém magam. Egy darab közepén valék, be kellett végeznem, úgy tetszett, mintha egyedül csak ő hallgatott, s értett volna meg!... Szemei... óh mert a szemek oly szépek!... szemei azt látszóttak mondani, hogy nem énekemet bámulta ő, hanem azzal volt megelégedve, a mit tettem! S midőn a concert után hozzám közeledett; s szép hangján, — mely az enyim-

nél sokkal szelidebb volt, — nagy isten! halkán e szavakat mondá, melyeket még most is mindig hallok: „Ön jó, mint az angyalok!” — zavarom oly nagy volt, hogy se nem felelhettem, se meg nem nézhettem!...

— S nem látta azóta?

— Nem!

— S nem is vágyik látni?

— Nem, oh én kissé különös, kissé titokzatos vagyok, a mint mondják. De ez így van! Nincs szükségem egyébre, mint ez emlékre, mint e szavakra, miket folyvást ismételk; mint ez arczra, mely fényárban vonul előttem, hogy kéjjel töltsön el, s mint mondám: megvédjem szívemet.
— No, de ne hazudjunk, van egyéb is, a mi megmentett!

— Ugyan mi?

— Talán egy hiba!... A büszkeség!... Nem! Remélem, hogy ennél jobb valami! — s a színésznő arcán valódi nagyság sugárzott, — a vágy, a szükség, hogy pályámnak tiszteletet szerezzek!... Művészetemet igazi szenvedélylyel szerettem!... s valóban fáj, ha minket dicsérnek, magasztalnak, de nem — becsülnek!

— De...

— Óh tudom, érzem én ezt! — Nos tehát, ha nem ronthatom le e megvetést, legalább meggyőzőm igaztalan volta iránt,

és soha sem fogok meghátrálni! — Nem akarok meghátrálni . . . művészetem iránt való tekintetből.

E nemes és büszke érzés elragadá a nagyhercegnőt.

— Ez aztán olyan beszéd, — szólt — melyről bizonyos vagyok, hogy szívéig hat valakinek ismerőseim közül, kit önnek be akarok mutatni . . . De most jut eszembe, bizonyára látta őt Bécsben . . .

— Kit, fölség?

— Fiamat.

— Frigyes herczeg valóban Bécsben időzött ottlétem alatt; de sohasem volt szerencsém találni; azt mondják, nagyon elvonultan élt.

— Ugy van, tudom! — felelt a nagyhercegnő, s egy felhő vonult el arczán.

— De ime, amott látom, — erre jő; mindjárt megmondhatja ön, hogy tekintete nem valóban egy igazi fejedelemé, s talán egy nagy emberé-e? Ah, ha ő volna a herczegség uralkodója, mily szép dolgokat művelnénk ketten! . . .

Frigyes herczeg e perczben valóban előtűnt az oszlopcsarnok végén, több udvari személy kíséretében.

— Közeledj Frigyes, szólt hozzá a nagyhercegnő, — s üdvözlj egy királynőt, kinek nem vetheted szemére állama kicsinységét, mert két világ fölött uralkodik

A herczeg előre ment, izgatottan, de csaknem nyugodt arczczal, hogy el ne árulja magát.

Beatrix, a mint reá tekintett, rögtön elhalványult, mert — reá is mert.

— S most, hogy teljes erővel vagyunk jelen, — folytatá a nagyherczegnő, — összeállunk, s ezen a helyen megkérjük önt asszonyom, hogy töltsön két hónapot közöttük.

— Két hónapot! asszonyom . . .

— Ne utasítsa vissza, különben kényszeritem.

— Reá kényszeríteni! ej, de mi módon? — folytatá a színésznő, mosolyt erőltetve.

— Az által, hogy e herczegség világtalanjainak nevében kérem azt.

— Világtalanok?! — kiált föl Frigyes.

— Asszonyom, asszonyom, az égre kérem! — szólt Beatrix halkán a nagyherczegnőhöz.

— Miért titkolná ezt? — felelt ez mosolyogva; — minden szép lélekben van részvét valamiféle szerencsétlenség iránt, — némelyek a süket-némák, mások a nyomorékok iránt érdeklődnek; ön, ön a világtalanokat szereti, a nélkül hogy tudná miért; — ebben nincs semmi rossz.

— De anyám, — szólt Frigyes, nem mervén találgatni, — ki mondta neked? . . .

— Ki mondta?... ki mondta?...
Mi szükség van ezt tudni; csak, 'ha meg
akarod nyerni vendégünket két havi itt
maradásra, s arra, hogy ma este szaval-
jon nekünk: közeledj hozzá, s legszele-
debb hangodon, legmegnyerőbb tekinteted-
del mond neki: „Tegye meg ön a sz-
szonyom! ki oly jó, mint az an-
gyalok!”

E szavaknál Beatrix egészen a nagy-
hercegnőhöz hajolt, hogy megállítsa, s ez
által megakadályozta, hogy frigyes arczán a
zavart észre vegye.

— Ne féljen asszonyom, — szólt hal-
kan és mosolyogva a nagyhercegnő, —
ugyan mit gyanithatna ő?

Aztán fiához fordulva, — ki küzkö-
dött, hogy zavarát meglepetése alá rejtse,
— így szólt:

— Nos, közeledj, s kísértsd meg!
Frigyes közeledett.

— Való-é asszonyom, — szólt aka-
ratlanul is remegő hangon, — való-é, hogy
az én egyszerű szavaimnak oly nagy ha-
tása lenne? — és ha azt mondanám, hogy
tegye meg, tegye meg ön, ki oly jó, mint
az angyalok!...

— Nagyon jól van! — mond a nagy-
hercegnő feléjük közeledve.

— Elég, elég, herczeg! — kiált föl

Beatrix, — minthogy a nagyhercegnő kegyes volt ezt kívánni: beleegyezem.

Megmondtam. — Milyen hatása van a rejtélyes szayaknak! Az ilyenek sohasem tévesztik hatásukat. — De nincs veszteni való időnk; elő kell készítettünk a csarnokot. Frigyes téged magammal viszlek!

— Követlek anyám! — felelt a herczeg, ki nem látott, nem hallott semmit.

— S önöket is asszonyaim! — tevő hozzá a nagyhercegnő, az udvarhölgyekhez fordulva, — szükségem van mindenki tanácsára; Kingston urat pedig a művésznőhöz küldjük, hogy állapítsák meg a programmot.

S mindnyájan eltávoztak.

Beatrix pedig, a mint egyedül maradt, magán kívül hanyatlott az első székre, melyet talált. Egy villám sem találhatta volna jobban szíven. — E szerelem, melyet ő távoli álom, költői agyrém gyanánt ápolgatott: valóság lett! A kiről azt hitte, hogy sohasem látja többé, most itt van mellette, s ifju, nemes és herczeg; fia egy szeretetreméltó anyának, királyi lelke van, és — szereti őt!...

Óh, jól látta ő ezt! — halványsága, szaggatott szavai, — tekintete, mely mint ha el lett volna fátyolozva... Mindent megértett, mindent kivett ő!... Igen, mindent, még a jövőt is; — s minő lehet ez, ha

nem szomorú? Mi lesz belőle most, hogy egy szenvedély zsákmánya, mely csak büns lehet? — S e hercegnő, ki oly tisztelettel bánt vele, ki oly bizalommal hozzá össze fiával!... Minden elijeszti, minden fájdalommal tölti el, — ismeri a lelkifurdalást, mielőtt hibát követett volna el! De egyidejűleg bizonyos szomorú és természetes következetességnél fogva, mindaz, a mi végzetes e szerelem jövőjében, csak annál jobban köti hozzá, csak annál inkább sodorja belé!... A szenvedély egészen hatalmába keríti e mindig meghatva levő lelket, s a mint hatalmába keríti, egyszermind át is változtatja. — Új világ nyílik előtte! Művészete, élete, saját szíve, mind egészen új színben tűnnek fel, minden emelkedik szemei előtt. Az erős természetek kitartásával rohan e szerelembe, mely számára bizonyára csak fájdalmakat terem, de a mely miatt — biztos felőle — nem fog elfeledkezni sem arról, hogy most mi, sem arról, hogy mi akar lenni. Nos, mit bánja akkor a fájdalmat, — a megpróbáltatást?... szeret és szeretetik!... tovább nem lát!...

S midőn a nagyhercegnő által oda küldött Kingston a terembe lépett, Beatrixot állva, ragyogó homlokkal, fénylő tekintettel találta, mint dicsősége napjaiban.

— Ah, ön az Kingston? — szólt, indulattól reszkető hangon, — Ön a ma esti program miatt jó? . . . nagyszerűnek kell lennie! . . . Nem tudom mit érzek . . . talán ez üde lég hatása, . . . talán e mosolygó kertek . . . Látott-e valaha ily szép kerteket? . . . de én soha, sohasem voltam oly lelkesült, mint e pillanatban! . . .

— Ah, istenem, valjon mi baja? — gondolá magában Kingston. — Valjon már kezdődnék?

— Óh ismétlem — folytatá növekvő lelkesedéssel, hogy ön engem nem ismer! Még én sem ismertem önmagamat! — Hogy beszélhetett a közönség lángeszemről! — Mert hát mi is voltam én mostanig? — viszhang, mely ismétli azt, a mit nem ért, — hangszer, mely meghat a nélkül, hogy maga meg lenne hatva. Lelkem még nem szólalt volt meg! . . . De — folytatá különös elragadtatással, — vannak napok, pillanatok a színésznők életében, midőn világosság szállja meg őket, miként a világot elönté, az istennek egy szavára! . . . Ilyenkor egy pillanat alatt lelkesültek, teremtők, sőt talán magasztosak lesznek.

Nos Kingston, e pillanat reám nézve is elérkezett! — Most már magyarázhatom Schillert, Shakespearet, mert nagy művésznő vagyok, ébredek! . . .

Beatrix e szavak alatt valóban szebb

volt, mint valaha. Kingston pedig zavart fővel így szólt magában:

— Világos! . . . ez az! . . . ez a szerelem! . . . Óh szörnyeteg! . . . ily hamar! . . .

— Nos, mi baja édes Kingston? Lásuk, állapítsa meg a ma esti programot!

— A ma estit? — szólt Kingston, ki most már mit sem értett; — a ma estit? . . . Hisz én más előadásra gondoltam.

— Másra?!

— A holnaputánira; melynek . . . . melynek . . . . sokkal fontosabb célja lesz.

— Ugyan mi?

— Hogy azzal megünnepeljük Frigyes herczeg és Margit herczegnő lakodalmát.

E szavakre Beatrix feje hirtelen hátra mozdult, ő pedig egyetlen szó, egyetlen kiáltás nélkül, dermedten, ájultan a padlóra zuhant.

— Ah, istenem! — szólt magában Kingston, Beatrixot fölemelve, s kis üvegcsét tartva orra alá, — ime egy új dolog! . . . . Valjon a herczeget szeretné? ! . . . Bár úgy! lenne! mert vagy egy cseppet sem ismerem, vagy e szerelem, ily hirre örökre ellobbant, e csapás alatt! . . . .

VIII.

„Őrizkedj az oly embertől, ki nem szereti a zenét,” mondá Shakespeare... Nem tehetnők-e hozzá: és a virágokat? — E két izlés: testvér, — s úgy látszik, hogy egy időben születik. Husz év előtt a hangok és színek összhangja, a gazdagok és dologtalanok időtöltése volt; — most a népnek is megvannak dalai és virágai. Falun nincs oly egyszerű földműves ház, melynek udvarán ne lenne egy kis ágyás rózsza, liliom és estike; városon pedig már tavasz kezdetén láthatsz a legszebb városrészekben egész kis szekerekkel ibolyát, jáczintot, szegfűt, stb. tegnap még mindez a gazdagság kiváltsága volt, ma már a szegénység fényüzése.

A nagy hercegnő, ki oly jól értette és becsülte a Szépnek a népre való ha-

tását: országában számtalan zeneiskolát alapított; terjedelmes parkjában pedig, mely naponként több óráig van nyitva, nagy téli kertet rendezett. Azon körülmények, melyek közt e kert született, reá nézve különösen kedvessé tették azt.

Van délen egy gyönyörű partvidék, mely az Estérel hegyek aljától Bordiguiera fokáig terjedve, magában foglalja Cannest, Nissát, Villafrancat, Mentont, Vintimillet, s alig huszonöt mértföld területen mintegy képrámában ott látható mindazon természeti szépségek öszvege, mit az ember egy nagy utazás alatt keres. E vidék egyik legnagyobb sajáttsága, lakóinak ipara. Nincs itt gőzgép, füstölő gyár. E nép olyan, mint a méh; a virágok nedvéből és illatából él; gazdasága és munkája a jázmin, rózsza, pármái ibolya, narancsvirág, és mimosa tenyésztéséből és leszedéséből áll. Ha az ember Cannesben a felette emelkedő viruló hegyekre emelkedik, melyek a fenyőket, olajfákat, és bokrokat örökös szőnyeggel környezik, kövecses, felhővel borított helyen való egy órai emelkedés után, a hol az ember egészen eltűnik szem elől, s azt hiszi, hogy a legvadabb helyen van: egyszerre csak érezni kezdi, hogy a legkedvesebb, mondhatni civilizációt föltételező illat emelkedik föl hozzá; az ember néz, keres, s egy szomorú nyilásban,

szikla-omladékok között vidám kis mezőt vesz észre, melyet a fehér virágok egészen becsillagoznak és piros virággal, spanyol jázminnal szegélyeznek; távolabb narancs, citrom és mimosa-telep, melyet a lakósok költői ipara oda helyezett a tűz és földbe. A tüzes föld kifejezés, s ennek értelme ismét egy szerencsés különössége e vidéknek, s nagyon megérdevelte nevét, mert a mimosa, melyet belevetnek, oly rohamosan tenyészik, hogy Taiti növényzete sem tesz tul rajta. S mikor az ember e szép vidéket bejárja; mikor e boldog népet látja, a mint egy része az olajfák alá terülve, dalolás közt szedegeti a magától lehulló gyümölcsöket, másik része pedig a gyümölcstől csillogó lombok között az értékes pártákat szedi; mikor elgyönyörködik a mentoni szép leányokon, a mint citrommal megrakott széles kosaraikkal fejkön, a tengerre szállnak, s melyeket oly kecsesen visznek, hogy inkább diszítésnek, mint tehernek gondolná az ember: csak szomorúsággal gondolhat városaink szerencsétlen munkásaira, kik komor gyárakba vannak szorítva, kínos, gyötrő munkára kárhoztatva, egészségtelen, gyakran halálos kigőzölgéseknek kitéve. Nem mintha e vidék lakói minden veszélytől mentve volnának; de mi veszély fenyegeti ezeket? Májusban, mikor a na-

rancsvirág aratása van, ez oly erős illatot lehel, hogy az ifju leányok, szedés közben elszédülnek. Nem mondhatjuk-e rólok, hogy a szerencse kényeztetett gyermekei, midőn egész balsorsuk nem egyéb a gyönyör tulajdossága élvezeténél?

A nagyhercegnő három év előtt megjárta Frigyessel e bűvös utat; s művészi lelkesedésében nem állhatta meg, hogy minden ritka növénynél, minden szép virágnál föl ne kiáltson: „Mily kár, hogy nem vihetem el mindezeket!”

Főleg a monacoi kastély kedves és festői kertje ragadta lelkesedésre, mint egy keleti kép, kaktusaival, aloéival, bokraival! Frigyes minden óhajását följegyezte, titkon minden kívánt tárgyat megvásárolt, s M-be küldött, hol azokat a rendeletéből távollétök alatt megkészített téli kertbe helyezték; úgy hogy a nagyhercegnő visszatértekor Olaszország egy szögletét parkjába átültetve találta.

Szerette hát e téli kertet, mint emléket és alkotást. Egy előkelő látogató sem távozott M-ből a nélkül, hogy e kis csodát neki be ne mutatták volna; maga a nagyhercegnő naponként több óráig sétált itt, Frigyes herczeg pedig egy dolgozó szobát készíttetett belé, melyet nagy üveg táblákkal falaztatott, hogy a virágokat élvezhesse.

Oldenburg gróf a nagyhercegnő rendeletéből e kertbe ment, hogy Beatrixnak megmutassa, s míg őt várta, virágokat válogatott, mikkel az esti előadás termét földiszitse, midőn észrevette Kingstont, a mint a parkban járt lehajtott fővel, gondolatokba merülve. A szegény igazgató valóban nagyon zavart volt. Egy újabb beszélgetés, melyet Beatrixsal folytatott, kétségbeejté. Elájulásának oly okot adott, hogy az igazgató már nem tudta, mit higgyen. Szeretett-e Beatrix? ... kit szeretett? ... A herceget? ... Oldenburgot? ... S ha a grófot, hogyan védje meg tőle? ... Oldenburg megszólítá, Kingston hozzá ment.

— Nos, Kingston ur, szólott a tréfás ifju, — talált-e ki valami alkalmas védelmi eszközt?

— Keresem, gróf ur.

— Jól teszi kedvesem, mert én... már találtam!

— Hogyan?

— Oh istenem, ez bizony úgy van, Megmondtam én önnek!... a villany... az ígéret működik... működik!

— Hogy érti ön ezt?

— Hogy Beatrix akarta ellenére is vonzódik... ép úgy mint magam.... Ez nem a mi hibánk!

— De...

— Lássa, lássa! Óh szegény Kingston ur! Nézzen oda! — S a gróf megmutatá Kingstonnak Beatrixot, ki lakosztályából épen a kert felé indult.

— Lássa!... Ó kijő lakosztályából.

— Hát aztán?

— Hát aztán, fogadok, hogy ide jő.

— De!...

— Felé sem fordulok... Győződjék meg saját szemeivel!

— Oh istenem, valóban úgy látom...

— Bizonyos voltam benne!... A folyam!...

— Ő erre tart!

— Nagyon természetes, miután én itt vagyok!

— S hogy fel van indulva, hogy meg van hatva!

— Meghiszem azt! — Érzi, hogy látni fog! Nos Kingston ur, előre!... lássuk mit...

Kingston remegett, látva, hogy Beatrix folyvást közeledik.

— Ön engedelmet kért, hogy védhesse magát!... Tegye hát!... Oh, ez az elhatározó pillanat, — mert ha e találkozás megtörténik, ... ha beszélek vele ... ön elveszett!...

— Nem, nem! — kiált fel Kingston örömmel, ő nem jő erre! Másfelé tart!

— Ez csak egy percnyi habozás
mely javamra fordul, — folytatá a gróf;
— lássa, lássa, visszatért!

— Valóban!

— Egyenesen ide tart!

— Igaz!

— Oh, siessen ön! Én pedig e kis
virágházból valami szép virágot hozok ne-
ki, melynek illata kábitó legyen, mint a
varázsitalé. Siessen, — még van egy percze!
... igyekezzék megakadályozni találkozá-
sunkat! ...

S az ifju vidáman egy virágházba
sietett, mely a kertig nyílt, s melynek aj-
taját félig nyitva hagyá... Kingston pedig
Beatrix felé tekintett, ki gondolkozva kö-
zelgett.

— Nos, Kingston ur, — kiáltá Ol-
denburg a virágház fenekéből, — megta-
lálta-é

Kingston nem felelt.

Száz forintot adok, ha talál!

— Mit tegyek? ... gondolá az igaz-
gató, Ő jön, ez többé kétségtelen. — Ő jön, s
ha csakugyan beszélnek együtt.... A nők oly
különösek! ... De hogy akadályozzam
meg találkozásukat? — Hogy akaratuk ellené-
re itt maradjak ... lehetetlen; a gróf el-
küldene, s én .... Óh, minő eszme! ...
s hirtelen a virágházhoz lopózva, ajtaját
csendesesen bezárta. Oldenburg, miután a vi-

rágot leszedte, az ajtóhoz ment, hogy ki-
jöjjön . . . bezárva találja . . . Nyitni akar-
ja . . . lehetetlen !

— Csak rajta, kínozd a zárt ! — szólt
magában Kingston mosolyogva.

— Kingston ur ! — kiált Oldenburg
belülről.

— Gróf ur !

— Nyissa ki, az ajtó bezárult !

— Ah, gróf ur, ön az ajtót hibáztatja ?

— Hogyan ? hát ön lenne ? !

— Én fordítottam reá kétszer a zárt.

— Hogyan ? ön merte volna ? . . .

— Ön mondá, gróf ur, hogy keres-
sek . . . megtaláltam !

— Kingston meghagyom önnek . . . .

— Hogy emlékeztessen a száz fo-
rintra, gróf ur ? . . . nem felejttem el !

— Kingston ! még egyszer . . . .

— Parancsolja hogy távozzam ? . . .
távozom, mert Beatrix már csak néhány
lépésre van, s nem vagyok oly szerényte-
len, hogy együttlétöket zavarjam . . . Jó
szerencsét gróf ur ! — legyen ellenálhat-
lan gróf ur ! . . . egy negyedóra múlva visz-
szatérek, hogy hódításáról értesüljek, gróf
ur ! . . .

S Kingston eltűnt, épen midőn Be-
atrix a középső ajtón belépett.

Szívében reggel óta minden megvál-
tozott. Frigyes házasságának hire szívéen

találta, de épen csüggedéséből meritett erőt. Egész ártatlansága, büszkesége és nagysága kezét fogott egymással, hogy megvédjék. Hogy oly férfit szeressen, ki egy másik nő jegyese volt, szerinte csaknem házasságtörés vala; s miután a szétfoslott szerelem, fájdalmai által megsebzett szívét elhagyá, miután e hir reménytelensége ellen könyek közt vergődött; a harczból nem ugyan megnyugodva, vagy megvigasztalódva, hanem mint önmagának ura, került ki, — elhatározva, hogy elrejtí, vagy ami még bajosabb, visszaveszi titkát.

Frigyes valóban félig gyanítá e titkot, bár nem merte sem elhinni, sem magának bevallani... s midőn a kertre néző dolgozószobájából Beatrixot megpillantá, feléje rohant, hogy ezt kivegye belőle.

De minő meglepetésben részesült, amint találkozott vele! Arczán semmi zavar, hangján, szaván semmi remegés! — Mosolyogva fogadta; az az nem közönyössel vagy megvetőleg, hanem kedvvel, kelemmel, s a tisztelet bizonyos árnyalatával, mely mindinkább fokozá a távolságot. S miután a virágokról, a zenéről néhány perczig beszélgettek, köszönt a herczegnek, bocsánatot kérve, hogy munkájában megzavarta, s eltávozott, bámulva, csüggedve hagyta őt ott. — Először történt

életében, hogy e színésznő komédiát játszott . . . . isten tudja, minő fájdalommal! —

A mint eltávozott, Frigyes szobájába rohant, s zokogásba tört ki.

Kingston pedig, ki egy sűrűbe rejtőzött, Beatrixhoz közeledett, mihelyt ez a kertből kilépett; de minthogy ily fájdalmas erőlködés után egyedüllétre volt szüksége, miben e váratlan megjelenés megzavarta, s miután együgyű szavai még jobban felizgaták; kissé nyersen bánt a szegény igazgatóval, ki halkán így szólt magában: „No, most már a duzzogások, szeszélyek következnek! . . . . Átkozott szerelem! . . . Hátha még találkozott volna vele!” — De Beatrix csakhamar visszanyerte természetes jószágát, s egész megbánással szólt:

— Bocsásson meg barátom, nem bírok magammal; — vannak találkozások, beszélgetések . . .

— Találkozások, beszélgetések? — kiált fel Kingston, szót akarva belőle kicsalni; — hogyan, látott valakit?

— Kivel elhatároztam, hogy többé nem fogok találkozni négyszem között! . . . Szólt, s aztán hirtelen távozott.

Ő látta őt, látta őt! — szólt magában Kingston. De, hogy szabadulhatott ki? Talán az ablakon ugrott ki? . . . Mással beszélt volna? . . . lehetetlen! . . .

senki se volt a kertben, s nem is láttam, hogy valaki oda ment volna; — s ezzel szaladni kezd; — megérkezik . . . A kis virágház ajtaja még mindig zárva volt; kinyitja. Belép, s Oldenburg nevetni kezd, a mint őt meglátja. A gróf hallá a herczeg és a Beatrix hangját, s könnyen kitalálta a Kingston csalódását és nyugtalanságát.

— Óh, a kedves jó arcz! . . .

— Hogyan, ön itt, gróf ur?

— Ha! ha! igazán le kellene festeni!

— De végre is . . . hogyan lehetséges? . . . mert miután ez ajtó be volt zárva . . . Tehát nem ön volt, mert ha ön lett volna . . . de hol ment ön ki?

— Hol? Hisz ez nagyon egyszerű! a kulcslyukon!

— De gróf ur . . .

— Megmondtam volt kedves Kingston, hogy előttem nincs akadály, én tündér vagyok.

— Elvész az eszem! elvész az eszem! ismétlé Kingston magán kívül.

— Tündér, jó állapotban! igaz! De olyan tündér . . . így tehát édes Kingston csak ki a vitorlával, mert tudhatja, hogy miután az első szót kölcsönösen elmondottuk, rohanunk feltartóztatás nélkül, mintha vasuton lennénk, s hogy a czédulák, nyilatkozatok, tiltakozások . . .

— Jó! — kiált föl Kingston magán
kivül — majd meglátjuk!

— Hála istennek! újra feltalálom
önt!

— De én is!

— Én megnyertem az első fogantyut;
önön van a megtorlás sora.

— A megtorlás! — kiált föl Kingston, mindig nagyobb felindultsággal; —
Ön még tréfál velem, gróf ur! Jó, meglesz, még pedig egy óra sem telik bele.

S kiment, a gróf pedig hangos kacajjal kíséré. —

Frigyes, a mint szobájába vonult, s egyedül volt, szemrehányást tett magának, hogy Beatrix előtt hallgatott; gyávának érzi magát. Ugy gondolkozott, hogy utoljára is végezni kell, s inkább nyerje meg határozatát egy csapás alatt, minthogy várakozás közben folytonosan emésztődjék. A tollat ragadva, irt Beatrixnak, s a czédulát egy megbízható cselédre bizta, hogy választ hozzon. De aztán — a mint küldötte távozott, már megbánta tettét. Minő lehet a válasz, ha nem gőgös és lealázó? Mert e nő nem szereti!... bizonyos felőle!... ha szeretné, oly nyugodt arczczal, ajkain oly közönyös mosolylyal fogadta volna-e? — Tehát azért törte ő meg hercegi méltóságát, azért adta magát e szinpadias szerelemre, mely elrejtőzik, hogy

czédulákat irjon, hogy válaszokat várjon, hogy unalmas dolgokat irjon a szép megvetőnek, ki mindenben nevet; hogy visszatüsitásnak tegye ki magát?!... Átkozza gyöngeségét, levelét... sokért nem adná, ha visszavehetné, s ha kezében volna — ismét csak elküldené.

Oldenburg tanuja volt e sok küzdelemnek, a megirt és átadott czédulának, s a titokzatosságnak, melylyel a herczeg a legénynyel beszélt. Hallá, hogy Beatrix nevét különös megindulással ejti ki, s mindezen körülmények által meglepetve, bizonyos nyugtalansággal kérdé önmagától; vajjon nem Beatrix tárgya azon titokzatos szenvedélynek, mely a nagyherczegnőnek gondokat okozott? — midőn látja Koernert közeledni. Meglehetősen halvány volt, a mint bajuszát pödörve — a mi nála mindig bizonyos foku harag jele volt, belépett.

— Kedvesem! — szólt Oldenburg-hoz, azért jöttem, hogy segédemnek föl-kérjelek.

— Te verekszel?

— Igen!

— Ismét?

— Ismét! mindig! folytatá Koerner, — de esküszöm, hogy ez komolyabb lesz, mint az első volt!

— És kivel?

— Ah, ez az! ezt még nem tudom!

— Hogyan? -- szólt Oldenburg nevetve, — te nem tudod?

— Ejh, teringettét! nem! . . . S ép ezért mérgelődöm!

— Ah, ez aztán szép! . . . mondd csak: megbolondultál?

— Hogyan? — folytatá Koerner haraggal, — nem érted?

— Nem biz én, egy cseppet sem!

— De kedvesem! . . . valaki szereti Beatrixot! . . . Valaki teszi a szépet Beatrixnak! . . . aki leveleket irogat Beatrixnak!

— Igen, barátom, folytatá Koerner, ő mondá nekem, bizonyos benne, mert jeleket fedezett föl! . . .

— Ah, jeleket fedezett föl! . . .

— Azt ígérte, hogy még e perczben, és itt megnevezi a . . . végre is elég. — S minthogy nekem csak egy szavam van, amint nevét megtudom, megölöm!

— Ejh, ki mondta ezt neked? — felel Oldenburg, némi érdeklődéssel.

— Én magam gróf ur! — szólt Kingston, előre lépve és gúnyosan mosolyogva.

— Ha! ha! — nevet Oldenburg, — ön, Kingston ur?

— Jó előre figyelmeztettem volt, gróf ur!

— Istenem, ez úgy van! . . . tevé

hozzá Kingston mulatságos gondtalansággal, — megöljük!

— Megölik, megölik! . . . mond Oldenburg nevetve, előbb arról van szó . . .

— Nincs semmiről szó, barátom! . . . Ez elhatározott dolog! Először is féltékeny vagyok, mint egy szörnyeteg, — másodszor nem tehetek kevesebbet e jó emberért, — itt Kingstonra mutatott. Tudod mit tett érettem? . . . Megvette számomra nagybátyámat.

Kingston szerényen mosolygott.

— Hogyan? megvette nagybátyádat?

— Igen; tudod azt, kitől örökölni fogok! Nos, Kingston e távol jövőben levő örökségemre kölcsönöz évenként ezer forintot, s kifizeti minden adósságomat.

— Ah, ah! értem, — folytatá Oldenburg nevetve, — egy kis társas üzlet!

— Tökéletesen, gróf ur!

— Ő fizet éretted, — te verekszel érette!

— Épen úgy van, gróf ur! — Voltak roszakarók, kik azzal fenyegettek, hogy fölgyujtják árumat. Biztosítám magam a tűz ellen.

— Pompás! — szólt Oldenburg, — pompás!

— Nem igaz, gróf ur, hogy elég leleményes . . .

— Bizonyos egészségügyi zárvonat a Beatrix erénye körül. Ha, ha! pompás gondolat! . . .

— Nem igaz, gróf ur? — Óh tudtam, hogy ez a kis találékonyság tetszeni fog önnek.

— Annál inkább, — mond Koerner — mert tudhatod, hogy én egész lelkesedéssel fogok dolgozni. Ez egy egész jótétemény! Én, ki oly sokszor vívtam ingyen, most kamatban verekszem, — minden egyes kardvágásomat pénzbe helyezem! . . . Mert képzeld csak, e derék ember első vágásomért háromszáz forintot akar adni, az alkun felül!

— Ez majd lehüti a szerelmi nyilatkozatok és levelek embereit! — mond Kingston.

— Meghiszem azt! — Halálra ijeszti azokat!

— Elvágja a delejes folyamot! . . .

— Lássa Kingston ur, ön szeretetre méltó ember, — mond Oldenburg, ki gyönyörködött az igazgató győzelmén, a nélkül, hogy gondolta volna, hogy ennek komolyabb kimenetele lesz.

— Elvág az még egyebet is! — folytatá Koerner. Képzeld csak, ma reggel egy fogást találtam ki; egy fogást! . . . Emlékszel-e még a fogásra, melyet Hermannak adtam?

— Hogy ne? Hat hüvelyk vas a gyomrában . . .

— No lásd, barátom, az én ma reggeli fogásom még ennél is jobb . . .

— Még jobb? — szól Oldenburg, mindig nevetve, — az ördögbe is! . . .

— Istenem, ugy van gróf ur! — mond Kingston, — még jobb!

— Itéld meg magad, — mond Koerner a grófhöz közelítve. Előre nyujtom kardom harmadáig, ekkor egy nyomást tesz, és . . .

— És? . . . mond élénken a gróf, ki végre is szerette volna megtanulni e fogást.

— De nem! . . . folytatá Koerner, — nem mondom meg! Hová lenne így a meglepetés öröme? Minthogy ott leszesz, miután segédem vagy . . .

— Igen, gróf ur, minthogy ott lesz . . . szólta Kingston mindig gúnyos mosollyal; — kivéve, ha az ifju ember nem megy tovább, hanem ir! . . . én azt hiszem, hogy nem fog irni! . . . Nem, nem, — az ifju nem fog irni . . . ugy-e gróf ur?

De alig végzé e szavakat, midőn egy ember lépett be . . . Egészen ki volt kelve magából; — a Kingston mindenese volt.

— Uram, uram! — szólta hozzá, — irtak neki!

— Brávó ! — kiált fel Koerner, —
legalább elfoglalhatom állásomat !

— Ki ? — kiált föl Kingston.

— Nem tudom . . .

— Mit ?

— Egy szerelmes levelet.

— Mi bizonyítja ezt ?

— A küldöncz titokzatos magavise-
lete.

— Mit csináltál vele ?

— Lefoglaltam.

— Hol van ?

— Ime

S ezzel Kingstonnak nyújtá a leve-
let. De Oldenburg megpillantá a czimet,
s fölsismerte a herczeg irását; mindent
megértett; s megragadva a levelet, szólt :

— Hohó ! Kingston ur, nem biztam
meg, hogy leveleimet felbontogassa.

— Mit ? gróf ur . . . e levelet . . .

— Én irtam !

— Te ? ! kiálta fel Koerner.

— Igen, kétségkívül én ! — Talán
az a szándékom, hogy megakadályozz, hogy
egy szép asszonynak ír hassak ?

Koerner először mit se felelt, de
felső ajka kissé megreszketett, s Olden-
burghoz közeledve — mialatt Kingston fi-
gyelemmel kísérte — fájdalmas, fenyegető
hangon szólt :

— Kedves barátom ! . . .

— Kedves barátom! . . .

— Tudod, hogy becsületes ember vagyok . . .

— Annál jobb, kedves barátom, mert az ilyen nagy ritkaság!

— Tehát a becsületes őr azt hiszi, hogy az szerelmes levél . . .

— Nos, hát aztán? — szólt Oldenburg, ki sejté a veszélyt, mert ismerte a Koerner bolond fejét, — de ki elhatározta, hogy minden áron megőrzi a herczeg titkát.

— Nos, hát te érted . . .

— Mit?

— Hogy be kell bizonyítanod, hogy csalódik.

— Hogyan?

— Átengeded, hogy elolvassam . . .

— E czédulát? . . .

— Igen, kedves barátom; vagy ha nem . . .

— Vagy ha nem?

— Tudod azt az átkozott fogást?

— Ej, hát te velem akarsz megve-rekedni?

— Meg kell lenni, barátom, ha nem mutatod meg a levelet!

— Megérdemli az aranyat! — szól magában Kingston.

— Koerner! — szólt Oldenburg, a kapitány szemébe nézve, — hallgass rám:

inkább megverekszem tizszer veled, sem-hogy átadjam e levelet!

— Nos, hát kedves barátom, mi el fogjuk metszeni gégéinket!

— Legyen! keress segédeket.

— Megyek barátom.

— S egy félóra mulva a vár erdejében!

— Igen barátom, egy félóra mulva! . . . Fődolog, hogy védj magad jól. Ügyelj, hogy két hüvelyknél több ne menjen a testedbe! . . .

— Mégysz már?

— Igen, megyek! — Nem tudod te, hogy mily csalé az én fogásom! — A viszontlátásra, barátom! . . . A várerdőben, barátom! . . .

S Koerner ki akart menni, midőn az ajtó felnyílt, s Frigyes belépett.

— A herczeg! — mond Kingston.

— A herczeg! — ismétlé Koerner.

— Mi történik itt urak?

— Semmi, herczeg!

— Fenyegető kifejezéseket, párbaj és kard szavakat hallottam . . . Mi történik itt? . . . Tudni akarom!

— Nos, herczeg, — szólt Oldenburg, — önt az isteni gondviselés vezérlé ide; kegyeskedjék biránk lenni. Ime, egy levél tőlem. Esküszöm, hogy nagyon ártatlan, de ez a bolond Koerner kényszerít, hogy

mutassam meg. Olvassa el herczeg, s mondja meg, hogy minden ártatlansága mellett is, nem volna-e részemről gyávaság, másodszor árulás, átadni azt!

Frigyes átvette a czédulát, s elsápadt, a mint saját levelére ismert; aztán néhány percnyi hallgatás után szólt:

— E levél visszatartásáért tette ön ki magát életveszélynek?

— Igen, herczeg, — s örömmel teném ezt huszszor is, hasonló célból!

— Látja, herczeg! — kiált fel Koerner.

— Csend, kapitány ur! — szólt a herczeg, s aztán Oldenburg felé fordulva, folytatá:

— Az ön magaviselete lovagias emberhez méltó! . . . a mi önt illeti, Koerner, tudja meg, hogy ha e czivódást tovább fűzi: hat havi elzárás fenyegeti. Távozzék! — Kingston ur, hagyjon magunkra!

A kapitány és az igazgató távoztak; — a herczeg Oldenburghoz közeledett.

— Olvasta ön e levelet?

— Nem, herczeg!

— Miért őrzé hát oly szívésen?

— Mert sejtém tartalmát.

— Tartalmát tehát sajnálatraméltónak tartja ön?

— Sajnálatraméltónak, mint minden országos veszedelmet.

Frigyes megrázkódott, de gyorsan rendbe szedte magát:

— Ha mégis fölhipnám, hogy őrizze meg e titkot, megtenné-e?

— Meg tudtam védeni, meg tudom őrizni!

A herczeg egy perczig hallgatott, aztán szomorú de szilárd hangon szólt:

— Gróf ur! egy izenetet bizok önre.

— Reám, herczeg?

— Igen. — Tudja-e ön, mit tett? Megmentett engemet. E levél több a hibánál; ez egy bolond tett; mert e nő nem szeret, és sohasem fog szeretni.

— Félek, hogy igen, herczeg!

— Bizonyos vagyok felőle! — Át-hághatlan korlátokat kell emelnem magunk közé. — Kövessen el mindent, hogy házasságom mielőbb megtörténjék.

— Felséged fölhatalmaz-e, hogy e hirt a nagyherczegnővel közöljem?

— Ép ez izenetet akarám önre bizni!

— Sietek teljesíteni azt, herczeg!

Oldenburg örömmel, Frigyes pedig erejében való bizalmával eltelve, távoztak. — Sem egyik, sem másik nem látta előre, a minek még e napon kellett megtörténni.

IX.

Egy körülményre emlékezem, melyet nem mellőzhetek itt.

Rachel k. a. — ki Franciaországban új életre kelté a Corneille és Racine művészetét, egy költői matinét beszélt el, melyet legszebb dicsőségei közé számított.

Berlinben volt; — az orosz császár és császárnő is oda érkeztek egy napra, — sohasem hallák még, — hallani akarták; — s a porosz király egészen új színpadon akarta vendégeinek bemutatni a művésznőt.

Az udvar, a porosz ház herczegai, az ausztriai császári pár, másnap reggelre Potsdamba lettek meghíva. Junius közepén volt, elragadó ég alatt, kertek között; — a legfestőibb pontra, szökő kutak mellé, százados fák által környezett terjedel-

mes rét bejáratánál, virágokkal és gyümölcsökkel megrakódott asztal volt helyezve.

Néhány percznyi várakozás után megjelent Rachel k. a. fehérbe volt öltözve, haja egy virággal sem volt diszítve, — amint az ember ily egyszerűen, csinosan látta előhaladni a zöld gyepe fölött s kék ég alatt, azt hihette, hogy Görögországban van, s a legifjabb Musa juthatott eszébe.

Az orosz czár, a színésznők iránt tanusított kedves udvariasságával legelőbb kelt föl, s gyorsan eléje menve, karját nyújtá s maga mellé ülteté. Az ily magas helyről kiindult kegy nagyon emelte a művésznőt a többiek előtt, sőt mondjuk ki, önmaga előtt is; — kérték, hogy szavaljon valamit; felelet helyett egy hosszú lajstromot terjesztett a czár elé, — melyen főbb szerepei voltak följegyezve, — hogy könnyebben választhasson. Phedrat és Camillet választá. Néhány lépést tett előre, s elkezdte az első felvonást.

„A színpad különössége volt-e az ok? — mondá nekem évek múlva, — vagy a hatás, melyet saját magamra a szabadban akkor először hallott hangom gyakorolt? — kitünő hallgatóim szokatlan közelsége talán? . . . nem tudom, csak hogy soha se voltam úgy lelkesülve! — Mentől tovább folytak e szép versek ajkaimról, annál in-

kább éreztem, hogy hallgatóimhoz emelkedem; s ki előbb oly zavart, — ez uralkodókkal szemben, szerény állásom miatt oly fölindult valék, a vége felé ugy éreztem magam közöttük, mintha hozzám hasonlók között volnék.“

A nagyhercegnő, ki e matinén jelen volt, jól megőrzé emlékét, s nagyon vágyott hallani Beatrixet, ha nem is oly kivételes diszitések között, de legalább közlelről, s oly módon, hogy e drámai lelkesedést minden árnyalatában — mintegy a forrás kibugyogásánál ragadja meg; meg-egyeztek tehát, hogy Beatrix, néhány kiválasztott személyiség előtt, még azon este elszaval egyrészt „Romeo és Juliá“-ból, egyet pedig „Antigone“-ból.

Könnyü kitalálni, hogy a mint az előadás ideje következett, mi ment végbe a herceg és színésznő sziveiben. Beatrix meghallotta, hogy a herceg házassága még nincs közel, — ugy tetszett, hogy sok tekintetben lehetlenné is vált, mióta együtt találkoztak. Mégis e találkozás izgalmai által megrázva, azon emberfölötti erőlködés miatt, melybe nyugodt magatartása került, megtörve: előre félt a gondolattól, hogy mit kell még szenvednie, — s egy perczig azon volt, hogy eltávozik. De távozni nem annyi lett volna, mint művészi kötelességeit megszegni? mint a nagyher-

czegnőt megsérteni, s a tiszteletreméltó jóakaratra, a legközönségesebb színészi fogással felelni? — s mi több, mint titkát elárulni talán? — Maradnia kellett, s ő maradt is; de azon veszélyes órára felfegyverkezett bizonyos erélylyel, mely mindig sajátja volt, s mely támaszát nem a bátorságban, hanem még azon is tul, a hősiességben kereste. Mint minden erős lélek, ő is úgy találta, hogy könnyebb a veszélyt szemben megtámadni, egyenesen neki menni, mint önmegadással kiállani, — s oly élénk izgatottsággal készült ez estére, mintha harczra készült volna.

Frigyes is szeretete volna eltávozni, elrejtőzni, de mit mondott volna az anyja? Aztán különben is egy másik érzelem, az emberi szivhez tartozó beteges szükség: hogy akarata ellenére is keresse azt, mi neki kinokat okoz, a kastélyhoz lánczolta. S a mint az est eljött, ő volt az első a zene teremben, ideges várakozással nézve Beatrix megérkezése elé, mintha e megérkezés változtathatna sorsán valamit. Ő is belépett; a mint mellette elhaladt, szép szelid homlokát meghajtá előtte elhalványulás nélkül; aztán a nagyherczegnőhöz tartott, ki eléje ment; félig meghajlott előtte, bizonyos kellemmel, melyből tisztelet és nemességet lehetett kivenni. A herczeg előtt ekkor oly méltóságosnak, oly

egyszerűnek, oly büszkének tűnt fel, hogy minden reményét elvesztette, s szívét az a keserű fájdalom lepte el, melyet csak azok ismernek, kik szeretnek a nélkül, hogy szerettetnének.

Az előadás kezdetét vette. — Az első választott darab, mint mondók, „Romeo és Julia“ egy része volt. Beatrixban meg volt az a minden nagy művészszel közös tehetség, hogy hirtelen át tudott változni. Kissé hátravetett haja, a feje körül vont fátyol, a vállról félig lecsüngő ruha elég volt, hogy öltözkékét átváltoztassa; s mint Talmának, neki is csak hátra kellett simitni homlokát, hogy arcza megváltozzék, néhány lépést tett a terem vége felé, hová (később meglátjuk miért) zenekart állíttatott; aztán visszatért a színtérre, már egészen Juliához hasonlóan.

Mindenki emlékezik a kedves monologra a negyedik felvonásból, hol Julia, szerelme és félelme közt megosztva, habozik az ital előtt, mely őt halálhoz hasonló álomba ringatná.

Shakspere, ki egy személy egységét oly ügyesen domborítja ki, épen ennek összetett érzelmeiből, sohasem vegyített több bájt és kellemet a félelem — és szerelembe.

Beatrix remekelt e válogatott izlettességek visszaadásában; s midőn ajkairól

e kedves versek röppentek el: „Érzem a félelem hidegét, a mint ereimen végig fut, s az élet melegét megfagyasztja bennem“ . . . utánozhatlan természetességgel fejezte ki a gyermekes félelem és bátorság e kedves vegyülékét, mely Juliát egyidejűleg mint szerelmezt s mint gyermeket tünteti föl. A művésznőnek egy szerencsés gondolata még emelte ez előadás hatását.

Nálunk még kevésbé ismert, de Görögországban nagyon elterjedt művészet, a költői művet zenével támogatni. Mozart elragadtatással beszél leveleiben egy drámáról, melyet Manheimban látott, s melyben zene kísért a szavakat; s élénk vágyat fejez ki, hogy ő is írjon egy ily darabot. Beatrix Shaksperenek e jelenetéhez mindig távoli zene kíséretet csatolt. A Mozart vágyát Mozart lángeszével valósitva „Don Juan“-ból vette a leghatásosabb dallamokat, hogy még több életet adjon Shakspere remekművének. Ez aztán egészen új és különös hatást szült. Nem olyan hatás volt ez, mint egy opera dallamáé, hol a szöveg elenyészik a harmóniában, hol a beszélő hangja elvész az éneklő hangjában, s hol a zene uralkodik egyedül, — nem, — itt a költészet uralkodott, de a zene szárnyakat adott neki, s a hatás ellenállhatlan lett, midőn e páratlan részlet vége felé Julia megretten-

ve a gondolattól, hogy sirok között ébred föl, akarata ellenére is a legsötétebb képeket hívja fel, midőn földalatti mélységekben képzei magát, s esztét vesztve fölkiált: „Hajh, nem lehetséges-e, hogy e koporsók között igen korán felébredve, s e kísértetek nyögései között, melyek — mint mondják — a halandók esztét elveszik; nem lehetséges-e, hogy én is őrjögésbe esem, s mint egy esztelen, majd meggyalázom atyáim porát, s a véres Tybalt-t kitépem szemfedője alól?” ...

Ekkor vad erővel zendült meg „Don Juan” utolsó rettenetes trioja, s Beatrix a vers és zene által föllelkesülve, a tragikai iszonyat oly fokát érte el, hogy e fenséges utolsó szavak:

„Oh Romeo, éretted iszom!” — elvesztek a hallgatók tapsaiban és könnyeiben.

Mindenki fölkel, csak egy ember nem közeledett Beatrixhoz: Frigyes. Ő a terem egy szögletébe menekült, hogy elrejtse zavarát. Beatrix csak őt látta, s látván, hogy oly zavarban van, saját költői fölindulása által meg hatott szivét gyengültni érezte, inogni kezdett.

A másik kiválasztott darab Sophokles „Antigone”-jának egy része volt, egyik legnagyobb német költő fordításában. De az első hatás oly maradandó volt, hogy

nem akartak mást látni, mint Juliát, s mindnyájan körülvették Beatrixot, hogy szavaljon még valamit Romeoból.

— Óh, — szólt mosolyogva — a gyönyörű részek nem hiányzanak. A két szerelmes első beszélgetése a bálban; az erkélyjelenet, a siri jelenet... s főleg ez... igen, — tévé hozzá megnyerő kellemmel, — főleg ez. Azt hiszem, hogy nem szavalom rosszul.

— Nos, — kiáltanak föl egyhangulag, — szavalja ezt!

— Van egy nehézség; az, hogy azt nem játszhatom el egymagamra; hiányzik hozzá Romeo.

— Csak ez a baj? — szólt a nagyhercegnő, — majd én ajánlok egyet önnek.

— Egy Romeo, felség, nagyon ritka!

— Mondom, hogy nekem van egy; kedves, szenvedélyes, igaz, — szóval: önhez méltó.

— Ej, és kicsoda?

— Ki?... felelt a nagyhercegnő, a terem szöglete felé tartva, hol Frigyes még mindig félre vonultan állt; — ki?... • hallgatag ember, ki egyedül nem tapsol önnek, mert jobban bámulja önt, mint mi itt mindnyájan, mert ő szakértőileg élvezi önt!

— A herceg!... kiált föl Beatrix remegve.

— Anyám! . . . kiálta fel hasonlóan Frigyes.

— Óh, én elárulom titkodat! . . . Ez borzasztó, de az igazság minden előtt . . . Igen asszonyom, egy férfit mutatok be önnek, kinek csak az a boldogsága hiányzik, hogy trónjától megfosztassék, hogy önnek versenytársa lehessen.

— Anyám!

— Egy férfit, ki a porosz udvarnál e jelenetet Romeo öltözetében elszavalta, s mindnyájunk szemeiből könnyeket facsart ki.

— Bravó! bravó! — kiáltának a hallgatók — a siri jelenetet! a siri jelenetet!

Frigyes, ki érezte, hogy e közeledés mibe fog kerülni, hiába vonakodott; Beatrix, ki egészen zavarban volt, hasztalan védekezett a tisztelettel s a félelemmel, egy ily állásu társat elfogadni; mindnyáján jól tudjuk, hogy milyen a közönség, mikor valamit igazán kíván, milyen az anya, ki gyermekében gyönyörködik, nem hallgattak semmi okra, nem fogadtak el semmi mentséget a javaslat közfelkiáltással elfogadtatott, s egy percz múlva, a terem egyik vége homályba vonatott, Beatrix egy sirrá alakított hosszú széken volt elnyulva, Romeo pedig belépett, feketében, kezében temetői lámpával.

A lézők, természetesen, nagyon meg voltak indulva; várakozásuk élénk, szenvedélyes vala! . . . De hát Beatrix! hát a herczeg! . . . Beatrix egy percz alatt átfutotta magában a szenvedélytől lüktető egész jelenetet, s minden szóra reszketett. Hallani fogja a szeretett hangokon e szót: „s z e r e t l e k !” Ő pedig vissza feleli neki mindazt, mit a szerelem a lángésznek sugallt, s titkát mégis el kell rejtenie! s nem szabad, hogy Julia hangja a Beatrix szenvedélyét elárulja. —

Romeo közeledik! . . . Beatrix szemei be voltak hunyva, de azért érezte ő e közeledést, s szive még hevesebben dobogott. Ami a herczeget illeti, elfátyolozott szemeivel, tántorgó lépteivel, igazán Romeo volt, a kétségbeesett Romeo, kinek már ajkain ül a halál, midőn e szomorú üregbe száll; mert Frigyes nemcsak kedvesét, hanem saját szerelmét is siratta.

Am azért csak előre haladt; kezével megérinti a fátyolt, mely a kedves arcot takarja, s fölemeli azt; de amint Beatrixot megpillantja, oly hatalmas rázkódás ragadja meg, hogy egy szót sem tud szólani, aztán a csendet hirtelen és hevesen megtörve, térdre hull, s a költővel felkiált: „Óh kedves szerelmesem, a halál még nem hódított meg egészen! . . . Julia, mondd, miért vagy te még most is oly szép!”

s ekkor elfelejtkezett közönségéről, anyjáról, fájdalmáról, mindenről; — csak azt a végzetetlen örült boldogságot érezte, hogy Shakspere szájával elmondhatott Beatrixnak mindent, amit érezett, s leirhatatlan hangon mondá tovább e kábitó szavakat: „Oh, szemeim! élvezzétek a végső tekintetet! karjaim, öleljétek meg őt utoljára! . . . És ti, ajkaim, forraszsátok szájára az utolsó csókot! . . . „Beatrix érezé, hogy elveszett, ha e szenvedélyes ajkak arcát megérintik, s hamarább fölkel, mint Juliának kellett volna, — s magát Shaksperet hívta segítségül, ez első meg-rázó kiáltást: „Védelmet! — a szemérem és gyöngédség annyi bájjával ejtő ki, hogy maga a költő sem képzelte volna.

A nézők nem kételkedtek, hogy az ál-dráma alatt valóságos dráma foly; de az igazságban oly hatalmas valami van, hogy a nélkül, hogy okát kutatták volna: már a Frigyes és Beatrix első hangjainál mindnyájan bizonyos uj, magának a lángésznek is felette álló jelenséget éreztek, s minden szívet feszült várakozás és érdeklődés fogott el.

A darab tovább folyt; s akaratjok ellenére is, minden versre, minden szóra, mindinkább közeledtek; — Beatrix azonban mégis küzd és ellenáll, menedéket keres a félig önkívületi állapotban, melybe

Shakspere, Juliát veti; s midőn Frigyes fölkiált: „Kelj fel Juliám, hagyd itt a sötétség és borzalom e tanyáját? omolj kedves Romeod karjai közé, s szüless újra, a világosság és szerelem számára!” . . .

— Ki van itt? — felelt tévedt észszel, s eltasztva a kezét.

— Én! . . . szökjünk együtt!

— Nem! — felelt ő boldogan, hogy maga a költő védi, — nem! ebbe sohasem egyezem! Erőm elhagyhat, de akaratom sérthetlen!”

E szavak által kötelességében megerősödve, azt hitte, hogy mentve van, — de Frigyes felelt: „Romeo férjed, s én Romeo vagyok! s a föld és az emberek összes hatalma se téphet ki soha szívedből!”

Beatrix szenvedélyittasult szavakra, lelke fenekéig megrendült. — Tovább akar küzdeni . . . hajh, a költő itt cserben hagyja, azt kell felelnie, amit a költő akar. Ez kell mondani annak, akit szeret: „Ismerem e hangot. Szelidsége elbájol! . . . Oh kedvesem! . . . Oh férjem!” . . . S mikor e szelid szavakat kiejti, Frigyesre kell emelnie; Shakspere akarja így! — — Hozzá kell menni, kedves fejét keblére kell szorítani . . . . Shakspere akarja így! — végre ajka illatát kell élveznie, s karjaiba hullva felkiáltani: „Emeld föl Juliádat!”

A megpróbáltatás sokkal erősebb, a veszély sokkal nagyobb, Beatrix szive sokkal gyöngébb, képzelő tehetsége sokkal élénkebb, ő maga sokkal inkább nő és művésznő vala, sem hogy tovább ki tudta volna állani . . . nem tud tovább uralkodni magán! . . . Már maga a küzdelem által fölbevült szerelme győztes lesz, s akarata ellenére is, mind szemében, mind hangjában kitör . . . Már nem Romeonak, hanem Frigyesnek beszél; s ez érzi és látja ezt! — S a költő lángesze mindkettőjüket a végtelenségbe ragadja, — mint a „Pokol“ ban Buffera ragadja Francescát és Páolót az árnyak országán keresztül, mint az isteni lelkesedés ragadja szent Ágostont és anyját az égi tájakra! . . . E gyönyörű jelenet egész szomorú végét, e szenvedéllyel és fájdalommal telt fölkiáltásokat: „Meghalni az ég küszöbén! . . . Az atyák belseje vas! — — A szerelem és halál veszekednek utolsó lehelletem fölött, de a halál erősebb . . . el kell hogy hagyjalak!“ . . . e könnyeket, sohajtásokat, csókokat, midőn Romeo a méreg ellen küzd, Julia pedig könyörög, hogy éljen még, s mint egy szerető, átöleli . . . A körülöttük levők semmik reájok nézve! — S midőn Romeo már végső pillanatai önkivületében, a sirban e végbúcsut mondja: Ő ,nőm! ő nőm! . . . Oh halál! . . . te összetörsz,

szétmarczangolsz minket, de el nem választasz! . . . Beatrix élettelen testéhez rohanva, e szavakat: „Várj még egy perczig! Várd meg Juliádat! Összeesküszünk a halálban!” — oly kétségbeesett hangon mondá el, hogy a hallgatók, a nagyhercegnő és udvaroncok, férfiak és nők, magukon kívül, helyeslésekben, zokogásban törve ki feléjük rohantak, nem is annyira hogy üdvözöljék, minthogy megmentseék őket!

Beatrix valóban halványan, behunyt szemekkel, s görcsös vonaglásokkal terült el; Frigyes mellette állt, fogta a kezét, s egy szót se szólt, mert ha egy hangot is ejt: mindent elmond. Beatrix nemsokára fölkel, s igyekezett mosolyogni színésznői érzelmessége fölött, s egy gyermekkori betegségével igazolva magát, mely nagy fölindulások alkalmával időnként meg-meg-ujul, — azután hozzátette, hogy a roham elmúlt . . . jobban van . . . egészen jobban, de e perczen könyek zápora boritá el arcát, s úgy kellett őt elvinni . . .

X.

Ez eset nagyon különböző benyomásokat hagyott a szivekben maga után. Az udvarhoz tartozók szerint, kik a hangadók valának, ez a herczeg tehetsége volt. A teremben maradva, csak e véletlen fölfedezéssel foglalkoztak, s lelkesült magasztalásokkal halmozák el Frigyet, ki reájok se hallgatott.

Kingston Beatrixsal távozott el, egyfelől csüggedten, mint a megbukott kereskedő, másfelől lelkesedetten, mint műértő.

— Mily kár, hogy nem szerződhettem őt szerelmes színésznek! E nővel és vele: egy év alatt milliomos lennék! — mondá magában.

A nagyherczegnő elmerengett; e bámulatos jelenet mély hatással volt művészi képzelőtehetségére; fia sikere nagyon

meghatotta anyai büszkeségét; de ez előadásban a művészi tökélyen kívül egyebet is sejtett. Csakhogy épen az akadályozta abban, hogy mindent kitaláljon, ami fölvilágosithatta volna, az az: Frigyes és Beatrix kettős vallomása. Mindkettőről azt hitte hogy titokzatos és különös szenvedélyek uralma alatt vannak; de miután Beatrix azt vallotta, — amit ő el is hitt, hogy soha se látta a herczeget, s miután Oldenburg neki azt beszélte, hogy Frigyes egy nővel gyakran volt együtt Bécsben: nem gondolhatta, hogy szeretik egymást, épen mert mindkettőről tudta, hogy szerelmesek.

Ami Frigyest illeti, alig hogy az unalmas dicsératektől megmenekült, kiment, és sokáig tévelygett az utczákon czéltalanul, a nélkül, hogy tudná hogy hová megy, a nélkül hogy a kocsik zaját hallaná, a nélkül, hogy a járó-kelőket látná, mert vére forrongott agyában, mint a tenger vihar alatt . . . Shakspeare minden szava, Beatrix minden hangja fejében zsibongott. Az a sok egymásután következő fölindulás, az a sok remény és szerelemittasság, mely hirtelen a csüggedés helyébe lépett; e szindarab fölhevítése; az ál és való hallatlan vegyüléke, művészi képzelgése, mely fölvilanyozá szerelme szenvedélyeit; azok a Romeo fölött és felette ejtett könnyek, . . . mindez ki-

meríté testét, elbódítá fejét, s zavart csapongó gondolatai ez ideges fölhevülésben elfátyolozott árnyak gyanánt futkostak előtte. Valóban Beatrixsal együtt játszta ő el ama jelenetet? . . . Szereti ez őt? . . . Bizonyára valódi könnyeket hullatott; hangja, tekintete, arcza igazi szenvedélyt áruolt el . . . de mi sugalta neki ezt? — lángesze e vagy szerelme? — A kiváló művészek nem épen az által ismerhetők-e fel, hogy úgy szólván egy lelket öltenek föl, mely nem övök, s oly szenvedélyek küzdelmeit tolmácsolják, érzik, melyek nincsenek szíveikben? S Beatrix oly híres művésznő vala! . . . Az igaz, hogy a midőn mint halottra, reá rohant, s végső elkéserevéseiben megcsókolta, e csók a legszenvedélyesebb szerelmes csókja volt, s ő forró csókokat érzett homlokán; de miféle következtetéseket lehetne vonni egy színésznővel szemben a gyöngédség e jeleiből? . . . A színésznők, kik hozzá vannak szokva, hogy mindig szerelemről beszéljenek, hogy egy embert az egész nagyközönség előtt a legkedvesebb czimekkel illessenek a színpadon: elvesztik ösztönüket azon kéjes fenntartások iránt, melyek által egy kézzsorítás kitüntetéssé válik; a legbensőbb vonzalom kifejezéseivel halmozák el társukat a nélkül, hogy nem szerelmőknek, nem barátságuknak, de bár ér-

deklódésöknek s becsülésöknek egyetlen jelét adnák! — A tekintet, mely más rendes nőtől elég volna a leghevesebb szenvedély föllobbantására, nálok csak egy külső, gépies arcjáték, melyben lelköknek egy csepp része sincs.

Frigyes e változó érzések gyötrelme közepett hol a mezőn, hol a város utczáin sétálva hajnal tájban a Beatrix által elfoglalt pavillon előtt találta magát.

Amint ablakait megpillantotta, melyek mögött az csöndesen, vagy lecsöndesülten pihent: ő is igyekezett eltalálni a lelkét háborgató viharokat.

Minő meglepetés fogadta!... A helyett, hogy az álomba merült házak körül rendesen uralgó csöndet találná, az udvaron szokatlan sürgés forgást vett észre; — tovább haladva, utra kész lovakat pillant meg; fölmegy, — az első terem a költözködés össze-visszáját tünteti föl; borzasztó gondolat repül végig agyán, s előre rohan, ez előtte ismeretlen termeken, a nélkül, hogy meggondolná, van-e joga arra, amit tesz? — Beatrix elé érkezik. Uti ruhába volt öltözve, indulásra készen. Amint a herczeget meglátja, fölsikolt. A herczeg pedig, a nélkül, hogy váratlan berontásáért bocsánatot kérne, hozzá szalad, megragadja kezét, s fölkiált:

— Ön távozik? ... Távozik akara-

ta ellenére? Miért? . . . Mivel bántották meg? Ki elől menekül ön? . . .

Beatrix néhány perczig nem felelt; aztán hirtelen felugorva, s mint a ki vég sőre határozta magát:

— Ki elől menekülök? — felelt, szemibe nézve, — ki elől? . . . Ön elől? . . ! Távozom, mert . . . mert . . . szeretem önt.

Frigyes örömkialtásban tör ki.

— Megálljon! — szólt a nő, s arca csüggedést és erőt árult el, — ne örüljön még! . . . mert ön jól érzi ugy-e bár, hogy ha annyira le tudtam győzni női tartózkodásomat, hogy e vallomást életemben először — önnek megtettem, ez azt teszi, hogy elhatározásom visszavonhatlan; igen, visszavonhatlan!

S egy végső fájdalmas fölkiáltásban összeszedve minden erejét:

— Isten önnel! — szólt, s egy lépést tett kifelé.

— Nem, nem engedem, hogy eltávozz! — s visszatartá szenvedélyesen. — Nem! nem azért hallottam én azt a szót, hogy többé ne halljam! . . . Mitől félsz? — Mit futsz?

— Hogy mitől félek?

— Igen! . . . ezt kérdem tőled: mitől félsz? — szenvedélyemtől, elragadtatásomtól? . . . Hisz nézz reám! Nem látod-e szemeimből, vonásaimból, hogy tiszt-

taságod ellen merényletet elkövetnem anyyi volna, mint saját szerelmemet beszenyyezni; hogy utálnám önmagam, mint egy szentségtörőt, ha csak gondolnék is arra, hogy dicsfényedtől megfoszszalak!...

— Éu pedig azt mondom, hogy ha még egy óráig maradok, meg vagyok gyalázva!

— Meggyalázva ön?...

— Nem ismeri ön a világot? Nem tudja-e, hogy soha se hiszik el, hogy egy színésznő szerethessen úgy, hogy egyszerűsmind ártatlan is maradjon? Ha nem távozom ma, holnap már elvesztem!

— Beatrix!

— Holnap már azon megvetett színésznők sorába esem alá, kik életök meggyalázása által művészetöket is bemocskolják.

— Holnap már azt mondják, a kik látnak: „Ime Frigyes herczeg kedvese!”... Nem, nem soha!...

S újból menekülni akart előle, de ő ott térdelt előtte, halványan, kinyujtott kezekkel.

— Ne menj, ne menj!... Téged gyanusítani?!... Ki tehetné ezt? — Azt hiszed, hogy önös, hiú gyöngédségemnek szüksége van arra, hogy az egész világ előtt kitáruljon. Nem, nem! — Nem kérek tőled semmit, még egy tekintetet sem. Ha aka-

rod, hogy kerüljelek, elkerüllek! — Kezem nem fogja keresni kezedet! — Szemeim nem keresik szemeidet! Csak ne távozz! csak ne távozz!...

— De én, én is, szerencsétlen gyermek! — s kezdetben szilárd hangja érzékenyülni kezdett . . . de én parancsolhatok e majd arcomnak? — Oly színésznőnek tart-e engem, ki parancsolhatnék lelkemnek, hogy hallgasson?! . . . . Hiszen ha csak elmegy mellettem, ha csak egy szót ejt ki közelemben, egyetlen hangja, látása elég volna, hogy arcom elhalványuljon . . . Ha ön nem is árulná el szerelmünket, elárulnám én . . . s akkor...

— S akkor tekintetbe veszik, hogy ki vagy s tisztelni fognak.

— Ki vagyok? . . . ki vagyok? . . . kiált fel téveteg hangon. — Ej, ki mondja, hogy mindig az leszek? Oh barátom, e pillanat rettenetes! . . . minden hiába való álarczot el kell dobnunk! — Hallgasson meg! — Ma, e reggel, az előbb még megesküdtem, hogy szerelmem elrejttem mindenki elől, — őa elől főleg! — Birtam-é? . . . Mikor ön Romeot játszta, minden felém tett lépésére, minden szavára, egész életem tettem korlátul magunk közé . . . könyörögtem istenhez, hogy adjon erőt szívem elfojtására . . . földéztem minden szent emlékemet . . . anyáimét!

. . . . testvéremét! . . . S mit használt?
— semmit! . . . Arczának egy érintésére,
szerelmes szavainak első hallására elfeled-
tem mindent, s arczát -- akaratom elle-
nére is — hajh, szerencsétlen! . . . elbo-
ritám csókjaimmal! . . . csókjaimmal! . . .

— Tehát igaz volt?! . . . kiálta föl
magán kívül, s a boldogság mellett min-
dent elfeledve, — e csókok igazán szí-
vedből jöttek? . . . . nem voltak csak a
Julia csókjai, hanem a Beatrixé is! . . .

— Igen, — az esztelen, megtévedt
Beatrixé, kinek semmi ereje sincs önnel
szemben! — Érti e már, hogy ha itt ma-
radok, veszve vagyok! . . .

— De, hallgass meg! . . .

—, Oh, tudom, mit akar mondani, s
hiszem is! . . . Igen barátom, igen . . .
ön ma még becsül engem, ön becsülni is
akar. — De ki tudja, holnap szeretni fog-
é még ennyire? . . . Ne ámítsuk magun-
kat hiu szavak által . . . . Nem ez-é a
szenvedély minden áldozatának története,
az a szomorú történet, melyet a költé-
szet eddig előttem félig elfátyolozott, me-
lyet azouban szívem most már egészen
ért? — Holnap, egy pillanatban nem fog-
ja-e kegy gyanánt kérni azt, mit ma mint
sértő föltevést távolít el magától? . . . .
Nem fogom-e lábaimnál könnyezve látni?
. . . szememre vetve, hogy nem szeretem,

ha eltaszítom? . . . Nos, én érzem, hogy nem bírnám önt eltaszítani! . . .

S e különös vallomás után, lábaihoz borulva, folytatá:

— Csak egy menedékem van: lábaihoz vetem magam, ... átkulcsolom azokat, mint a könyörgő . . . Nem akarok többé távozni akarata ellenére . . . Lás-sa, meg fogom kezét . . . Egyedül önnek akarom köszönni üdvömet, . . . öntől kérek segítyt — ön ellen . . . . magam ellen! . . . Engedjen távoznom! . . . . engedjen távoznom! . . . . Anyja . . . szent anyja nevére kérem! . . . Ön tudja, ő kezét nyujtá nekem, azt monda, hogy becsül engem; . . . csak nem akar megfosztani anyja becsülésétől, ugy-e barátom? . . . . Szánakozni fog rajtam . . . Könyörgöm! . . . Frigyes! . . . könyörgöm! . . .

S megfogá kezét s megcsókolá bizalommal, mint a gyermek, ki segítyt kér az erősebbtől.

Frigyes eleinte egészen elbámult. . . Az, mi e vallomásban szokatlan és őszinte volt; e nő, ki — hogy védje magát az ellen, kit szeret, karjaiba borul; az a valóban különös lény ki most előtte föltűnt: oly mélyen meghaták, hogy egy perczig némán, a meglepetés, elérzékenyülés, s tisztelet vegyülékével tekintte reá. Szemeibe önkénytelenül könnyek tolultak, s amint a

nőre tekintett, oly szépnek, épen saját megindulása miatt oly szépnek látta őt, hogy az ifju, esztelen, mondjunk ki mindent: önös szerelem, mely minden áron kielégítést kíván, lassanként lelkébe véste magát, s minden egyebet elmosott! — S még jobban hozzá közeledve, és suttogva beszélve, mintha pirulna attól, amit mondani akar, de mégis inkább tekintetével, mint szájával beszélve, szólt:

— Ejh, ugyan miért becsülne anyám kevésbé, azért, hogy jobban szeretsz? — A szerelemnek nincsenek-e jogai? . . . s egyik legszentebb joga nem-e a titokzatos-ság? — Midőn valaki úgy szereti egymást, mint mi; midőn a gyöngédség, tisztelet, s maga a költészet, e szerelmet csak növelik, s a szenvedélyek legélénkebb kitörését az eszményig emelik: nem-é jog, sőt kötelesség elrejtteni a világ kárhoztatása elől e szerelmet, melyet bizonyára igazolna, ha részletesen ismerne, s melyet csak azért ítél el, mert nem ismerhet fel?! . . .

— Meglopni a világ becsülését?! — kiált föl erővel, — s egy jóra való nő hírnevét összekötni egy oly asszony elragadtatásaival, ki csak szivét követi! . . . Óh ez még magánál a hibánál is nagyobb rossz volna! — S istennek hála! én még nem jutottam ennyire; nem! A napot, melyen Beatrix . . . — egy perczig megállt, aztán

az erély és büszkeség különös hangján folytatá:

— Miért habozni a kifejezés előtt? ... A napot, melyen Beatrix szeretőt tartana, az egész világ megtudná!

-- Nos, — folytatá hevesen a fiatal ember, kit e nő, ki másokhoz oly kevésbé hasonlított, minden szavával jobban-jobban lelkesített, — nos, neked igazad van! -- Igen, én hazudtam előtted! ... hazudtam önmagamnak is, midőn tartózkodásról, meg-gondolásról, önmegtartóztatásról beszéltem. — Igen, e féltékeny szív azt kívánja, hogy egészen az övé légy, miként ő egészen neked adja magát; szüksége van arra, hogy büszke lehessen reád — az egész világ előtt!

— Frigyes! ... szólt könyörgő hangon.

— Távozzunk együtt!

— Gondoljon anyjára! ... s könnyek ömlöttek szemeiből.

— Csak reád gondolok! -- Menjünk!

— Anyja, anyja barátom! ... s feléje nyújtá karjait.

— Ne szólj anyámról! ... ne szólj senkiről! ... Én nem tudok többé semmiről ... csak rólad! — Fussunk a világ valamely ismeretlen zugába ...

— Nem! — felelt Beatrix, kibontakozva karjai közül; — nem soha! — Csak

nem tagadom meg egész életemet?! . . .
Isten velünk!

— Jó, legyen! — Isten velünk! —
felelt Frigyes szomorú keserőséggel, s kezét haraggal utasítva vissza; — távozzék; hagyjon engem egyedül, keserőséggemmel, úgy is . . . kezdek tisztán látni szívébe!

— Az én szívembe?

— Látom büszkeségét, nemesség, lángeszét, nagyságát — ha akarja, de szerelmét nem! . . .

— Hogy én nem szeretem őt?! —
kiált fel a bámulat és fájdalom hangján,
— azt mondja, hogy nem szeretem?! . . .
Jó! — folytatá, kezét hevesen megragadva, — hallgasson meg! —

Hangja reszketett; hirtelen eltikkadt ajkai alig ejték ki a szavakat; Frigyes, arcjától megijedve, zavarral és félelemmel hallgatta.

— Van egy dolog, mit ezerszer jobban szeretek életemnél: ez művészetem! Oly kedves ez előttem, mint maga a becsület, — vagyis inkább ez a kettő egy! . . . Ugy van! — ha a színpadon valaha megható, megragadó hangokat ejtettem ki, azért volt, mert egy tiszta szívből vettem azokat. Csak azért vagyok valami, mert valaki, őszinte valaki vagyok . . . s az nap, mikor a nő bennem meg lesz becsületenitve, egy csapással a művésznő is oda lesz! . . .

Frigyes félbe akará szakítani.

— Ne szóljon közbe, ne feleljen tehetségemmel! — Tudom, hogy van tehetségem! . . . jól tudom, hogy munkával, értelemmel, még elbukva is csalhatnám egy ideig a közönséget, s lelkesíthetném egy mulékony élettel szerepeimet; — de ezek nem buzognának ki többé belőlem, nem lennének többé: én magam . . . kiszáritanám a forrást; kioltanám a tűzhelet . . . Nem merném többé Paulinet és Antigonét játszani! — Néhai művésznő lennék! . . . — Hangja ez utolsó szavaknál zavart, fátyolozott lett. — De mit tartozik ez önre? könyörtelen, hálátlan! — Önnek az kell, hogy megsemmisítem magam egészen! . . . Nos, — monda zavarodva, — legyen kielégítve! . . . Ragadjon meg! — Távozzunk! . . . Milyen lesz asztán? — én nem tudom; — talán belé vesztem életemet . . . sőt életemnél is többet! — De legalább — tevé hozzá hirtelen könybe lábadva — te boldog léssz! te! . . .

S könyeitől fuldokolva, egy székre hanyatlott. Frigyes, néhány perczig némán, mozdulatlanul állt előtte. Nem fogta meg kezét, nem igyekezett őt csendesíteni; csak nézte, mély, szelid tekintetével, melyben már nyoma sem volt a lázas szenvedélynek, mely néhány pillanat előtt elbódította volt.

— Beatrix! szólt azután végre a tisztelet és gyöngédség hangján, — kedves Beatrix, egy kegyet akarok kérni öntől.

— Egy kegyet tőlem, — ugyan minőt?

— Beatrix, beléegyezik-e, hogy nőm legyen?

— Neje?! . . . s az öröm és örületség hangja tört ki szivéből; — aztán hirtelen fölkelve:

— Mit mond ön?

— Azt, mit — pirulok, hogy csak oly későn mondtam!

— Neje! az ön neje! . . . egy színésznő?!

— Ha van itt valódi királyi lélek, az nem az enyém!

— Nem! — folytatá magán kívül szagztatott szavakkal, — nem! egy színésznő! . . . egy színésznő! . . . Ön! . . . és egy színésznő?! . . .

— Hát én mi vagyok?

— Hát czime? Állása?

— Czimemről lemondok holnap. Állásom? Első alattvalója bátyámnak. Hallgasson reám! — szólt mellé ülve, inkább mint jó barát, semmint szerető, hangja annyira csöndes, szava annyira nyugodt és komoly volt.

Ha valóban elfoglalnám az uralkodó

herczeg rangját és helyét, ha enyém volna a herczegség, ha egy népet kellene vezetnem, s egy nyilvános példát adnom: megérteném, s mi több: osztanám ellenvetéseit. Remélem, — folytatá mosolyogva, — hogy nem vádol, hogy a születésem s nevelésemmel nyert eszmék ellen küzdök... Igen, — folytatá hévvel, — osztanám azokat! Mert volt alkalmam látni, itt, Németországon, hogy az ily házasság miatt mennyire hanyatlik az uralkodó tekintélye, népei előtt.

Van eset reá, hogy e miatt még az uralkodástól is elesik, s a mi kedves unokatestvérünk, a hollandi király, erkölcsileg kényszerítve volt a lemondásra, hogy elvehesse a nőt, kit szeretett. — Nos, lássuk, meg van-e elégedve? — Elég jól védtem-e a kötelesség ügyét, a szenvedély ellen? ... s lehet-e jogom, hogy most így szóljak: Miért ne egyezhetnél bele, hogy nőm legyél, miután én egy kötelességemet se mulasztom el, midőn ezt kérem? ..

A Frigyes hidegvérűsége ezerszer nagyobb zavarba hozá Beatrixot, mint legszenvedélyesebb kitörései... Lelke már nem tudta, mibe kapaszkodjék; mégis elég ereje volt a feleletre:

— Barátom, ön feledi az akadályok legszentebbikét!...

— Fiui czimemet? .... Légy nyu-

godt; én anyámat sohasem felejttem el;
mert én épen tőle akarlak ma téged meg-
nyerni!

— Épen tőle?!...

— Igen, tőle!... Menjünk hoz-
zá!...

— Anyjához?! — ismétlé Beatrix
remegve.

— Bátorság, kedvesem! — Ön nem
ismeri anyámat!... Igaz, hogy a hiuság,
vagy — ha úgy akarja: rangja büszkesé-
ge nagyon lelkébe van vésődve. Az első
csapás rettenetes lesz; s nem habozom be-
vallani, hogy ha bátyámról volna szó, semmi
fenyegetés nem csikarná ki beléegyvezését
... mert szemei előtt ez a szerencsét-
lenségnél több: egy folt volna. — De éret-
tem, egy herczegség nélkül való herczeg-
ért, s önért, ki kétszeres dicskörben ragyog
szemei előtt, engedni fog. — Ő becsüli,
csodálja önt, engem pedig szeret... bá-
torság! — Jerünk! —

S együtt távoztak.

XI.

Amint már említők, a Beatrix által elfoglalt pavillon, egy hosszú tornác által a kastélyhoz volt kötve; e tornác egyik vége a zeneteremig nyult, hol a megelőző esti előadás lefolyt. E teremből, mely maga az elfogadási termekbe nyílt, szabad kilátás volt a vidékre. Ebben volt a nagyherczegnő; — az ablak mellett ült, s figyelmesen tekintett ki az országútra, mely M. főkapujához vezetett. Élénken beszélgetett Oldenburg gróffal. Aki figyelmesen hallgatta volna szavaikat, — bizonyára gyakran hallhatja vala: „a francfurti gyűlés.” „Vilmos herczeg hazatérése,” — s „Margit herczegnő beleegyezése,” kifejezéseket. Tudjuk, hogy ez volt Frigyes herczeg jegyesének a neve, s e házasság nem egy okból érdekelte a nagyherczegnőt. A

fiatal herczegnő hozományában, megkülönböztetett jó hirnevén, szellemén és szépségén kívül terjedelmes birtokok is voltak, melyek mind M. herczegséggel valának határosak. A nagyherczegnő tehát a legnagyobb örömmel értesült a gróftól, hogy a házasság feltételei és idejére nézve, teljes megállapodás jött létre a két udvar között. Mégis bármily elégedett volt is e részben, nem volt nehéz arczáról leolvasni, hogy egy más gondolat, más félelem még jobban igénybe vette. Nyugtalan szemei nem hagyák el az utat, s türelmetlensége olykor szakgatott szavakban nyert kifejezést, melyekre a gróf mindannyiszor bizalmas mosolylyal felelt. Végre a jegenyéssel szegélyezett uton, egy futár tűnt fel.

Itt van! — kiálta a nagyherczegnő.

— Nem mondtam-é fölségednek?

— Siessen eléje kedves gróf, vegye át tőle személyesen az izenetet, s hozza el nekem.

Fölséged nyugodt lehet, hogy azt tartalmazza, amit én jelentettem.

— Nos, akkor hát még inkább siessen kedves gróf, mert soha egy esemény sem tenne boldogabbá.

Oldenburg kilépett az elfogadási terem felé, Beatrix és Frigyes pedig ugyan-ezen pillanatban léptek bé a másik oldalon. Beatrix ingadozva, saját akarata elle-

nére vonatva, közeledett. Amint Frigyes-sel végig haladt a hosszú tornáczon, mely csendes, elhagyott, s csak fehér szobrokkal megrakott vala, agya és szive zavarában azt hitte, hogy két sor kisértet között megy végig, kik birói szigorral tekintenek reá. Még lépteinek kongása is bizonyos borzadálylyal tölté el, mintha álmodott volna; s midőn a zeneterem küszöbéhez értek, vissza akart térni; — Frigyes visszavonta, föltartotta, benyitott, s beléptek.

A nagyhercegnő lépteik zajára oda fordult, s megpillantá őket.

— Romeo és Julia! — szólt szívélyesen, — közeledjenek! — Szükségem van mindkettőjökre; reád, fiam, — folytatta, alig rejthetve el arczán a boldogság kifejezését, — hogy egy nagy hirt mondjak, — önre pedig asszonyom, hogy — ugy szólván: egy szivességre kérjem . . .

Beatrix előlépett, zavarát a tisztelet alá igyekezhvén rejteni.

— De — mindenek előtt: hogy van ön? — folytatá a nagyhercegnő, leültetvén őt; — ugy látom, már jobban, — bár e szép arcz kissé halvány még.

A színésznő néhány érthetlen köszönő szót rebegett.

— Különben érthető is! — Tudja-e, hogy tegnap mindketten nagyon megijesztettek? — mondom: mindketten, — mert

igaz, őt is csaknem oly szépnek találtam, mint önt.

— Oh anyám, te kisebbited őt!

— Nem; a köny nem csal! Te bámulatraméltó valál! Nem ugy van-e asszonyom? — s a mint Beatrix egy mosollyal akart felelni:

— Lehet, hogy ez ez ön hibája, — folytatá a nagyhercegnő kedélyesen, — mert: a lángész ragad. De igazán, voltak pillanatok, mikor az ember nem hitte, hogy szindarabot és színészeket hall... maga Romeo és Julia beszélt.

— E szerint kedves jó anyám, te megvoltál hatva?

— A legmélyebben!

— Nos, e hatás nevében kérlek: hallgass meg!

Beatrix megrezzent, látva, hogy a magyarázat pillanata elérkezett.

— Egy perczig, egy perczig! — folytatá a nagyhercegnő; — még nem végeztem el. E nagy művésznők rettenetesek... azon természetökkel, melylyel a közönséghez beszélnek... Nincs hely, csak számukra! Ne lepje meg tulságos jókedvem, asszonyom, egy nagy ujságot várok.

Ekkor a terem ajtaja hirtelen fölpattant, s Oldenburg gróf lépett be, kezében levéllel. A nagyhercegnő mohón elkapta, feltörte, s olvasás közben nemes arczán öröm és büszkeség csillogott.

— Kedves gróf! — szólt Oldenburg-hoz, izgatottságát és örömét akarattal mérsékelve, — legyen szives, hívasson össze az elfogadási terembe mindenkit, ki jelenleg az udvarnál van.

Aztán a gróf távoztával — hirtelen fia felé fordult:

— Frigyesem! Frigyesem, ölelj meg! ... Még egyszer! Még egyszer!

— Mi bajod anyám? ... Miért e könnyek? ...

— Ne aggódj, kedves fiam; e könnyek nem ártanak! Tíz éves álmod, egész életed reménye — teljesedve!

— Én távozom, asszonyom! — szólt Beatrix, csaknem örömmel, hogy távol lehet a beszélgetés alatt, melytől élete függ.

— Nem; maradjon! — szükségem van egy tanura, s önnél méltóbbat nem találnék, aki meghallgasson.

— Ugy-e anyám?! — kiált föl Frigyes.

De a nagyhercegnő, saját gondolatai által elfoglalva, alig hallotta őt, s könnytelt mosolylyal:

— Látja ön e rossz fiut? — szólt Beatrixhoz; — tíz év óta a legnagyobb hibát követem el miatta, amit egy anya csak elkövethet. Igazságtalanná tett testvére iránt! Ez úgy van! ... Haragudtam reá, szegény nagyobbik fiamra, hogy miért

ő a nagyobb, s miért foglalja el ő a helyet, ez elől.

— Helyemet?! — szólt Frigyes elhalványulva.

— Igen helyedet! . . . Ön tudja aszszonyom mindazt, mit lelke nagyságáról mondtam?

— Anyám! . . .

— Miért hallgatsz ide? — Annál rosszabb reád nézve! — Emlékszik-é, hogy mondtam. „Oh, ha ő volna uralkodó e herczegségben! . . . mily szép dolgokat vinnénk mi végbe ketten!

— De hála istennek, én csak egy alattvaló vagyok! — kiált föl Frigyes.

— Ne örülj igen korán! . . . A balsors akkor ér el e világon, mikor az ember legkevésbé várja.

— Nem értelek!

— A frankfurti gyűlés nem azért ült-e össze, hogy a herczegségek jövője iránt határozzon?

— Mit mondasz? . . .

— Hogy bátyád, — folytatá a nagyherczegnő, örömtelt büszkeséggel, s az imént kapott sürgönyre mutatva, — itt van ime az értesítés! . . . sfordeni nagyherczeggé lép elő, s te . . .

— Én?! . . .

— Te? . . . E herczegség tied! Uralkodó vagy!

— Uralkodó?! . . .

— Uralkodó?! . . .

E két szó egyszerre röppent el a Beatrix és Frigyes ajkáról. De Oldenburg ép e perczen lépvén be, néhány udvari egyénnel, a nagyhercegnő feléjük sietett. Büszkeség és örömtől tündöklő arczczal, egész fenhangon tudatta a dicsőséges hirt s a terembe lépett, hogy az üdvkivánatoskat fogadhassa, s rendelkezessék Vilmos herczeg fogadtatása iránt, ki nemsokára megérkezik, hogy öcscsét beigtassa.

Frigyes Beatrixhoz közeledett, kinek halálsápadt arczán könnyzápor omolt alá.

— Te sirsz? — szólt hozzá halkan. Azt hiszed talán, hogy cserben hagyom szerelmemet?

— Mit mond ön?! . . .

— Azt, hogy egy negyedóra múlva nőm lesz!

— Frigyes!

— Egy negyedóra múlva, az udvari pap a kápolnában vár reánk, hogy megeskessen!

— De hát feledi ön, mit az előbb itt mondott?! . . .

— Én csak Romeo szavára emlékezem: „Oh Juliám! légy nőm! . . . s a világ minden hatalma sem választhat el minket! . . . . Egy negyedóra múlva . . . Itt!” . . .

S ezzel kirohant, ott hagyva Beat-
rixöt rémületében.

Mit csináljon? . . . Megvárja?! . . .
majd nem bir ellenállani! . . . Fusson?
. . . nincs ereje hozzá! . . . Hiába eről-
ködik, hiába kél föl, visszaesik! . . Mind-
az, mit egy óra alatt látott, hallott, a her-
czeg gyöngéd hangja, szenvedélyes pillan-
tásai, felé nyujtott karjai, midőn mondá:
„Légy nőm!” . . . s az utolsó visszaem-
lékezés Romeora — mindez elszédíté, le-
fegyverzé.

— Óh istenem! — kiált föl hévvel,
— segítség, erőt! — De úgy látszik, is-
tene nem hallgatja meg. — Szívét a
szerelem epedése ragadta meg, mely mint
a láng ereinkbe lopózik, testünket meg-
töri, akaratumkat meghajtja, minket pedig
elkinozva, legyőzve, a szenvedélynek dob,
mely aztán elragad.

— Erőm elhagy! erőm elhagy! --
ismétlé kétségbeesett hangon, mint a viz-
be haló, kit az ár elsodor. Hasztalan kiál-
tások, mert nem bir tovább küzdeni, —
nem küzd tovább . . . midőn hirtelen a
nagyherczegnő, ki rendeléseit végezte —
a nagy teremajtóban egymagára előtünik.
Beatrix megpillantja, s e látásra minden
erejét végső megfeszítésre gyűjtve össze,
hozzárohan, lábaihoz borul s fölkiált:

— Mentse meg őt! . . . . Mentse
meg őt! . . .

— Az istenért, mi baja?

— Mentse meg őt! . . . s fuldokló zokogása miatt nem szólhatott többet.

— Megmenteni? . . . kit? . . .

— A herczeget!

— Fiamat?! . . .

— Igen, igen! — Elveszti magát! el akarja veszíteni magát, — s egyedül nincs erőm, hogy megmentsem!

— Az ön feje zavart?! — Minő veszély fenyegetheti őt?

— A legnagyobb egy uralkodóra nézve! a szégyen s alattvalói fölháborodása! . . .

— Fiam! . . . Ez lehetetlen! . . de hát mit akar tenni?

— Hogy mit akar tenni! — kiált Beatrix zavartan; — azzal akarja kezdeni uralkodását, hogy nőül vegyen egy színesznőt! . . . engem! . . . Beatrixot! . .

— Önt?!

— Igen! Minden erre mutat! Visz-sza jó! azt mondá . . . Oh, én ellenálltam, a mig birtam, — de oly nagyon szeretem! — ő szintén rendkívül szeret! — nincs többé erőm! Az ön lábaihoz borulok, e szavakkal: Segítség! Védje meg őt ön magától! Védje meg őt én tőlem! . . .

S kimerülten összerogyott; alig tudá kiejteni az utolsó szót. A nagyherczegnő a bámolat s elérékenyülés miatt egy percig mozdulatlanul állt, — aztán megindultan szólt:

— Oh bámulatos leány! . . . S még ön jó, hogy nekem elmondja ezt, összehörve szívét . . .

— Ne beszéljünk rólam! Hát aztán ha a szegény színésznő szenved — vagy meg is hal?! . . . Az a fő, hogy ő nagy, s hogy asszonyom boldog legyen! S ez egyesülés önt nagyon szerencsétlenné tette volna, ugye e bár? — Óh, tartózkodás nélkül megvallhatja nekem! egész erőm abban a reményben van, hogy így tehetek valamit érette és anyjáért, kit végtelenül tisztetek!

— De hallgasson hát, szerencsétlen gyermek, ha nem akarja elvenni az én erőmet is! . . .

— Lesz ereje! . . . lesz erőnk! . . . kell hogy legyen . . . érette!

— Ah, ön ép úgy szereti, mint én! . . . kiálta fel a nagyhercegnő, akarata ellenére.

— Ne gyengüljünk el, — esedezem, — s segítsen, hogy távozhassam . . . rögtön . . . titkon . . . hogy ne is lássam. — Könyei igen fájának . . . Ön nem felel . . . Asszonyom, segítsen, az istenért, segítsen!

— Segíteni! . . . — kiált fel a nagyhercegnő, ép úgy megindulva, mint maga a színésznő, — van-é erőm, van-e jogom reá? . . . . Azt hiszi talán, hogy — mert hercegnő vagyok, se szívem, se lelkem,

hogy azt képzeli, miszerint e sok erőt, önmehtagadást és fájdalmat mind végig nézhetem, a nélkül, hogy a könyekig meg ne induljak? . . . s arczán könyek peregtek alá . . . a nélkül, hogy ezer ellentétes érzelem ne marczangolja szivemet? . . . a bámulat . . . a hála . . . a féltékenység . . . Igen, a féltékenység! — mert végre is . . . Ki itt a legnagyobb? . . . Ön! . . . kiben van nagyobb királyi lélek? . . . Önben! — S vajjon kaphatok-e valaha oly méltó nőt fiam részére?! . . . S mégis — folytatá erővel, — nem, nem, ez lehetetlen! . . . Már csak a gondolat is fölzavar! . . . Az uralkodók megvetését vonnám fiamra . . . magamra . . . Ez több volna keserüségnél, ez . . . De hagyjon el engem! . . . Ön kinpadra visz! . . . hagyjon el engem! . . .

A nagyhercegnő be se végzé szavait, midőn Beatrix fölsikoltott.

Frigyes tünt elő a küszöbön.

— Ő! . . .

— Fiam! . . .

— Óh asszonyom, segítsen! . . .

S a színésznő az anyához simult; — de a nagyhercegnő fiához tartva:

— Mindent tudok! . . . Ő mindent elmondott! . . . Hogy azt mondjam, hogy mondj le róla: ezt nem birom tenni; — hogy azt mondjam, hogy vedd el: ezt nem

szabad tennem! . . . . Nincs erőm, hogy válaszszak; az ő kezébe teszem sorso-dat! . . . Nyilatkozzék ő . . . én mindent elfogadok! . . . .

— Beatrix! — kiálta Frigyes, a szí-nésznőhöz szaladva, — hallod-é, hallod-é?!

De Beatrix nem felelt. A nagyher-czegnő szavai, — e rettentő felelősség, — a váratlanul följánlt végtelen boldogság, — az eléje kiszabott nagy feladat: mindez lesujtá. Száraz, zavart tekintetével, mint-ha semmit se látott volna, megzemmisült-nek látszott. A vér mégis lassanként ar-czába szökelt, szemei lassan megnedvesed-tek s Frigyeset keresék, ki remegve várt előtte. Szenvedélylyel és gyöngédséggel telt tekintet sugárzott ki szemeiből, mi azonban csakhamar kialudt, s e nemes ar-czot a nagyság sajátságos kifejezése fog-lalta el; s végső erőmegfeszítéssel, tiszt-elettel és fájdalommal telt hangon szólt:

— Isten önnel si re! . . . s távoz-ni akart; — de Frigyes oly fájdalmasan kiáltott fel, hogy megállt, s egész tartó-zkodás nélkül való odaadással rohant felé:

— Barátom! . . . ne tegye áldozato-mat vértanusággá! . . . . ha szerelemből nem hallgatna meg, tegye ezt legalább részvétből! . . .

Frigyes eltasztá.

— Az istenre kérem: legyen erős! Lássa, én az vagyok! . . . Én, ki azért,

hogy mint neje, nevét egy napig viselhessem! évekig tartó kinokat kiállanék! — De a mit nem fogadhatok el, az saját szerencsétlensége!

— Szerencsétlenségem?! . . . kiált fölkelve s mintegy méltatlankodva ez istenkáromlás miatt.

— Igen, szerencsétlensége! . . . . . Mondja csak, egy ily házasság nem eltörpitené-e, nemcsak alattvalói, hanem egész Németország előtt? . . . És ön, kinek oly nagy szüksége van a csodálatra, mert nagy dolgokra született . . . . elviselhetné-e a közmegvetést? — Óh ne védje magát! — Saját maga mondta nekem, hogy az ily házasságok csak bánatot és fájdalmat teremnek. Szomorusága tehát szomszédos volna szegényével! — Ön tehát szerencsétlen lenne általam, megalázott miattam. — E szomoru tusákban fölemésztene az uralkodásra fordítandó erejét s oda jutna talán, hogy önmagában átkozná a napot, melyen megszeretett! — Óh nem, nem soha! . . . Ne öljük meg legalább szerelmünket!

Frigyes az asztalra hanyatlott; fejét kezére hajtá s eltakarta füleit, hogy ne hallja a kegyetlen és rettenetes szavakat. — De Beatrix az önfeláldozó lelkek azon szükségérzetével, hogy még az általok okozott fájdalmak ellen is vigasztaljanak, saját csüggedése fölé emelkedve, csakhogy

reményt nyújtson annak, kit szeret, hozzá közeledik, s szelid hangon, csaknem mosolylyal, — isten tudja, mit rejtett e mosoly! — szólt:

— Barátom! ne engedje át magát e kegyetlen csüggedésnek! — nem szakad meg köztünk minden viszony, mert neje nem lehetek! — Ön nagy uralkodó lesz! — érzem, — biztos vagyok felőle! -- Nos, engedje hinne, hogy e dicsőségben nekem is lesz egy kis részem. — Én magam pedig abban igyekszem, hogy minden másnál hiresebb és fedhetlenebb színésznő legyek, hogy elmondhassa magában: — „Érettem emelkedik ennyire!“

Hangja ellágyult ez utolsó szavakra, s nagyobb illetődéssel folytatá, mint a hogy akarta volna:

Van egy kegy, melyet meg akarok öntől nyerni. Igen, egy nagy kívánságom van. Megengedi-e, hogy itt valamely nagy alapítványt tegyek, hogy megvalósítsuk általa valamelyik nemes eszméjét, — hogy beléhelyezzem néhány aranyomat, mit tehetségemmel szerzek . . . . e tehetséggel, melyet ön szeret . . . . megengedi é? Ez nagyon édes volna reám nézve, . . . Ez mintegy kapocs lenne közöttünk; — igen! . . . (s a köny erőt vett a szegény nőn), alattvalói az én jótéteményeimet, az önéi mellett látva, talán háláinkban együtt említenedik neveinket, — sőt édes anyja

is így fog szólani: „Nem lehet neje, de megérdemelte volna!” . . .

E perczben megjelent Oldenburg és Kingston, s jelenték, hogy minden kész a távozásra. Beatrix hirtelen megtörülte szemeit s szólt:

— Követem önöket!

A nagyhercegnő, ki e jelenetnek mozdulatlan, néma tanuja volt, a Kingston érkezésekor fölkel, s Beatrix felé ment. Arcza ismét nyugodt és méltóságos vala, de ajkainak gyöngé rágása elárulá mély megindulását. Lassan leoldott nyakáról egy kis arany lánczot, melyet mindig viselt, s Beatrix nyakára csatolá, — aztán leirhatlan gyöngédséggel karjaiba szorítva őt:

— Asszonyom! — szólt, — e lánczot két fiam adta, s azóta sohasem hagytam el; — jusson eszébe erről, Beatrix, hogy egy barátnéja van itt, ki önt becsüli!

— Köszönöm asszonyom! — rebegé Beatrix, s aztán Frigyeshez fordult:

— A herceg megtagadna e egy kézzsoritást, barátnéjától? —

Frigyes oda nyujtá kezét, de nem mert reá tekinteni. Beatrix egy kis ideig némán, hévvel szorítá azt, — aztán kirohant, s eltűnt Kingstonnal.

— Mily kár! . . . kiálta fel a nagyhercegnő, könyekre fakadva.

Pár percz múlva kocsizörgést lehetett hallani, s mindennek vége volt.
